Úvod o tlumočení pro komunitní tlumočníky

v kontextu češtiny a vietnamštiny

(a některých dalších jazyků Dálného východu)

materiály pro výuku

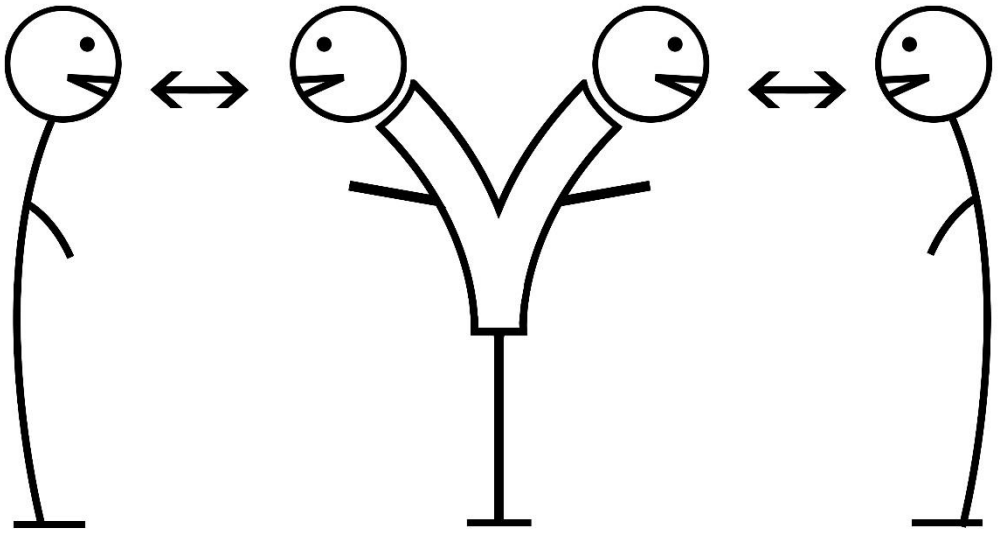

Autor: Mgr. Jiří Kocourek

Spoluautoři jazykových ukázek: Mgr. Veronika Kapišovská, Ph.D. (mongolština), Nguyen Kinh (vietnamština), Mgr. Linda Sun (čínština), Petr Šimeček (thajština)

Učební materiál vznikl v rámci kurzů realizovaných s podporou Centralizovaného rozvojového programu MŠMT pro veřejné vysoké školy pro roky 2021 a 2022.

Rok: 2022

Místo: Praha

Úvod do tlumočení pro komunitní tlumočníky

v kontextu češtiny a vietnamštiny

(a některých dalších jazyků Dálného východu)

materiály pro výuku

Připomínky a úpravy: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc., doc. PhDr. Jiří Homoláč, CSc., Mgr. Veronika Kapišovská, Nguyen Kinh, Ph.D., Mgr. Tamah Sherman, Ing. Binh Slavická, Ph.D., Ph.D., Marián Sloboda, Ph.D.

Korektury: Mgr. Šárka Šimečková

Velice si vážím nápadu, motivace a podpory, které těmto materiálům věnovala osobně prof. PhDr. Olga Lomová, CSc. jako předsedkyně rady Centra pro studium strategických regionů a koordinátorka jeho aktivit.

Autor: Mgr. Jiří Kocourek

Spoluautoři jazykových ukázek: Mgr. Veronika Kapišovská, Ph.D. (mongolština), Nguyen Kinh (vietnamština), Mgr. Linda Sun (čínština), Petr Šimeček (thajština)

Autor loga tlumočení: Mgr. Jiří Kocourek

Učební materiál vznikl v rámci kurzů realizovaných s podporou Centralizovaného rozvojového programu MŠMT pro veřejné vysoké školy pro roky 2021 a 2022.

Rok: 2022

Místo: Praha

1. vydání

Předmluvy

PhDr. Ondřej Slówik, Ph.D.

Spisovatel Gunter Grass přišel s tvrzením, že překlad je proces, při němž se každé jednotlivé slovo musí změnit tak, aby vše nakonec zůstalo stejné. Přestože svou myšlenku směřoval k překladu uměleckému, pro překladatelskou a tlumočnickou činnost v komunitní či soudní sféře to platí rovněž a jedná se o poselství o to naléhavější, že v tomto kontextu na výsledku odvedené práce často závisí životní osudy mnoha lidí.

S velkým potěšením proto vítám vydání těchto učebních materiálů, které představují cenný příspěvek do české translatologické literatury. Potřeba kvalifikovaných komunitních a soudních tlumočníků nejen pro kombinaci čeština-vietnamština, ale i pro další "exotické" jazyky, je v České republice dlouhodobě nenaplněná.

Hlavní autor v této publikaci zúročuje své bezmála dvacetileté zkušenosti, v nichž se propojuje hluboká znalost terénní praxe se schopností o problematice akademicky uvažovat. Předkládaný text není pouhým teoretickým kompilátem, ale živou mozaikou poznatků, sestavenou z reálných reflexí tlumočnické praxe.

Publikace čtenáře provádí úskalími převodu mezi jazykovými systémy, které jsou si kulturně, genealogicky i typologicky extrémně vzdálené, a to na základě velkého množství názorných a dobře zvolených příkladů nejen z vietnamštiny, ale i dalších asijských jazyků jako mongolština či thajština. Nesmírně obohacující je důraz na sociokulturní kontext, psycholingvistické aspekty komunikace a etickou rovinu profese, tedy na oblasti, které jsou pro kvalitní výkon komunitního tlumočení naprosto klíčové.

Snad se tato skripta stanou vyhledávanou příručkou nejen pro studenty a začínající tlumočníky, ale i pro zkušené profesionály a zadavatele tlumočnických služeb z řad úřadů, soudů či zdravotnických zařízení. Pevně věřím, že tato publikace významně přispěje k další profesionalizaci komunitního tlumočení v České republice a stane se oporou mnoha budoucím generacím tlumočníků.

Mgr. Julie Lien Vrbková

Metodický materiál Úvod o tlumočení pro komunitní tlumočníky v kontextu češtiny a vietnamštiny (a některých dalších jazyků Dálného východu) je skvělým a velmi potřebným počinem pro další rozvoj vzdělávání nových komunitních tlumočníků v ČR. Jedná se o vůbec první metodiku pro komunitní tlumočení se specializací na tuto jazykovou specializaci (čeština – vietnamština) a pochází z pera zkušeného soudního tlumočníka jazyka vietnamského a lektora komunitního tlumočení Mgr. Jiřího Kocourka.

Metodika představuje výborný podklad jak pro zájemce o komunitní tlumočení v jazykové specializaci čeština - vietnamština, začínající tlumočníky, tak i pro komunitní tlumočníky a interkulturní pracovníky, kteří se již komunitním tlumočením aktivně zabývají. Díky praktickým ukázkám přeloženým do češtiny může metodika také představovat i velmi zajímavý materiál pro soudce, úředníky, pedagogy, lékaře, zdravotníky ad. odborníky. Metodika odhaluje i problémy, ke kterým může bez vědomí české strany

(tzn. odborníci, kteří nemluví vietnamsky) docházet při výkonu běžných úkonů, ať již se jedná o soudní jednání tlumočené do vietnamštiny, setkání třídního učitele s vietnamskými rodiči, či tlumočení u lékaře, a na konkrétních situacích poukazuje na následky, ke kterým může nepřesné tlumočení vést. Zamyšlení nad úlohou a významem tlumočníka v průběhu dějin až do současné doby v konkrétních praktických souvislostech tlumočení do geograficky vzdáleného jazyka, kterým je nesporně vietnamština i další v příručce probírané asijské jazyky (čínština, mongolština), je velmi cenné pro současnou každodenní praxi dorozumívání napříč kulturami a jazykovými bariérami v konkrétních situacích. Pro účastníky české strany, kteří nemluví dálněvýchodními jazyky, odkrývá problémy, se kterými se mohou potýkat tlumočníci s různými jazykovými a kulturními znalostmi a kompetencemi, zároveň upozorňuje na velkou moc „tlumočeného slova“, které při jeho (i nechtěně) ne zcela přesném a správném převedení může vést k řadě nedorozumění či ke vzájemnému neporozumění.

Čím větší je geografická a kulturní vzdálenost dvou jazykově-kulturních společenství, tím více navíc jsou pro tlumočníka klíčové i znalosti z kultury a myšlení obou jazykových prostředí. Tento důležitý podtext je v metodice velmi působivě zdůrazňován nejprve na základě historického pozadí a pak také na podkladě jazykových příkladů z lexika kulturně vzdálených jazyků vzhledem k češtině. Metodika v rámci praktických ukázek například předkládá, jaké následky může mít to, když jsou vietnamské částice „vâng“, či „dạ“ tlumočeny jako české „ano“ bez přihlédnutí ke konkrétním komunikačním situacím. Tyto ukázky z běžné každodenní komunikace jsou velmi užitečné, navíc jsou doplněné i ukázkami s doslovnými překlady do češtiny z mongolštiny, thajštiny, čínštiny a dalších jazyků, které i čtenáři, který žádný z uvedených jazyků neovládá, dokážou prezentovat kulturně-historické pozadí daných jazyků na základě doslovných překladů daných vyjádření. Tyto ukázky tak ukazují tematiku tlumočení (respektive i překladatelství) z další perspektivy. Konotace jedné lexikální jednotky v češtině mohou být odlišné u významově odpovídající lexikální jednotky v jiném jazyce (např. ve vietnamštině), a specifické konotace konkrétní lexikální jednotky u geograficky i kulturně vzdáleného jazyka (např. vietnamštiny) mohou vést k obtížnostem při převádění slova do evropského jazyka (např. čeština). Příkladem zde může být vietnamské adjektivní spojení béo khỏe (dosl. tlustý-zdravý), jehož specifická konotace spojující tloušťku člověka s jeho dobrým zdravím, jak to vyplývá z vietnamského kulturně-historického kontextu, není obvyklá v českém kulturním prostředí, kde je adjektivum tlustý naopak zatíženo konotací neestetičnosti a nezdravého životního stylu. V metodice zmíněný příklad označujícího dobrosrdečného člověka v češtině jako ekvivalentu k vietnamskému adjektivu tốt bụng (dosl. dobré břicho – „dobrobřišný“) odhaluje odlišné kulturní vnímání. Zatímco v češtině (podobně jako v mnoha dalších evropských jazycích) je lidské nitro často obrazně pojmenováno jako srdce, v dálněvýchodních jazycích (čínština, vietnamština) lidské nitro a sídlo emocí bývá obrazně označováno jako vnitřnosti, útroby, střeva.[1] Odlišné kulturní vnímání daných skutečností v obou odlišných jazykových obrazech světa může tak představovat výzvu i pro zkušené tlumočníky/překladatele, kteří sice detailně rozumí oběma kulturně-jazykovým systémům, jejich převedení může ovšem patřit k obtížně přeložitelným[2] (či přetlumočitelným) neboli k lexiku, ke kterému není v daném jazykovém systému nalezen obdobný ekvivalent se stejnými konotacemi. Tlumočníci a překladatelé ale i tak potřebují v těchto konkrétních specifických situacích i kontextech vybrat lexikum, které se co nejvíce odpovídá dané jazykově-kulturní skutečnosti, v některých situacích může být velmi užitečné připojit tlumočnickou/překladatelskou

[1] Van Kieu Thi Le: Vietnamese cultural conceptualizations of bụng (belly) and lòng (abdomen): Implications for second-language learning. In International Journal of Language and Culture 3 (2), 2016. s. 161-188.

[2] Kufnerová, Z.: Takzvané věci nepřeložitelné. In Překládání a čeština. Praha: H&H, 1994. s. 158-160.

poznámku vysvětlující dané kulturní skutečnosti, které nemusí být jednomu z jazykových společenství známé.

U tlumočníků (a i překladatelů) je tedy klíčová nejen důkladná znalost obou jazykově-kulturních systémů, ale i možností převedení z/do daného jazyka navzdory odlišným kulturním kontextům, ve kterým je zvykem dané lexikální jednotky používat. Tato metodická příručka k tlumočení tedy představuje velmi užitečný zdroj, který nyní může poskytnout další perspektivy pro tlumočnickou práci do dálněvýchodních jazyků.

Dvousemestrální seminář Komunitní tlumočení nejen v rámci oboru vietnamistika pro široké spektrum zájemců

Díky své zálibě ve filozofii Dálného východu a bojových umění, jsem se ve třetím ročníku na gymnáziu začal učit vietnamštinu. Přestože se můj pan učitel velmi snažil, po několika měsících jsem uměl jen papouškovat určité věty, ale jak jsem později zjistil, vůbec jsem například nepochopil, že jsou ve vietnamštině nějaké tóny, se kterými mám vyslovovat jednotlivá slova. Přirozenou cestou jsem se tak moc odlišný jazyk od češtiny učil jen těžko. Když mě učitel opravoval, nedokázal jsem rozpoznat, proč jsem slovo vyslovil dobře či špatně. Náhoda tomu chtěla, že jsem později na vysoké škole, měl za povinnost dělat zápočty ze 4 různých jazyků. Jako čtvrtý jsem si tedy vybral vietnamštinu, což vedlo k tomu, že jsem si nakonec přibral i celé magisterské studium vietnamštiny na oboru Vietnamistika Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, které jsem po studiu a studijní stáži ve Vietnamu také dokončil, spolu se svým prvním studijním oborem – sociologií. Mezi lety 2006 a 2014 jsem realizoval projekty rozvojové spolupráce ve VSR a v Gruzii. A od stejného roku jsem se začal věnovat intenzivně integračním projektům pro vietnamské migranty v ČR.

V roce 2006 jsem se zamýšlel nad tím, proč je u nás tak málo tolik žádaných kvalifikovaných tlumočníků z/do vietnamštiny, vietnamských interkulturních asistentů a lektorů češtiny pro Vietnamce, přestože tu žije tolik Vietnamců. Českých či vietnamských studentů vietnamštiny bylo a je v ČR kontinuálně relativně málo. Zmíněný nedostatek se dal částečně vysvětlit tím, že profesní a vzdělanostní profil imigrantů neodpovídal nárokům na výkon zmíněných profesí. Málokdo vystudoval filologii, translatologii nebo jiné obory užitečné pro výkon tlumočnické praxe. Většina vietnamských dospělých v té době příliš neuznávala profesní oblasti se „sociální konotací“, „módní“ bylo posílat děti studovat hlavně ekonomii či práva. Tlumočníci se tak často rekrutovali i z řad imigrantů, autorit migrantských komunit, a to často jen na základě chybného dojmu českých institucí, že když dotyční dobře hovoří česky, kvalitně také tlumočí. Česká i vietnamská strana podporovala rozvoj vzájemné obchodní spolupráce více než interakci a integraci sociální nebo kulturní.

Žila tu však i skupina mladší generace Vietnamců, která studovala na českých školách a zároveň ještě relativně dobře uměla vietnamsky. Právě těm jsme se rozhodli v tehdejší organizaci Klub Hanoi (dnešní South East Asia – liaison, z.s.) nabídnout motivační interaktivní kurzy, které je seznámily s tím, jak by mohli svůj bikulturní potenciál využít například v budoucím zaměstnání. Od té doby jsme vyškolili desítky zájemců z Prahy, Brna, Chomutova, Ústí nad Labem, Turnova, Karlových Varů a okolí. Mnozí z nich se v zaměstnání či podnikání uplatnili právě na poli interkulturní práce, ze které se nakonec, zdaleka nejen díky nám, stala uznávaná profese, zařazená do Národní soustavy kvalifikací ČR (NSK)[3], rovněž na poli komunitního tlumočení či lektorování češtiny pro cizince nebo vzdělávání cizinců v ČR.

Uplynulo již 16 let intenzivní práce a spolupráce a z našich vyškolených interkulturních asistentů se stali a nové generace dále stávají, tlumočníci, vedoucí firem a integračních projektů, lektoři, interkulturní pracovníci, interkulturní mediátoři, zástupce národnostní menšiny, vysokoškolští pedagogové a další „integrační činitelé“. Výrazně se tak rozšířila integrační báze v ČR, která napomohla podpořit i celou integrační síť nevládních organizací, potažmo výrazně i potenciál organizací státních či samosprávních. Naše absolventy jsme zaměstnávali nejen my (dříve Klub Hanoi, o. s., nyní South East Asia – liaison, z.

[3] MPSV, 2018: *Interkulturní pracovník*. Národní pedagogický institut [online; cit. 26. 1. 2022]: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik

s.), ale také přímo či zprostředkovaně organizace META, Charita ČR, InBáze, Integrační centrum Praha, SIMI, Centrum pro podporu integrace cizinců v Ústeckém kraji, Magistrát města Brna, Magistrát Hlavního města Prahy, Slovo 21, Info-dráček, městské části jako např. Praha 12, Praha 11, Praha 4, Praha-Libuš, Praha 7, Praha 14, Policie ČR, soudy, Celní správa, některé školy a školky, zprostředkovaně některá ministerstva a mnozí další.

Čím déle zde však vietnamské rodiny pobývají, tím více se oslabuje vietnamský jazykový kulturní zdroj zde žijícím potomkům. Přestávají rozumět vietnamštině i životu ve Vietnamu a při nedostatečném jazykovém základu pak nezbývá než jazykové znalosti „dopilovat" nebo si je obnovit či osvojit zcela nově. Český jazyk však také není u dětí narozených v ČR samozřejmostí. Oproti prvním generacím zůstávají více doma s rodiči bez českých „chův", rodiče je často posílají zpět do Vietnamu na několik měsíců či let. I tak se zde stále nacházejí ti, které tematika interkulturního zprostředkování z různých důvodů přitahuje.

Protože jsou interkulturní pracovníci stále žádanější (ze strany školy, nemocnice, sociálních služeb, firem, měst a obcí, advokátů…), zájem v současné době daleko převyšuje nabídku, začali jsme hledat cestu, jak zajistit co nejširší nábor zájemců o problematiku interkulturního zprostředkování, kteří by měli zájem buď o první seznámení se s daným tématem, nebo zlepšení svých dosavadních dovedností, reflexi své práce. Díky spolupráci některých sekcí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (Ústav Dálného východu FFUK, Ústav asijských studií, Ústav translatologie FFUK), Komory soudních tlumočníků ČR, Jednoty tlumočníků a překladatelů) jsem vytvořil dvousemestrální seminář, na který se nejprve mohli hlásit pouze studenti oboru Vietnamistika. Postupně byl otevřen všem zájemcům z Univerzity Karlovy, později pro všechny zájemce, a to pod záštitou Centra strategických regionů FFUK. Jednotlivé roky ho navštěvovalo v průměru 6 studentů/posluchačů, v roce 2022 jich bylo 10.

Vzhledem k tomu, že u studentů orientálních jazyků škála jazykové vyzrálosti studentů velmi heterogenní, stejně jako u zájemců z řad veřejnosti, bylo a je nutné výuku tomuto faktu výrazně přizpůsobovat. V případě uchazečů z řad lidí, kteří vyrůstali v bilingvním prostředí, je zásadní otázka, kterou slovní zásobu, v jakém vývojovém období si přisvojí. Celkově tak v dospělosti mohou existovat u obou jazyků značné mezery ve slovní zásobě. Proto výuku poskytujeme na různých úrovních znalostí a dovedností průřezově tak, aby si jak začátečníci, tak i pokročilý mohli ze semináře odnést potřebné. Jsme si plně vědomi toho, že by bylo ideální, kdyby do kurzu vstupovaly teprve osoby na dostatečné jazykové úrovni, ale tento požadavek je v praxi těžko splnitelný. Je třeba navíc dodat, že se kurzu často účastní i samotní migranti, kteří vykonávají dlouhá léta svou činnost dosti spontánně, a přesto ji často vykonávají i před orgány veřejné moci, sami mnohdy cítí potřebu se dále vzdělávat, ale nároky dostupných dlouhodobých studijních programů jsou pro ně příliš vysoké. Proto je třeba v semináři uvádět i některé naprosto základní informace a východiska, aby byla využitelná v praxi.

Protože jsme ze čtyř let běhů semináře měli dobrou zkušenost, každý rok z něj vyšel minimálně jeden výborný nový motivovaný tlumočník a další z nich se dodnes tlumočení v praxi věnují, rozhodli jsme se seminář doplnit o podpůrné materiály, které by podpořily jejich tlumočnickou přípravu.

Materiál, který se Vám dostal do rukou, je určen všem studentům i nestudentům - zájemcům o především českou a vietnamskou kulturu a jejich prolínání, kteří hovoří oběma jazyky na běžné úrovni, mají chuť se s tlumočením seznámit, nalézt v sobě či rozvinout své předpoklady a teoreticky i prakticky se připravit na tlumočení. Jsou zde ale uvedeny příklady i z jiných jazyků Dálného východu (čínština, thajština, mongolština). Materiály se týkají výuky několika prvních přednášek předmětu Komunitní

tlumočení (vietnamština-čeština, mongolština-čeština). Čtenář v nich najde teoretický výklad i příklady a úkoly, které slouží k zamyšlení. Na materiály je v rámci dvou semestrů navázáno intenzivním rozvojem slovní zásoby a praktickým výcvikem tlumočení. Na výuku dále navazuje praxe se supervizí.

Materiály jsou sestaveny z různých textů, které tvoří mozaiku, jež vychází z několikaleté zkušenosti z tréninku tlumočníků, zjišťování jejich potřeb a potřeb dalších zúčastněných komunikace s tlumočníkem; rovněž z toho, o jaká témata tlumočníci projevili zájem a aktivně je reflektovali ze své praxe.

Metodicky materiál sleduje linii od **reflexe dosavadní tlumočnické praxe posluchačů** v úvodu, která má za **cíl sjednotit vzájemně jakousi společnou výchozí bázi** posluchačů formou vzájemné diskuse a **formulace některých základních otázek**. Následují **základní informace o tlumočení** (význam termínu „tlumočník“, z historie tlumočení a tlumočení jako umožnění základní životní funkce - komunikace), tyto informace mají do jisté míry motivační charakter. Vzhledem k tomu, že se seminář týká především tlumočení „komunitního“, zabýváme se pojmenování základních jevů, pomocí kterých lze odůvodnit význam **socio-kulturního akcentu** na **vzájemné porozumění** jednajících stran **v rámci komunitního tlumočení**. Patří sem texty o problematice práce se slovní zásobou při tlumočení, rozboru komunikačního modelu, komparaci dvou jazyků pro potřeby tlumočníka. Následuje stručné **základní představení tlumočení, jeho druhů a typů, tlumočnické notace, role tlumočníka, etické problematiky a následně popis a vysvětlení „komunitního tlumočení“,** který je odvozen teprve z dosud odpřednášených informací. Následují ještě kapitoly věnující se chybám při tlumočení a jejich hodnocení. Z hlediska materiálu je tedy pojem komunitního tlumočení představen spíše ke konci, ale z hlediska celého semináře je to na počátku před vstupem do tréninku tlumočení samotného.

Jsme si vědomi, že skloubit v jednom materiálu hlediska různých aplikovaných oborů (zejména lingvistiky, filologie, sociální psychologie, sociologie a translatologie) se z hlediska každého z nich může jevit jako nesystematické, ale z hlediska jmenované „mozaiky“, kterou si z nich tlumočníci mohou poskládat, je dle našeho názoru takový soubor pro posluchače studenty i posluchače „z praxe“ velmi přínosný a funkční, a to i na základě zpětné vazby posluchačů samotných.

Materiál je „momentkou“, uchovává takovou podobu kurzu, ke které jsme se dostali v roce 2021/2022 společně s našimi studenty. Možnost jeho změn si autoři vyhrazují.

V neposlední řadě snad i státním úředníkům, soudcům, obchodníkům, lékařům, učitelům, odborníkům z oblasti advokacie, psychologie, metodikům komunikace s cizinci a všem ostatním, kteří s tlumočníky pracují, přinese tato publikace některé nové či z určitého pohledu nově strukturované poznatky o tlumočení. Nebo jim přinejmenším umožní porovnat tyto poznatky se svou dosavadní zkušeností z praxe (a nad rozdíly se zamyslet).

Velké díky patří všem, kteří strávili čas čtením, debatami, opravami a připomínkováním různých verzí textu, včetně studentů, kteří naše přednášky navštěvovali. Jen díky nim dostal text současnou podobu.

Přejeme příjemné inspirativní chvíle a možná i trochu napětí při doprovodu prvních kroků tlumočníka a zprostředkování komunikace mezi jedinci odlišných kulturních zázemí.

Dne 10.12.2022

Mgr. Jiří Kocourek

Obsah

1. Polemika o tlumočení v současné praxi 11

2. Termín „tlumočník“ 18

3. Z historie tlumočení 19

4. Funkce komunikace a tlumočení jako strukturovaný přenos sdělení 24

5. Jak význam, smysl a dojem tlumočeného sdělení mohou ovlivnit jazykové, sociálně-kulturní a historické aspekty 27

5.1 Pojmenování jevů na základě způsobu myšlení 27

5.1.1 Označování jedním slovem či souslovím 27

5.1.2 Označování situací pomocí celých vět/frází 31

5.2 Výběr vhodného slova, významu a smyslu slov při tlumočení – systémové chyby při tlumočení 34

5.2.1 Odlišné pořadí významů slov v rámci hesla výkladového slovníku řazená dle frekvence užívání v různých jazycích 35

5.2.2 Významové lexikální relace mezi jazyky 37

5.2.3 Velmi obecná slova s možností mnoha interpretací 39

5.2.4 Pojmy tlumočitelné dle prostředí a se „sociolingvistickým vysvětlením“ 42

5.2.5 Pojmy příchozím migrantům více srozumitelné v jazyce jejich nového domova než v rodném jazyce 43

5.2.6 Problematika tlumočení právních (odborných) a hovorových výrazů v prostředí integrace 44

5.2.7 Problematika tlumočení pojmů mezi členy různých generací a společenských skupin 45

5.2.8 Problematika tlumočení současných významů termínu, které vznikly v různém vývojovém období jazyka 46

5.2.9 Výpůjčky a neologismy v obou jazycích 47

5.2.10 Význam vět a situační kontext, jazykové formy generující mnoho významů, snižující přesnost, zvyšující nejasnost 47

5.2.11 Rozdíly mezi slovníkovým a individuálně vnímaným sociálně podmíněným významem slov 48

5.2.12 Nesrozumitelný projev 49

5.2.13 Projev osob s omezenými jazykovými kompetencemi 50

5.3 Kulturní kontext 52

5.3.1 Vybrané ukázky vlivu ustálených komunikačních vzorců na mezilidské vztahy v prostředí setkávání kultur 53

5.3.2 Dimenze interkulturní komunikace 57

6. Sociální psychologie, psycholingvistika a komunikace s tlumočníkem 59

6.1 Model komunikace prostřednictvím tlumočníka 59

6.2 Odbočka k tlumočnické notaci 64

6.3 Očekávání stran od role tlumočníka 65
7. Komparace jazyků a deverbalizace/verbalizace 68
8. Tlumočení, komunitní tlumočení a tlumočnická role 71
8.1 Tlumočení a etické zásady 71
8.2 Členění tlumočení 73
8.2.1 Druhy tlumočení 74
8.2.2 Typy tlumočení 75
8.3 Specifika komunitního tlumočení a socio-kulturní tlumočení 76
8.4 Soudní a komunitní tlumočení 81
8.5 Variace a kombinace druhů a typů tlumočení v praxi komunitního tlumočníka 82
8.6 Tlumočnická role 84
8.6.1 Úvodní rituály a prevence 85
8.6.2 Zajištění podmínek, vymezování hranic role tlumočníka 86
8.6.3 Ověřování porozumění 87
8.6.4 Sociolingvistické vstupy 89
9. Výčet tlumočnických znalostí, dovedností a etických principů, jejich osvojování, trénink a evaluace 90
10. Ukázky z reálného tlumočení 94
aneb 94
tlumočnické strategie, ztráty a hodnocení kvality tlumočení 94
11. (Sociálně-kulturní) tlumočnictví jako aplikovaná vědecká disciplína a profese 114
11.1 Konkrétní jazyk a kultura a tlumočení 114
11.2 Teoretické studium jazyka 114
11.3 Osobnostní a sociální zázemí zúčastněných a prostředí komunikace 115
11.4 Filozofie a poslání 116
12. Rozloučení 117
13. Literatura 118

1. Polemika o tlumočení v současné praxi

Kdo rozhodl spor bez vyslechnutí druhé strany, nebyl spravedlivý, i kdyby rozhodl spravedlivě.
(Lucius Annaeus Seneca)

V poslední době se o tlumočení objevilo několik článků v médiích. Například diskuse o tom, zda je „živý" tlumočník efektivnější než tlumočnický software, úvaha nad průběhem „doslovného" tlumočení a překladu u soudního řízení či informace o přípravě, schvalování a vzniklých potížích v praxi u nového zákona o soudních tlumočnících a soudních překladatelích. Tlumočení se objevuje v zákonech jako jedno ze základních práv účastníků úředních a soudních řízení a jako podmínka pro spravedlivý průběh soudního procesu. Jako profese poskytuje služby například státním úřadům, nebo je nástrojem snižování sociálního napětí v různých kulturně pestrých komunitách.

Kvalita tlumočení je tedy ve společnosti České republiky, stejně jako i v jiných zemích světa,[4] **stále diskutovanou otázkou a situace a postavení tlumočníků se mění a je vnímáno velmi různě**. V naší společnosti se běžně setkáme s míněním, že se člověk s druhými dorozumí i bez znalosti společného jazyka nebo nějakého zprostředkujícího nástroje, tedy bez tlumočení. Dokonce i někteří úředníci na některých ministerstvech se domnívají, že tlumočení není profese, ale pouze jakási „vedlejší" nenáročná činnost, která se vykonává vedle hlavního povolání. Myslí si, že když člověk umí dva jazyky, musí pro něj být tlumočení „hračka". Mnoho lidí stále nevyhledává tlumočníka ani tehdy, když se účastní soudního jednání, řeší problémy dětí ve školách nebo komunikují s lékařem. Riziko takového počínání se přitom v praxi již mnohokrát nevyplatilo.

Zároveň tlumočení provází poměrně široká diskuse mezi tlumočníky samotnými, a to o jeho podstatě a o rozdílech mezi jeho jednotlivými typy, například soudním a komunitním tlumočením. Někteří soudní tlumočníci tvrdí, že komunitní tlumočení je snadnější a mohou jej vykonávat i tlumočníci s nižší kvalifikací. Naopak někteří komunitní tlumočníci tvrdí, že soudní tlumočníci nemají dostatečnou průpravu na tlumočení právních, sociálních, psychologických, pedagogických či zdravotnických otázek. V neposlední řadě se rozvíjí nyní diskuse o tom, zda a jak je možné nahradit tlumočníky umělou inteligencí. Takovou diskusi bychom měli vést velmi pečlivě také proto, že ani role tlumočení jako takového není chápána zcela jednotně, že jeho význam mnohdy nemusí být doceněn. Jak bychom dokázali hodnotit tlumočení umělé inteligence, kontrolovat ho, když to mnohdy nedokážeme ani u tlumočníků? Na několika cvičeních si ukážeme, s jakými extrémními situacemi je možné se v praxi při tlumočení setkat.

[4] Vycházíme zde například z popisu stavu tlumočení v Anglii předneseného v rámci semináře paní Iriny Norton ze dne 13. 9. 2017 (Velká Británie, NRPSI, Association of Interpreters and Translators) a studia dalších materiálů. V Rakousku se například díky neefektivnímu systému nízkých odměn množí stížnosti na nekvalitní tlumočení.

Cvičení – U lékaře

Příklad:[5]

Lékař klientovi (česky): *„Vysvětlete, prosím, tady paní, že musí léky na epilepsii podávat synovi pravidelně a dlouhodobě. Minimálně tři měsíce do další kontroly."*

Tlumočník tlumočil klientovi (vietnamsky): *„Tady máš léky. Zkus je chvíli brát, kdyby to nepomáhalo, já ti sám doporučím jedny velmi účinné, o kterých vím od známého z Vietnamu. Neber to dlouho, zkus týden."*

Úkol:

Jak může takové tlumočení ovlivnit stav dítěte/matky?

Cvičení – U soudu

Příklad:[6]

Soudkyně se ptá účastnice řízení (česky): *„Z jakého důvodu jste jela do Vietnamu?"*

Účastnice řízení odpovídá soudu (vietnamsky): *„Jela jsem do Vietnamu proto, abych vyřídila nějaké záležitosti v bance."… odmlka … „Také jsem se jela podívat za rodinou."*

Tlumočnice tlumočí soudu (česky): *„V první řadě jsem jela navštívit do Vietnamu svého syna. Také jsem si něco potřebovala vyřídit v bance."*

Přestože bylo tlumočení tlumočnice rozporováno, neboť tlumočnice několikrát zaměnila budoucí čas za minulý, vynechávala některá podstatná jména apod., soudkyně považovala takové změny v obsahu za nevýznamné, stížnosti na ně za „slovíčkaření". Pouze tlumočnici vybídla, aby tlumočila přesně, a dále se obsahem a kvalitou tlumočení nezabývala.

Úkol:

Zformulujte svůj názor na postup soudkyně vzhledem k tlumočení (lingvistický kontext), ale také k možnému ovlivnění průběhu soudního jednání (spravedlnost, sociální kontext). Zdá se Vám správný? Svoje hodnocení zdůvodněte.

Právo na tlumočení před úřady a u soudu lze považovat za **jedno ze základních lidských práv** a základních procesních práv jak v občanském, tak v trestním soudním řízení.[7] Přesto někteří účastníci řízení, dokonce i soudci jednají tak, jako by tlumočení vůbec nepotřebovali. Někteří advokáti se vyjadřují za klienty zcela bez návaznosti na skutečnost a účelově tvrzení tlumočníka napadají, přestože

[5] Situace se skutečně stala. Vzhledem k citlivosti informací není uveden zdroj.
[6] Situace se skutečně stala. Vzhledem k citlivosti informací není uveden zdroj.
[7] Viz například: Jiřina Holkupová, 2010: *Role komunitního tlumočníka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace*. Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

sami daný jazyk neznají. Někteří soudci nejsou dostatečně vzdělaní nebo zkušení v interkulturní oblasti, a proto mají tendenci opomíjet odpovědi, které nezapadají do schémat daných jejich kulturou či individuální zkušeností.

Cvičení – Ve škole

Příklad:[8]

Ve třídě sedí třídní učitelka, matka, žákyně a tlumočník.

Paní učitelka žákyni (česky): *„Vypadá to, Haničko, že maminka stále nerozumí. Tak si, prosím, vezmi tady ty přihlašovací údaje maminky do elektronické žákovské knížky, doma jí ukaž, jak se tam maminka dostane a jak tě může omlouvat.“*

Komentář: Důsledkem postupu učitelky pak bylo, že jednoho dne přišli vietnamští rodiče do školy pro dceru, ale ona ve škole nebyla. U třídní učitelky bylo přitom dítě omluvené.

Úkol:

Jak by tuto situaci mohl podle Vás ovlivnit kvalitní komunitní tlumočník, aby komunikace proběhla efektivněji? Může udělat něco pro to, aby popsanému riziku předešel?

Cvičení – AI

Příklad:[9]

Jeden z klientů mi poslal následující zprávu: „Kontaktoval jsem poskytovatele služeb, který mi vyhotovil právní dokumenty pro studium v České republice. Ignorovali mě ale a řekli, že pokud budou mé dokumenty poškozené, nebudou se mnou mít nic společného. Protože mé jazykové znalosti nejsou dostatečně široké na to, abych mohl přímo pracovat s Čechy. Tak jsem jen požádal učitele, aby mi pomohl s informacemi o mé dovolené v polovině semestru. Pokud mi učitel nepomůže, budu si muset najít způsob, jak se zachránit. Děkuji. Kdyby existoval nějaký způsob, jak to udělat, nebyl by na schůzce žádný ředitel. A pokud umíte dobře komunikovat mezi těmito dvěma jazyky a máte zkušenosti s porozuměním tomuto typu problémů, pak bych vám mohl zaplatit, abyste v této práci působil jako prostředník.“ Přijde Vám sdělení srozumitelné? Chápete, o co mě klient žádal?

Z nejrůznějšími překladatelskými softwary a translátory s jistotou může pracovat především odborník na oba jazyky a na tlumočení. Běžný uživatel jen těžko odhalí chybu nebo záměrně či chybně zvolené zdroje aplikací.

Na tlumočení působí různé tlaky: snahy státní správy ušetřit výdaje, lobbing, nedokonalé právní úpravy vyvolávající například závažné problémy v realizaci soudního tlumočení v praxi, nekoncepční přístup

[8] Vzhledem k citlivosti informací není uveden zdroj.
[9] Vzhledem k citlivosti informací není uveden zdroj.

tvůrce zákona, neznalost profese ze strany státních úředníků, rozvoj překladatelských a tlumočnických softwarů. Společnost se stává multikulturnější, roste počet kontaktů mezi příslušníky různých kultur a kvalitních tlumočníků se nemusí vždy dostávat. Tato otázka jistě souvisí i s tím, **zda je náš vzdělávací systém schopen reagovat na rostoucí poptávku po tlumočnících a kvalitním tlumočení a zda a jak se tlumočnické kvality prověřují**. Další potíže mohou být způsobeny například již zmíněným **přístupem zúčastněných institucí či klientů využívajících tlumočnických služeb, kteří nemusí roli tlumočníka chápat tak, jak je definována v právních dokumentech či profesních a etických dokumentech tlumočníků samotných**.

Současné i historické zkušenosti nás mohou **vést i k filozoficko-politickým otázkám**. Má se interakce mezi státy odehrávat jen na základě ekonomických zájmů velkých firem či oligarchů, nebo i na základě reálného poznání, efektivní komunikace a tříbení vzájemných morálních hodnot? Jakou roli v tom mohou hrát znalci kultur a tlumočníci? To například dokazuje i současná celospolečenská diskuse o přístupu ČR k ČLR, do které se zapojují jak nejvyšší státní představitelé, tak i znalci kultur a akademičtí pracovníci.

Výše uvedené problémy si uvědomila také slovenská Liga za lidská práva, která se podílela na vytvoření srovnávací aplikované studie za země „V4" (Polsko, Maďarsko, Česká republika, Slovensko) a Ukrajinu: *„Klademe si otázku, zda stávající právní normy a aplikační praxe dostatečně zaručují respektování základních práv cizinců v souvislosti s řádným a zákonným tlumočením během řízení, a také otázku, jakým rizikům jsou vystaveni jiní cizinci z důvodu přetrvávajících nedostatků, které byly při pozorování identifikovány."* [10] Domníváme se, že shrnutí výsledků této zprávy je dobré pro přehlednost uvést i zde. K některým převzatým bodům si dovolujeme přidat vlastní komentáře.

Ze strany institucionálního prostředí a státní správy (ale nejen tohoto sektoru) jsou ve zprávě vyjmenovány následující **příčiny problémů při tlumočení** v řízení s cizinci:

1. *„časový stres (úředníka)*
2. *vysoká fluktuace pracovníků (na úřadě)*
3. *neznalost profesionálně správného postupu (úředníka)*
4. *neochota (úředníka) změnit zaběhnuté nefunkční postupy*
5. *formálnost řízení s cizinci, zejm. pokud je řízení vedeno z moci úřední*
6. *nedostatečná motivace pracovníků a pocit zbytečnosti práce*
7. *anti-imigračně nastavené interní směrnice*
8. *neznalost důsledků (neefektivního jednání) (zvýšený počet opakovaně řešených otázek, zdlouhavost soudního řízení a možné průtahy, s tím spojené zvýšené finanční náklady, nemožnost domoci se práva, snížení kvality života cizinců)."* [11]

Ad. 1. Časový stres: Úředník či soudce je mnohdy pod vysokým tlakem kvót, které by měl zvládat (například počet odsouzených kauz za určité časové období, počet vyřízených klientů na úřadě za den apod.). Proto se někdy tlak přenáší i na tlumočníka, který může být stranami nabádán k urychlení celého procesu a rychlému vyřízení záležitosti. Takovým tlakům by se měl tlumočník umět bránit.

[10] Tužinská, H., 2011: *Komunikace s cizinci: právní důsledky tlumočení. Srovnání praxe v zemích V4: v Polsku, v Maďarsku, v České republice, na Slovensku a na Ukrajině*. Bratislava: Liga za lidská práva [online; cit. 2022-02-13]. Dostupné z WWW: https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/preklad_cz-v4_comparison_interpreting_distribute_1.pdf

[11] Tamtéž, s. 4.

Ad. 2. Vysoká fluktuace pracovníků, neznalost: Úředníci a jiní účastníci komunikace často nemají dostatek zkušeností s prací s tlumočníkem, proto se mohou dopouštět základních komunikačních omylů. Mohou například po tlumočníkovi požadovat, aby něco sám druhé straně vysvětlil, ptají se ho na jeho vlastní názor ve věci, chtějí, aby za ně něco tlumočník vyřídil. Tomu by se tlumočník rovněž měl umět bránit.

Na druhou stranu **kvalitní tlumočení** v řízení s cizinci:

1. *„přináší úsporu času z dlouhodobého hlediska*
2. *představuje ekonomické úspory a přínos pro stát v oblasti efektivity a prevence průtahů řízení*
3. *přináší pocit užitečnosti práce*
4. *respektuje lidská práva*
5. *přispívá ke zpružnění soudního řízení*
6. *podporuje pozitivní důsledky pro celý systém*
7. *přispívá k vynutitelnosti práva*
8. *má zásadní vliv na přesnost zápisu a na zaručení zásady spravedlivého řízení prostřednictvím konečného rozhodnutí*
9. *znalost profesionálně správného postupu zvyšuje standardy práce*
10. *změna postoje v řízení s cizinci usnadňuje komunikaci*
11. *změna postoje a jednání zlepšuje obraz země v zahraničí*
12. *zvýšení kvality vedení pohovoru předchází opakovanému řešení týchž otázek u týchž cizinců*
13. *zvýšení kvality práce snižuje vysokou fluktuaci pracovníků způsobenou subjektivními okolnostmi*
14. *ochota měnit zaběhnuté méně funkční postupy znamená zjednodušování výkonu.“* [12]

Zmíněné skutečnosti vyzdvihují potřebu kvalitního vzdělávání a přípravy tlumočníka.

V současné době podle zprávy existují následující **nedostatky tlumočení**:

1. *„účastníci řízení neznají úřední postupy*
2. *jazyky (klientů) jsou nepřesně určeny*
3. *nejsou podmínky pro soustředění se (při jednání)*
4. *vznikají nekvalitní protokoly*
5. *tlumočník je nedostupný*
6. *tlumočník má omezenou slovní zásobu*
7. *tlumočník nedodržuje etický kodex tlumočení*
8. *tlumočník přebírá jiné funkce*
9. *nepřesné tlumočení má důsledky jen pro cizince*
10. *instituce ztěžuje tlumočení“* [13]

Ad. 2. Jazyky jsou nepřesně určeny: Může se stát, že úředník určí jazyk chybně (na základě vzhledu či jména klienta) a k věci je přivolán tlumočník jiného jazyka než toho potřebného.

Ad. 3. Podmínky pro soustředění tlumočníka: Tlumočník je mnohdy stavěn do role osoby napomáhající klientovi / spolupracující s klientem. Pokud se úředník na klienta zlobí, může se jeho emoce obrátit i na tlumočníka. Tlumočníkovi je též často připravena nesprávně umístěná židle, nebo dokonce židle pro tlumočníka chybí zcela, a tlumočník je nucen tlumočit ve stoje apod.

[12] Tamtéž, s. 4.
[13] Tamtéž, s. 15.

Také úředníci si občas na kvalitu tlumočení postěžují. V rámci šetření naší organizace South East Asia – liaison, z. s. bylo zjištěno, že ve dvou vybraných dnech na nejmenované pobočce jednoho úřadu probíhala efektivní komunikace úředníka a cizince pouze ve 30 % případů. V ostatních případech probíhala za přítomnosti různých druhů zprostředkovatelů, právních zástupců, známých či tlumočníků, čímž byla pochopitelně míra efektivnosti komunikace velmi snížena.

V současné době rovněž neexistuje žádná povinnost průběžného vzdělávání pro potřeby výkonu tlumočnické činnosti, dlouhodobý výcvik s mentoringem existuje jen u zlomku organizací. Vzdělávání je většinou dobrovolné a je na uvážení každého zaměstnavatele, jak si schopnosti tlumočníka ověří a zda je sám tlumočník dále rozvíjí.

Když si odpovíme na otázku, jak by vypadala komunikace mezi dvěma lidmi, kteří by užívali pouze neverbální komunikaci, odpovíme si zároveň na otázku, jak může vypadat a dopadnout komunikace dvou osob, které hovoří různými jazyky a je jim tlumočeno špatně nebo vůbec. K tomu, abychom se mohli zabývat kvalitním a profesionálním tlumočením, je třeba takové tlumočení prezentovat, šířit jeho zásady, učit zúčastněné jej využívat. Pro to však nemusí být vždy dobré společenské podmínky.

V návaznosti na zkušenosti se situacemi, jaké může neprofesionální tlumočení v komunitním prostředí způsobit, se organizaci Klub Hanoi (dnes South East Asia – liaison, z. s.) podařilo v rámci malého projektu EURES v roce 2011 podnítit schůzku s dalšími neziskovými i státními organizacemi, a iniciovat tak postupný proces zakládání a rozvoje profesí „interkulturní práce“ a „komunitního tlumočení“ v ČR.[14] Částečně také ze zkušeností s realizací prvních motivačních a následně akreditovaných kurzů této organizace pro posluchače se znalostí dvou různých kulturních zázemí v ČR (českého a vietnamského) byla autorem kurzů postupně vyvinuta metodika vzdělávání, z níž zčásti vycházel i při sestavování těchto textů. Potřeba interkulturních zprostředkovatelů i v jiných oblastech, než je „vysoké, diplomatické“ tlumočení, se výrazně zvýšila. Koncept komunitního tlumočení v ČR postupně začala využívat i ministerstva a mnoho neziskových organizací, škol, poraden a dalších odborných pracovišť. Nakonec se společnými silami podařilo založit profese „**interkulturní práce**“ [15] a „**komunitní tlumočení**“. [16]

Podle metodiky organizace South East Asia – liaison, z. s. můžeme interkulturní práci dělit na:
- komunitní tlumočení,
- interkulturní asistenci,
- interkulturní mediaci,
- lektorování češtiny pro cizince
- a lektorování a konzultace v oblasti interkulturní problematiky.
Jsou to profese, pro jejichž výkon je potřebná znalost minimálně dvou jazyků a kultur.

[14] Podrobněji viz Palaščáková, D. (ed.), 2014: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze [online; cit. 2022-04-04]. Dostupné z WWW: https://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2015/10/formovani-profese-interkulturni-pracovnik_publikace.pdf
[15] Základní představení například viz Asociace interkulturní práce [online]: http://interkulturniprace.cz/
[16] Základní představení například viz Meta [online]: https://www.meta-ops.cz/komunitni-tlumoceni

Zároveň se samozřejmě rozvíjela metodika a výuka komunitního tlumočení v rámci Ústavu translatologie na FFUK. K přínosu zmíněného ústavu k profesionalizaci komunitního tlumočení se můžeme dočíst například ve sborníku viz poznámka pod čarou.[17] Je zde zmíněna první schůzka překladatelských a tlumočnických agentur a pedagogů ÚTRL v roce 2000 a další široká a intenzivní práce v daném oboru. Pokud jde o jazyky Dálného východu a tlumočníky či potenciální tlumočníky, rekrutují se tito většinou z řad jiných kateder a ústavů, nebo přímo z praxe, často jsou mezi nimi i amatéři, kteří nikdy žádnou jazykovědu ani tlumočnictví nestudovali. Vstupní podmínky pro absolvování akreditovaného kurzu, který je velmi kvalitní a profesionální, však mnohým účast na něm znemožňují. Podstatné je také to, že příprava tlumočníků v kulturně tradičně blízkých jazycích je efektivnější a rychlejší, neboť tlumočníci mají příležitost více se vyznat a intenzivněji se pohybovat v daném kulturním prostředí. Jazyky Dálného východu tak „rychle" předat nelze. V průměru je třeba daleko delší přípravy, aby osoba dosáhla například stupně C1 v obou jazycích, ze/do kterých by měl tlumočit. ÚTRL se významně podílel na metodice výuky daného oboru, některé tlumočníky ve spolupráci s mnoha jinými organizacemi vyučoval alespoň některé dovednosti prostřednictvím tréninku z češtiny do češtiny. Postupem času začali na společném vzdělávání spolupracovat i odborníci na jiné než jazyky hlavního proudu. Kurzy však často nebyly dostatečně zaměřeny na profesionální průpravu tlumočníka v jeho kulturním oboru, byť po teoretické stránce byly na velmi vysoké úrovni. Posluchačům často chyběla konkrétnější tlumočnická reflexe tlumočení konkrétních dvou jazyků. I tak bylo zavedení takového vzdělávání velký přínos. Minimálně pokud jde o vytváření odborné „integrační slovní zásoby" – okruhů často využívaných v rámci komunitního tlumočení.

Nakonec bylo tedy možné ve spolupráci South East Asia – liaison, z. s. a Katedry sinologie FFUK vytvořit alespoň nějakou základnu v rámci FFUK pro zájemce o tlumočení v okruhu Dálného východu, o které je opravdu veliký zájem. V současné době uvažujeme o výuce komunitního tlumočení i pro mongolskou a čínskou kulturní oblast. Právě probíhá pilotní mongolsko-vietnamský seminář. V průběhu posledních let k tomu významně přispěly již několikrát jmenovaný Ústav translatologie FFUK, Jednota tlumočníků a překladatelů a Komora soudních tlumočníků ČR.

V těchto materiálech představíme vybrané základy konceptu „socio-kulturního" druhu a „komunitního" typu tlumočení, které významně využívají akcent na vzájemné porozumění zúčastněných. Popíšeme tlumočení jako aplikovanou vědeckou disciplínu a profesi s potřebnými znalostmi, dovednostmi i etickými zásadami. Na závěr shlédneme několik ukázek tlumočených rozhovorů, tréninkových i reálných.

V další kapitole se stručně zmíníme o etymologie termínu „tlumočník" a uvedeme vybrané poznámky k historii tlumočení.

[17] Čeňková, I. (ed.), 2019: *Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci. Co na to říkají komunitní tlumočníci?* Praha: FF UK, s. 10-12.

2. Termín „tlumočník“

V českém jazyce má slovo „tlumočník“ dlouhou tradici. Objevuje se jako homonymum se dvěma odlišnými významy. V 15. století je doložen první význam vztahující se k označení řemeslníka, který vyrábí „tlumoky“, tedy „tlumočník“. Už v 16. století se objevuje i termín „tlumočiti“, [18] „ústně překládat“. Objevují se i slova jako „tlumač“, ale také „tulmač“, která se dochovala v nářečí chodském[19] a moravském.[20] Tato jsou již velmi podobná staroslovanskému výrazu „тълмачь“[21], který pochází pravděpodobně z turečtiny v podobě „dilmaç“, dříve „tilmaç“, označující vykladače textů (interpretace), tlumočníka.

Historicky mladší význam se v češtině dochoval dodnes; slovo „tlumočiti“ si ponechalo významy **sdělovat, vyřizovat, převádět z jednoho jazyka do druhého a v přeneseném významu převádět myšlenku formulovanou mluvčím naslouchajícímu**. **Princip tlumočení se nemusí nutně týkat jen různých jazyků, ale také různého způsobu uvažování** (intralingvální převod, vnitrojazykový převod). Neboť co znamená často užívaná prosba: „Můžeš mi to přetlumočit do srozumitelné češtiny?“ Vykládá se například význam pradávných biblických textů pro současné věřící (tj. tlumočení myšlenek autorů tehdejší doby pro myšlení současných čtenářů), profesionální mediátoři dnes napomáhají vzájemnému porozumění dvou stran ve sporu (tj. zprostředkování způsobu myšlení jedné strany straně druhé) aj.

V termínu tlumočení se tedy ukrývá, kromě jiného, vazba mezi vyřčenými slovy a individuálně zamýšleným významem, který mluvčí do slov chtěl vložit, a vazba mezi vyřčenými slovy a významem, jak je chápe posluchač.

[18] Starší varianta zněla pravděpodobně „tlumačiti“, ve slovenštině dodnes „tlmočník“.

[19] *Takuví (králové a mocnáři) mají už sebou šudýš **tulmače**, aby se šudýš dorozumí.*
Náš děrek sám francouzsky nehuniil a eště musel tulmačit, co vojáci ehtíli. Viz Hruka, F. J., 1907: *Dialektický slovník chodský*. INTERNET ARCHIVE [online, cit. 2022-03-08]. Dostupné z WWW: https://archive.org/stream/dialektickslov00hrukuoft/dialektickslov00hrukuoft_djvu.txt

[20] Nedvědová, M., 1983: Staročeské názvy tlumočník a tlumač. *Naše řeč*, 66, 3, s. 164-166. Naše řeč, Ústav pro jazyk český [online, cit. 2021-09-09]. Dostupné z WWW: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6396

[21] Pomocníkům burjatských šamanů se říká „tulmáš“ dosl. tlumočník (ze staroruského tolmač „tlumočník“), zřejmě proto, že jedním z jejich úkolů je „přetlumočit“, co říkají duchové, ústy šamana. Viz Kapišovská, V., Ústav asijských studií FF UK 2021 [ústní sdělení].

3. Z historie tlumočení

Tlumočení různě mocensky postaveným a v různém mocenském postavení, tlumočníci s kulturním zázemím a znalostí kultur, tlumočníci jako společenská vrstva, sociální či profesní skupina, osoby, na kterých spolu-závisí osudy lidí i říší. Význam znalosti jazyků, potažmo kultur pro historický vývoj civilizací a států. Tlumočník jako znalec jazyka, kultury a sociálně i individuálně prožívaných situací a významů. Tlumočníci jako osobnosti s encyklopedickými znalostmi, znalci tlumočených oborů. Zprostředkovatelé kulturního kontaktu.

Dle historických dokumentů, ale i z logiky věci se tlumočení používalo již od dávnověku. V situacích, kdy se setkávali příslušníci dvou různých kultur, což bylo doprovázeno nejen touhou po poznání, ale často i střetem zájmů, byli vždy zapotřebí tlumočníci. Jak uvádí např. Čeňková: „*První zprávy o tlumočení pocházejí z Egypta (z doby asi 3000 let před naším letopočtem), kde se již v období výstavby pyramid mluví o lidech, **jichž si faraoni velmi vážili**, tj. o prvních tlumočnících žijících tehdy v dvojjazyčné oblasti jižního Egypta. Na tlumočníka se pohlíželo jako na určitou vyšší bytost, která dává své schopnosti do služeb Boha nebo krále. Egyptští faraoni zavedli dokonce dědičný titul ‚vrchního tlumočníka´.*“ [22]

Tlumočníci byli již od pradávna velmi často úzce **spjati s vládnoucí mocí**, což hezky vyjadřuje i věta chodského nářečí, uvedená výše v poznámce. [13] V roce 1350 př. n. l. byl dokonce výjev tlumočníka vytesán do náhrobku faraona; o něm si ještě povíme později. Svou výraznou úlohu sehráli tlumočníci také v Babylóně. A v době, kdy Arabové šířili islám v ovládnutém Egyptě, najdeme v literatuře židovských rabínů i první zobecňující úvahy o tlumočnících. Týkaly se věku, vzdělání tlumočníka, jeho postoje k řečníkovi, problematiky doslovného tlumočení, možnosti zkracování a doplňování.[23]

Podstatu utváření zázemí tlumočníka výstižně ilustruje vyobrazení tlumočníka ze starého Egypta, které jsem našel v publikaci profesorky Čeňkové.[24] Tlumočník se zde objevuje jako podvojná osoba, která se obrací k jedné a druhé jednající straně a hovoří k nim. Co už lépe by mohlo znázorňovat tlumočení?

[22] Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK, s. 9.
[23] Tamtéž.
[24] Tamtéž, s. 8.

Zdroj obrázku: UNESCO[25]

Podle Hérodota se tlumočníci stali společenskou kastou. V díle tohoto řeckého historika, působícího v 5. století př. n. l., nacházíme mnoho zmínek o tom, jak mezi sebou příslušníci různých etnik a kultur komunikovali. Tato komunikace pochopitelně nebyla možná bez tlumočníků, kteří často zůstávají v popisech dějin skryti za slovy vládců a jejich vyjednáváními, avšak i zde se o tlumočnících a tlumočení v několika odstavcích dočteme.

O zajetí a trestání lýdského Kroisa perským Kýrem v 6. století př. n. l. píše Hérodotos: „*Kroisovi prý, když stál na hranici, přišel na mysl i v takovém zlém postavení výrok Solónův, pronesený zřejmě z vnuknutí božího, že nikdo z živých není blažený. Když si na to vzpomněl, vzchopil se, zasténal a za hlubokého ticha třikrát zvolal Solónovo jméno. Kýros to zaslechl a* ***poručil tlumočníkům, aby se Kroisa zeptali, koho to volá****. Oni k němu přistoupili a ptali se. Kroisos prý k jejich otázkám chvíli mlčel, potom však, když ho nutili, pravil: ‚Cenil bych víc než veliké bohatství, kdyby ten člověk mohl promluvit se všemi vládci.´* ***Nerozuměli tomu, co říká, a znovu se ptali, jaký je smysl jeho slov****. Když naléhali a dotírali na něj, pověděl jim, jak k němu kdysi přišel Athéňan Solón, prohlédl si všechno jeho bohatství, prohlásil je*

[25] Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK.

za malicherné, a co mu řekl a jak se Kroisovi vyplnilo všechno, co mu ten muž předpověděl. Jeho slova se prý netýkala jen jeho samotného, nýbrž všeho lidského pokolení, zejména pak těch, kteří se sami pokládají za blažené. To jim Kroisos vyprávěl a hranice již na okraji začínala hořet. Když Kýros vyslechl tlumočníky, co říkal Kroisos, změnil svůj úmysl a uvážil, že ač je sám jen člověkem, dává ohni zaživa na pospas člověka, který se mu štěstím kdysi vyrovnal, nadto se zalekl odplaty a pomyslel na to, že nic z věcí lidských není neotřesitelné. Poručil prý oheň co nejrychleji uhasit a svést Kroisa i jeho společníky s hranice dolů. Peršané se pokoušeli oheň uhasit, ale nemohli ho už zdolat." [26] Nakonec byl však zásahem „nebes" Kroisos přece zachráněn.

Pokud tedy pověst, kterou autor vypravuje, neklame, tlumočníci bývali přítomni **i vysoce krizovým momentům**, v nichž se rozhodovalo o životě či smrti. „*Analytik komunikácie, psychológ Paul Watzlawick (1998) podrobne rozvádza príklady, jako tlmočníci politikov mohli (a pravdepodobne dodnes môžu) ovplyvňovat dějiny ľudstva, vrátane vyhlassovania vojen, uzatvárania či udržiavania prímerí. Niekdy stačí vypustiť jediné slovo, doplniť preklad vlastním výkladom, posunúť intonáciou a dôrazom význam vety. Talentovaný tlmočník môže komunikačným manévrovaním a ´pribájeným´ prekladom uzmierniť znepriatelené strany.*" [27] V některých pracích byl takový vliv prokázán **- vliv kvality a subjektivního přístupu k překladům a k tlumočení dokonce na historický běh událostí**.[28]

Navíc můžeme výše uvedené vyprávění chápat i tak, že cílem tlumočení bylo přenést skutečně spolehlivou informaci. Jak Hérodotos uvádí**: když tlumočníci nerozuměli, zeptali se znovu na smysl slov**. Patrně to udělali z toho důvodu, aby druhá strana mohla pochopit přesně význam toho, co Kroisos pronesl. Pravděpodobně i Kýros se tedy nakonec dobral porozumění. Nevíme samozřejmě, zda se jen domníval, že rozumí, nebo zda opravdu rozuměl, ale intervence tlumočníků přispěla k tomu, aby byl lýdský král osvobozen. Pomalejší či chybné tlumočení by naopak mohlo způsobit pravý opak.

Ve stejném díle[29] se Hérodotos zmiňuje o původu tlumočníků v Egyptě v době Psammétichose. Ten dal za pomoc v bojích Iónům a Kárům pozemky a přidělil k nim i egyptské chlapce, jejichž potomci se posléze stali v Egyptě tlumočníky. Všimněme si již zde jejich **bikulturního zázemí. Správný tlumočník by totiž měl znát nejen používané jazyky, ale i zázemí obou kultur a společností**.

Přímo z naší historie 9. století pak nelze nevzpomenout jednoho z nejvýznamnějších překladatelů (tlumočníků písma) – byzantského teologa, filosofa, filologa a diplomata – svatého Cyrila (původním jménem Konstantinos – řecky Κωνσταντίνος). Jeho znalosti a jejich úžasná aplikace přispěly k **položení základů staroslověnského písemnictví, stejně jako tlumočení biblických textů a šíření vzdělanosti**.

Za zmínku určitě stojí také františkánský řeholník Oldřich (známý pod jmény Oldřich, Čech z Furlánska, Odorik z Pordenone aj.). Josef Kunský v díle *Čeští cestovatelé* píše o jeho životě: *„…praví zmínka vikáře severního Tatarska Konráda de Pigana v dopise papeži, který chválí Oldřichovy jazykové znalosti a lehkost, s jakou se jazykům učil. Oldřich mu také sloužil jako tlumočník za jeho pobytu v mongolském chanátu Rusce. Oldřich sám nezanechal o této cestě žádnou zprávu. Naučil se na ní některým jazykům*

[26] Herodótos z Halikarnasu: *Dějiny aneb devět knih nazvaných MÚSY*. Praha: Odeon, s. 53.
[27] Michalčíková, J., 2015: *K vybraným aspektom konzekutívneho tlmočenia s notáciou.* Banská Bystrica: Belanium, s. 92.
[28] Například Denise Aigle rozebírá vliv překladatelů a tlumočníků na vztahy mezi mongolskou říší a Evropou. Viz Aigle, D., 2005: The Letters of Eljigidei, Hülegü and Abaqa: Mongol Overtures or Christian Ventriloquism? *Inner Asia*, 7, 2, s. 143-162.
[29] Herodótos z Halikarnasu, 1972: Dějiny aneb devět knih nazvaných MÚSY. Praha: Odeon, s. 153.

asijským, navykl si jednání s domorodci a vyzkoušel i své tělesné schopnosti v mnišském cestování... Roku 1314 nebo 1318 byl Oldřich jako znalec Mongolů a jejich země určen, aby navázal nové styky s Persií a Čínou, které byly pod mongolským panstvím.“[30]

Tlumočení může být tedy považováno i za jeden z **životních stylů neustálé touhy po poznání cizích končin**. Je vždy nutně spojeno se sociálním a kulturním jednáním, utvářením sociální zkušenosti, ale také s fyzickým rizikem střetu s neznámým prostředím. Pro své znalosti měli tlumočníci a znalci jazyka často postavení diplomatů a vyjednavačů; dnes bychom je v moderním slova smyslu nazvali interkulturními mediátory.

Tlumočnictví se dále výrazně rozvíjelo například v 15. a 16. století u tureckého nebo francouzského dvora. Ve Francii dokonce vznikla škola pro přípravu překladatelů a tlumočníků.[31] Tlumočníci byli **přítomni často tam, kde docházelo k objevování nových oblastí pro evropská království jejich mořeplavci**.

Nezměrný přínos pak měli při tlumočení a překladech misionáři; někteří ovládali i více jazyků. Mezi takové patřil například Jan Köffler. Jak píše Karel Kučera: „*Tento pražský Němec se narodil roku 1711. Po studiích filozofie a teologie byl roku 1731 vysvěcen na kněze. V listopadu 1739 odplul do Goy, následně pak do Macaa a ještě týž rok do Kočinčíny*[32]*.* ***Působit jako misionář začíná až o dva roky později, což je zřejmě způsobeno studiem vietnamštiny. Hned z počátku si vydobyl slávu svým léčitelským uměním a byl po smrti Slamenského pozván ke dvoru, aby nastoupil na jeho místo dvorního lékaře, astrologa a matematika****. Jeho pozici u dvora neotřásl ani královský edikt o vypovězení všech misionářů ze země!*“.[33] Kučera dále uvádí celou řadu dalších významných misionářů, kteří působili ve Vietnamu.

Tlumočení bylo často provázeno nejen znalostí vícera kultur, ale rovněž znalostí vícera oborů, což tlumočníkovi umožňovalo tlumočit široké spektrum tematiky. Např. encyklopedické znalosti simultánních tlumočníků v rámci Norimberského soudního procesu po 2. světové válce byly vskutku obdivuhodné. Také dnes je součástí zadání tlumočení **požadavek znalosti tlumočeného oboru**.

Výše jmenovaní lidé/tlumočníci a řada dalších multilingvních jedinců, polyglotů či znalců jazyka přinášeli světu **spoustu zásadních nových informací a znalostí**. Sloužili u cizích dvorů, zprostředkovávali mnoho politických jednání, podíleli se na utváření vztahů mezi říšemi. **Byli přítomni šíření víry, obchodu, válečným, politickým a soudním jednáním. Sloužili i jako zprostředkovatelé poznání a vědomostí řadě cestovatelů.** Za mnoho nových, pro tehdejší lid neuvěřitelných poznatků o světech a civilizacích, na sebe též strhávali kritiku, mnohdy i útok na čest a holý život ze strany těch neznalých. Tvořili zprostředkující interkulturní články v komunikaci vysoce postavených i běžných obyvatel, mezi různými kulturami a národy.

Tlumočení je tedy od pradávna hojně využívanou a bezesporu důležitou činností. Může se zdát, že bezprostředně jej potřebují pouze ti, kteří se dostanou do styku s odlišným mateřským jazykem,

[30] Kunský, J., 1961: *Čeští spisovatelé*. Praha: Orbis, s. 149.
[31] Čeňková, I. a kol. 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK.
[32] Součást Francouzské Indočíny (1863–1954) zahrnující jih dnešního Vietnamu a část východní Kambodže, francouzsky *„Cochinchine“*.
[33] Kučera, K., 2018: *Období jezuitských misionářů*. In: Hlavatá, L. a kol. 2018: *Dějiny Vietnamu*. Praha: NLN, s. 398.

jemuž chtějí porozumět. Ve výsledku jej ale využívají celá společenství, neboť pracují s mnoha a mnoha informacemi zprostředkovanými tlumočníky. Bez tlumočníků by naše společnost těžko mohla čerpat z bohatství a dědictví jiných kultur a civilizací, a dokonce i z vlastních historických záznamů, v dnešní době ani z jejich technického a inovačního bohatství. Tlumočnictví (a samozřejmě také překladatelství, o němž však nyní není řeč) je významným faktorem poznávání světa, nových končin a informací, rozvoje světového kulturního dědictví, utváření a narovnávání mezilidských vztahů i prostředníkem k osobnímu rozvoji.

4. Funkce komunikace a tlumočení jako strukturovaný přenos sdělení

Úvahy nad smyslem tlumočení začínají tam, kde začínají úvahy o smyslu užívání verbální komunikace člověka. Jak by spolu dva jedinci komunikovali bez jazyka? Jak by spolu dva jedinci z různých kultur komunikovali bez tlumočníka? Nepochybně velmi těžko. **Tlumočení umožňuje komunikaci**. **Profesionální tlumočení zajišťuje efektivní přenos komunikačního sdělení**.

Odborná lingvistická literatura, která se zabývá smyslem komunikace a jejími základními a dalšími funkcemi,[34] praví, že jednou ze základních funkcí **komunikace je funkce dorozumívací (sdělovací)**. Tu však lze hlouběji chápat jako **důsledek základních životních potřeb člověka.**

Petr Auer [35] uvádí v návaznosti na Romana Jakobsona další funkce jazyka: konativní/apelovou (přimět jiné k činnosti), referenční/kontextová (odkaz na časové a jiné vztahy), fatická/kontaktová/interpersonální (udržení pozornosti, upozorňování), expresivní/emotivní (vyjadřování stavu), poetická/estetická (důraz na formu vyjadřování), metajazyková (informace o jazyce samotném). Dále můžeme doplnit například funkci nominativní/pojmenovávací (pojmenovávání věcí kolem nás souvisí s naším vnímáním světa, a tedy i rozvojem našeho myšlení).

Aby však uvedené funkce mohly být naplněny a komunikace vedla k efektivnímu dorozumění, je třeba zajistit několik základních podmínek.

V první řadě je třeba, aby dva účastníci komunikace používali **stejný jazykový kód**.[36] Je to systém znaků a pravidel, která vyjadřují předávané sdělení. Za jazykový kód můžeme považovat znaky znakového jazyka, písmena, hlásky, systém symbolů apod.

Ukázka:

V konkrétní situaci je sdělení realizováno, vyjádřeno pomocí daného kódu/prostředků daného kódu. Níže si uvedeme několik příkladů, jak různě může být vyjádřena jedna významově-situační jednotka (**Na stole je jedna kniha.)** jazykovým kódem:

spisovný jazyk	Příklady různých jazykových kódů.	Přepis do latinky	Zcela doslovný překlad
česky	**Na stole je jedna kniha.**	---	---
vietnamsky	Ở trên bàn có một quyển sách.	---	být nahoře stůl být jedna svazek kniha

[34] Například Černý, J., 1998: *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, nebo Auer, P., 2014: *Jazyková interakce*. Praha: NLN.
[35] Auer, P., 2013: *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 36-43.
[36] SCČ SAV, Encyklopedický ústav: *Encyclopadiea Beliana* [online; cit. 2022-03-25]. Dostupné z WWW: https://beliana.sav.sk/heslo/jazykovy-kod

čínsky	桌子上有一本书	Zhuōzi shàng yǒuyī běn shū:	stůl, na, je, jedna+klasifikátor, kniha
mongolsky (kniha na stole je vidět):	Ширээн дээр нэг ном байна.[37] 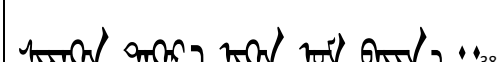 [38]	Širén dér neg nom bajn.	stůl – na – jeden- kniha - je
mongolsky (kniha na stole není vidět, nebo se na ni nedíváme, ale s určitostí o ní víme)	Ширээн дээр нэг ном **бий**. 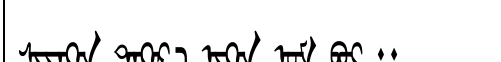	Širén dér neg nom bí.	stůl – na – jeden- kniha - je
thajsky	มีหนังสือหนึ่งเล่มอยู่บนโต๊ะ	Mii nangsüü nüng laem bon to.	mít kniha jeden svazek nacházet se na stůl

Výsledný kód přenášející jeden význam v určité situaci se tedy liší nejen dle jazyků, ale také dle stylů v rámci jednoho jazyka. Pokud účastníci komunikace stejný kód nesdílejí, možnost jejich vzájemného dorozumění je značně snížena, ba často znemožněna.

Pokud dvě komunikující strany stejný jazykový kód nepoužívají, potřebují někoho nebo nějaký nástroj, který jim **převod z jednoho do druhého kódu umožní – tlumočníka**.

V procesu tlumočení tlumočník může využívat blok, do kterého si zapisuje slova, znaky a symboly tak, aby mu to pomohlo při tlumočení (viz kapitola 6.2). Tak v rámci komunikace s tlumočníkem vzniká navíc nejen **kód mluvčího a posluchače**, ale také **kód tlumočníka**. Ten vzniká **při převodu z výchozího do cílového jazyka ještě před přetlumočením samotným**. Takový zápis se také nazývá tlumočnická notace.

Za druhé

Důležité je, aby zamýšlený význam sdělení byl zakódován do jazykového kódu správně, aby **výsledná podoba sdělení vyjádřená jazykovým kódem vyjadřovala správně zamýšlený význam**. Podstatné tedy je, jak tlumočník kóduje a přenáší **významy částí slov, slov, částí vět, vět, částí výpovědi a výpovědi jako celku**. Významem se rozumí to, co je výrazem označováno.

[37] Mongolská cyrilice (кирил үсэг/kiril üseg).

[38] Mongolské písmo (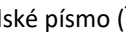) /mongyol bičig /монгол бичиг [vysl. mongol bičig]).

Za třetí

Kromě správně sestaveného významu sdělení je rovněž podstatné, aby tlumočník přenesl správně **smysl** sdělení, čímž se rozumí, co je významem vyjadřováno. To zdůrazňuje interpretativní teorie neboli teorie smyslu[39], která přirovnává proces tlumočení k procesu pečení bábovky s rozinkami. Původní těsto vypadá zcela jinak a má zcela jinou konzistenci než výsledný moučník. Zůstávají ingredience, které se přetvářejí. *„…smícháme všechny potřebné ingredience a do vzniklého těsta přidáme rozinky. Dáme péct a získáme krásnou bábovku, v níž rozinky zůstanou celé. Stejně tak se v projevu řečníka vyskytují slova, jejichž význam se nemění.“* [40] Tento příměr můžeme chápat tak, že některá vstupní slova či elementy se objeví i ve výstupní výpovědi, ale v rámci „přetvořeného“ znění tak, aby byl zachován smysl daných významů.

Za čtvrté je třeba doplňovat výsledné sdělení tak, aby přenášelo odpovídající smysl, což by mělo ještě navíc do určité míry odrážet i celkový **dojem (komunikační efekt)** sdělení.

V komunikaci je velmi podstatné také to, **jakým způsobem přemýšlí v dané situaci nejen tvůrce a příjemce sdělení, ale také tlumočník samotný**. Na základě myšlenkových procesů jsou zamýšleným významovým jednotkám přiřazovány jednotky jazykového kódu. Na takový proces se můžeme dívat z hlediska **způsobu myšlení** nebo převodu výpovědi z formy konkrétního kódu do formy extrahovaného významu sdělení a dále do formy výsledného kódu (**verbalizace a deverbalizace**[41]). Tento způsob se může lišit v rámci jednoho jazyka a jazykového kódu situačně, **individuálně** (idiolekt), **skupinově** (profesní, sociální, názorové skupiny – sociolekty a funkční styly) nebo **kulturně** (náboženství, stát, civilizace, etnika – dialekty, etnolekty, sociolekty). Často se tlumočník může setkat v jednom časovém okamžiku i s termíny, které jsou používány dvěma různými mluvčími s významy z **různých historických období**. Proto tlumočník musí věnovat pozornost také etymologii.

Hranice různých aspektů jazyků, kultur a etnik nejsou totožné, ale různě se prolínají, překrývají apod. V lingvistice hovoříme o tzv. izoglosách, hranicích výskytu jednotlivých jazykových jevů. Postupně se rozvíjí tzv. areálové pojetí studia vývoje a vztahů různých jazyků, které poukazuje na to, že se určité jevy v jazyce vyskytují napříč kulturními hranicemi.[42] To vše značí, že **„… jazyk je kategória, ktorá se nedá definovať čisto lingvistickými kritériami“**.[43] Všechny tyto aspekty se promítají do teorie a praxe tlumočení.

[39] Například Seleskovitch, D., 1968: *L´interpréte dans les conférences internationales*. Paris: Minard
[40] Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK, s. 92-93.
[41] “Deverbalizace” je termín použitý v interpretativní teorii v roce 1968 Danicou Seleskvitchovou v díle L´interprète dans les conférences internationales. Problèmes de language et de communication. To je hodně staré.
[42] Například Krčmová, M. a kol., 2010: *Integrace v jazycích, jazyky v integraci*. Praha: NLN.
[43] Genzor, J., Krupa, V., 1996: *Jazyky sveta v priestore a čase*. Bratislava: Veda, s. 7.

5. Jak význam, smysl a dojem tlumočeného sdělení mohou ovlivnit jazykové, sociálně-kulturní a historické aspekty

5.1 Pojmenování jevů na základě způsobu myšlení

Jazyk je tvořen i prostřednictvím **pojmenování jevů kolem nás na základě určité práce mozku (způsobu uvažování, označování)**. Jednu a tu samou věc, stejnou situaci, jev, věc lidé označí různým termínem podle toho, jak o ni uvažují, jak jsou zvyklí se v ní chovat.

5.1.1 Označování jedním slovem či souslovím

Cvičení ve skupině „úhel pohledu při označování“
Lektor: Podívejte se nyní kolem sebe, kde jste.
(Lektor počká tři sekundy.)
Lektor: Co nejrychleji mi odpovězte na otázku: „Kde teď jste?“
(Lektor zapíše odpovědi na tabuli.)

🔔 Úkol: Přečtěte si nejprve jednotlivá pojmenování a přemýšlejte nad tím, proč právě takto někdo pojmenoval místo, kde se nacházíme.
Odpovězte na otázku, jak se zde mohl projevit způsob myšlení při vytváření sdělení?

Často účastníci jmenují (Hybernská, místnost, učebna, budova, třída, posluchárna, Praha). Podívejme se, z jakých různých úhlů pohledu se na dané „místo“ posluchači dívají. Přestože je každý z nich na stejném místě, jeho označení je založeno různě například na tom, kde se člověk nachází, k čemu místo slouží, jak se mu běžně říká apod.

Následuje příklad, jak se při označování jednoho místa mohou lišit různé jazyky/kultury.

Příklad (češ[44]-viet[45]):
češ: Václavské náměstí / Václavák

viet: quảng trường con ngựa (v doslovném překladu: „náměstí koně“)[46]

Češi volí název dle sochy na náměstí, Vietnamci dle zvířete, které tam je, pravděpodobně také proto, že zpočátku nevěděli, kdo na koni sedí.

[44] Zkratka pro češtinu.
[45] Zkratka pro vietnamštinu.
[46] Toto označení nemá nic společného s bývalou existencí koňského trhu na místě Václavského náměstí. Název je v české vietnamštině odvozen od jezdecké sochy sv. Václava v horní části náměstí.

Podívejme si na následující tabulku:

spisovný jazyk	Jak se sdělení zapíše.	Přepis do latinky	Zcela doslovný překlad[47]
česky	dobro**srdečný**	---	---
vietnamsky	tốt **bụng**	---	dobrý **břicho**
čínsky	好心	hǎoxīn	dobrý + **srdce**
mongolsky	сайхан **сэтгэлтэй** хүн 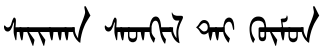	*Sajchan setgeltej chün.*	pěkný **duše** s člověk
thajsky	ใจดี	**čaj**dii	**srdce** dobré

Jedna vlastnost člověka – pozitivní přístup, laskavost a ochota pomoci – byla ve výše uvedených kulturách/jazycích přiřazena jinému tělesnému orgánu: třikrát srdci, jednou duši a jednou břichu. Kdybychom tlumočili dané termíny do češtiny doslova, vznikla by slova jako „dobrobřišný“, „pěknodušný“ atp., čemuž by česká strana bez tlumočnického převodu rozuměla jen těžko.

Příklad (češ-viet-mon[48]):

češ: finanční úřad

viet: cục thuế (v doslovném překladu: daňový úřad)

mon: татварын газар [tatvaryn gadzar] (v doslovném překladu: daňový úřad)

Komentář: Jeden státní úřad se zhruba podobnou funkcí je nazván z funkčního hlediska jiným termínem: „finanční“ a „daňový“. Vietnamský termín přibližně odpovídá například dodnes používanému slovu „berňák“ (bere daně – vybírá daně).

Příklad (češ-thaj[49]):

češ: ministerstvo vnitra

[47] Doslovný překlad uvádíme, aby bylo možné sledovat, jak daný význam a smysl sestavují různé jazyky pomocí různých nástrojů, nikoli proto, že by bylo vhodné ho vždy takto tlumočit.
[48] Mongolština.
[49] Thajština.

thaj: กระทรวงมหาดไทย (přepis: krasuangmahadthai), v doslovném překladu: ministerstvo + dvořan/královská služba + člověk/**třída svobodných**

Komentář: Druhé slovo má historický, dnes již často neuvědomovaný význam a u třetího slova byl zcela předefinován význam moderním nacionalizmem, když se z tohoto slova stalo etnonymum. Původní význam „člověk“ zanikl zcela. V Ajuthajské době (1351–1767) bylo slovo zřejmě vnímáno jako „ministerstvo lidských (zdrojů)“ či „ministerstvo pro správu lidských (zdrojů)“. Slovo ministerstvo vnitra se tedy sice skládá ze tří morfémů, které mohou existovat samostatně, ale jde o idiomatické spojení, z jejichž jednotlivých významů není možné vydedukovat význam celku.

Příklad (češ-mon):
Zeměpisně je pro Mongoly zejména Rusko, ale i Evropa obecně na severu, proto se o někom, kdo pobýval v Rusku, případně v některých evropských zemích (i v Čechách), hovořilo, že bydlí nebo studuje „na severu“.

Př. Манай ах хойно сурдаг. Můj starší bratr studuje na severu (tedy v Rusku nebo jinde v Evropě).
[Manaj ach chojn surdag.]

Totéž platí pro jih, jenž je zástupným slovem pro Čínu.
Př. Сая хэд хоног урагшаа яваад ирлээ. Nedávno jsem byl na pár dní na jihu (tj. v Číně).
[Saj ched chonog uragšá javád irlé.]
Rovněž pro Ulánbátar se používá zástupného výrazu *хот* [chot] „město“, protože po většinu 20. století byl Ulánbátar jedinou skutečně městskou aglomerací, a toto označení zůstává zachováno i dnes.

Zástupná pojmenování se používají i ve vztahu k příslušníkům některých národů. Např. Číňanům se říká *хужаа* [chudžá] (expr.), Vietnamcům *төлөг / төлөгүүд* [tölög/tölögüüd] (dosl. roční jehně sg./pl.) – kvůli malému vzrůstu, Japoncům *нарангууд* [narangúd] (dosl. sluníčka – většinou v pl.). Tato zástupná pojmenování se používají i mezi Mongoly v ČR jako „krycí mluva“, např. aby nemuseli otevřeně před Vietnamci vyslovit slovo Vietnamec.

Za socializmu se také běžně používalo pro Čechy pojmenování *гутлууд* [gutluud] (dosl. boty), Polsko se zkracovalo jako *Поо* [Pó] (bez zvláštního významu). Dnes se to už sice nepoužívá, ledaže by to z nějakého důvodu (nostalgie, „krycí pojmenování“) řekl někdo ze starší generace.

🔔 Úkol: Najděte vlastní obdobný příklad.

Rozdíly v označování neexistují jen mezi různými jazyky, ale také mezi jednotlivými skupinami či generacemi ve společnosti.

Příklad o Karlově mostě (češ-viet):

češ: Karlův most

viet (spisovná podoba – generace nově příchozích): cầu tình (v doslovném překladu: „most lásky“[50])

viet (spisovná podoba – užívaná těmi, kdo znají českou kulturu): cầu của vua Karel (v doslovném překladu: „most krále Karla“)

viet (spisovná podoba – generace migrantů před rokem 1989): cầu Sác-lơ[51] anebo cầu Charles (v doslovném překladu: „most Karla“)

V tomto případě záleží na tom, komu tlumočník z dané jazykové skupiny tlumočí. Jak dlouho se zde daná osoba pohybuje, jaké má individuální zkušenosti.

🔔 Úkol: Jak by měl v této situaci tlumočník přeložit termín „Karlův most“, když má nejméně tři možnosti, ale neví, do jaké skupiny posluchač spadá?

Pokud jde o označování můžeme vnímat nejen rozdíly individuální, ale také skupinové. Jeden jev (věc, místo, proces, situaci) můžeme v různých sociálních skupinách nebo v různých časech či kulturách pojmenovat jinak, resp. na základě upřednostnění jiných úhlů pohledu, výběru různých vlastností.

Při řešení různých problémů se často používá metoda brainstormingu, při které se sleduje, kolik různých pohledů na stejnou otázku mají zúčastnění. Nehodnotí se zpočátku, zda je to pohled správný, či nikoli. Tlumočníci se často ocitají za pomyslným kulatým stolem „kulturního“ brainstormingu, z něhož se můžeme dozvědět hodně jak o mluvčích, tak i o věci samotné. Z různých kulturních označení se můžeme dozvědět, kdo most založil (císař Karel), že si na něm lidé přejí splnit přání (mongolský termín „most přání“), že se na něm fotí svatební páry (vietnamské pojmenování „most lásky“), nebo že si lidé název foneticky převzali z francouzštiny (původní vietnamské pojmenování) apod. Jazyk nám tedy může poodkrývat celé příběhy. Pohledy různých kultur nám mohou zprostředkovat bohatší obraz o světě kolem nás.

🔔 Úkol: Každý najde vlastní příklady, které dokládají historický posun při označování určitého jevu v jednom jazyce.

Při komunikaci často dochází k tomu, že si mluvčí nevyjasní, z jakých předpokladů a podmínek vycházejí, a nemusí si tudíž nutně rozumět, ačkoli použijí slovník či tlumočníka. Pokud tlumočník

[50] Označení vychází ze zkušenosti fotografování novomanželských párů u romantického koloritu Karlova mostu. Jinde se uvádí, že most byl vhodné místo pro milence, kteří se chtěli setkat mimo dozor autority. Nguyen Van Sung, 2016: Cầu Tình ở Praha. *VIETINFO.EU* [online]. 13. 7. 2016 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: http://vietinfo.eu/du-lich-bon-phuong/cau-tinh-o-praha.html
Nguyen Kinh dále uvádí, že význam pojmenování je dnes vnímán také v souvislosti s dotýkáním jedné ze soch na Karlově mostě, při kterém návštěvníci prosí o lásku či o partnera. Viz Nguyen Kinh, tlumočník SEA-liaison, z. s. 2021 [ústní sdělení].

[51] Dřívější fonetický přepis francouzské podoby přívlastku „Charles“ (Karlův).

nebude znát „českou vietnamštinu“[52], bude tlumočit daný pojem jako „náměstí Václava“, což se nemusí setkat s porozuměním. Komunitní tlumočník by si však těchto skutečností měl být vědom, měl by je brát při své práci v potaz. Měl by tedy například znát i skutečnost, jak se Václavské náměstí označuje v současné vietnamské komunitě v ČR.

5.1.2 Označování situací pomocí celých vět/frází

Co jsme si uvedli u jednotlivých slov, však může platit i u označování celých situací.

Ukázka:
Uvedeme si příklad toho, jak různé jazyky volí jiný přístup při výběru slov, která se použijí v situaci, kdy potkáme někoho na ulici či v práci a projevíme o něj zájem. Porovnejte následující fráze:

Spisovný jazyk	Jak se sdělení zapíše	Přepis do latinky	Zcela doslovný překlad
česky	Jak **se máte**?	---	---
vietnamsky (spisovná podoba)	Anh/chị có **khỏe** không?	---	Ty/Vy ano **zdravý/á** ne?
vietnamsky (hovorově)	**Đi đâu** đấy? Anh/chị **ăn** gì chưa?	---	**Jít kampak?** Vy/ty **jíst** co už**?**
německy	Wie **geht** es euch?	---	Jak **jde** to vám?
anglicky	How **do** you do? How **are** you?	---	Jak tázací element ty **dělat**? Jak jsi/jste ty/vy?
thajsky varianta 1	คุณ**เป็นอ**ย่างไร	Khun **pen** yaang rai?	Ty/vy **být** jak?
thajsky varianta 2	คุณ**สบายดี**ไหม	(Khun) **sabaajdii**mai?	Ty/vy **pohoda dobrá?** + tázací částice
čínsky čínsky vykání	你**好**吗? 您**好**吗?	Nǐ **hǎo** ma? Nín **hǎo** ma?	Vy – **dobrý** - tázací částice na konci věty

[52] Vietnamština v prostředí ČR je silně ovlivněna svou vzdáleností od zdroje vývoje jazyka (od Vietnamu) a typem komunity, který v ČR působí. V zásadě lze říci, že je výrazně zjednodušena oproti vietnamštině v jihovýchodní Asii. Přijímá samozřejmě i některé české výrazy.

Komentář: V jednotlivých jazycích bylo ve vybrané otázce akcentováno slovo s jiným významem: Jak se máte? (stav, majetek), Wie geht's? (řád, průběh), How do you do? (aktivita), Anh có khỏe không? (zdraví), Anh ăn gì chưa? (jídlo) apod.

Z čínštiny si můžeme uvést další dva příklady odlišného označení situací.

Příklad (češ-čín[53]):

češ: Děkuji.

čín: 辛苦了, (přepis: Xīnkǔle), (v doslovném překladu: usilovně pracoval)

Příklad (češ-čín):

češ: Ahoj (při příchodu)

čín: 来了, (přepis: Láile), (v doslovném překladu: dorazil jsem)

Úkol: Každý najde vlastní příklady různého úchopu stejné situace pomocí fráze, věty.

Rozdíly mezi jednotlivými jazyky v tom, jaký aspekt budou v dané situaci akcentovat, nemusí být dán jen etnickou identitou, ale také identitou sociální, historickou apod. V českém prostředí jsme také používali akcent na „zdraví": „pozdrav Pán Bůh", „buď zdráv" aj. Dodnes stále používáme „zdravím" nebo „s pozdravem". Ve společnostech, kde se přes den lidé setkají vícekrát, se místo pozdravu mohou ptát: „Už jsi jedl/a?" třeba proto, že jim přijde plný žaludek velmi důležitý pro život a zdraví. Je otázka, kdy je vhodné tlumočit situaci a kdy doslovně význam vět.

O měnícím se sociálním smyslu a kontextu pozdravu v mongolštině napsala Veronika Kapišovská toto: Pozdravy jsou důležitým úvodním rituálem v komunikaci mezi Mongoly. Pozdravy představují v podstatě sérii zdvořilostních dotazů, odpovědí na ně a odvetné dotazy, což naznačují i výraz pro ‚pozdravy' v mongolštině мэндлэх ‚zdravit se' nebo амар мэндийг асуух ‚přeptat se na zdraví a pohodu'. Vychází z kočovnické kultury a etiky, kde je zvykem nejprve se přeptat na zdraví, stav stáda a pastvin a teprve potom přejít k další konverzaci, případně k účelu návštěvy. V rámci těchto úvodních replik není ještě vhodné stěžovat si na nesnáze nebo nezdar. Za neslušné se také považuje tyto repliky přeskočit a přejít rovnou k účelu setkání.

Zdraví vždy nejprve mladší staršího, níže postavený výše postaveného, příchozí zdraví osobu v jurtě nebo místnosti. Nejprve následuje dotaz na zdraví, k úzu patří také dotaz na to, jak se dotyčnému daří v práci nebo ve škole, mezi známými pak, jak se daří jeho rodině, zda má dotyčný něco nového apod.
Při pozdravu rozlišujeme jednotné a množné číslo a věk – starším se vždy vyká, mladším tyká bez ohledu na to, zda jde o známé, či nikoliv. V případě, že nelze věk přesně odhadnout a mluvčí má pocit, že by

[53] Čínština.

mohlo jít o jeho vrstevníka (vrstevnici), lze vykání/tykání obejít pomocí slova сам (өөрөө). Obecně je však vykání stále více upřednostňováno v nepřehledných situacích, kde nelze odhadnout věk nebo postavení svého protějšku (výše postaveným osobám, učitelům, úředníkům, diplomatům apod. se vždy vyká).

Za zdvořilé se považuje použít tuto sérii pozdravů ve zkrácené formě (po dotazy o zdraví) i v případě komunikace s osobou v tíživé životní situaci nebo ve vězení (detenci) apod. Kromě toho, že tlumočník zachová zdvořilostní úzus, tato úvodní komunikace často pomůže uvolnit atmosféru a naklonit si osobu, jíž má být tlumočeno.

Chronologicky následují za sebou tyto repliky zhruba v tomto pořadí:

Základní repliky:

A: Сайн байна уу? Máte se dobře?
[Sajn bajnú?]
B: Сайн (байна аа), та сайн байна уу? Dobře, vy se máte [také] dobře?
[Sajn (bajná), ta sajn bajnú?]

A: Сайн. Таны бие сайн уу? Dobře. Cítíte se (zdravotně) dobře?
[Sajn. Tany bi sajnú?]
var. Таны бие лагшин тунгалаг байна уу? Cítíte se (zdravotně) v pohodě?
[Tany bi lakšin tungalak bajnú?]
– vysoký stupeň zdvořilosti, užívá se při komunikaci s výrazně staršími lidmi
B. Сайн байнаа. Mám se dobře.
[Sajn bajná]
var. Тайван сайхан байна. Jsem v pohodě.
[Tajvan sajchan bajn]
var. Гайгүй ээ, (дажгүй ээ) сайн байнаа. Jde to.
[Gajgujé, (dadžgujé) sajn bajná.]

A: Сонин сайхан юу байна (даа)? Co je nového?
[Sonin sajchan jú bajn (dá)?]
B: Тайван сайхан байнаа. Všechno je v klidu a v pohodě.
[Tajvan sajchan bajná]

A: Таны ажил сайн (байна) уу? V práci se vám/tobě daří?
[Tany adžil sajn (bajn) ú?]
/A: Таны ажил алба бүтэмжтэй сайн (байна) уу? V práci se vám/tobě daří?
[Tany adžil alb bütemdžtej sajn (bajn) ú?]
(vyšší stupeň zdvořilosti)
B: Бүтэмжтэй сайхан байнаа. Daří.
[Bütemdžtej sajchan bajná.]

A: Ном сурлага өндөр үү? Daří se vám/ti ve studiu dobře? (Dosl. je studium vysoké?)
[Nom surlag öndör üü?]
B: Өндөр байнаа. Ano (dosl. Je vysoké)
[Öndör bajná.]

Pozn. Pozdravy neobsahují ekvivalent našeho slova „děkuji“, který se v mongolštině objevil až ve 20. století v důsledku kontaktu s evropskou (ruskou) kulturou.

Pěkným příkladem transferu kočovnického vnímání světa do moderního života je fráze, kterou se dotazujeme, **jak se našemu protějšku daří v daném ročním období**. Tato otázka je na místě v případě, že se druhá osoba delší dobu zdržuje nebo bydlí na jednom místě a že jste se nějakou dobu (zhruba jedno roční období) neviděli nebo neslyšeli:

A: Сайхан хаваржиж байна уу? Dosl. Trávíte jaro dobře?
[Sajchan chavardžidž bajnú?]
B: Сайхан, та / чи сайхан хаваржиж байна уу? Dobře, a vy/ty trávíte jaro dobře?
[Sajchan, ta/či sajchan chavardžidž bajnú?]

Zdvořilostní repliky lze upravovat podle kontextu, tj. podle toho, co o svém protějšku víme nebo jsme schopni na první pohled odhadnout.
Pokud například vítáme někoho na letišti, nebo víme, že právě odněkud přijel, zeptáme se jakou měl dotyčný cestu:

A: Та / чи сайн явж ирсэн үү? Dosl. Měl jste/si dobrou cestu?
[Ta / či sajn javdž irsnú?]
B: Сайн, сайн явж ирсэн. Dosl. Dobrou, dobrou.
[Sajn, sajn javdž irsen.]

Když se učíme nový jazyk, učíme se také jinému způsobu myšlení, rozšiřujeme si spektrum jevů, které jsme schopni pojmenovat a přemýšlet o nich, rozšiřujeme si spektrum hledisek, ze kterých je možné se dívat na svět kolem. Podstatné je při tlumočení vnímat historický, sociální a kulturní kontext sdělení. V různých obdobích a v různých kulturních zázemích je třeba určitý význam tlumočit jinak. Z uvedeného by mělo být patrné, že nároky na znalosti jazyka, historie, společnosti a kultury jsou na tlumočníka relativně vysoké.

5.2 Výběr vhodného slova, významu a smyslu slov při tlumočení – systémové chyby při tlumočení

Jak jsme uvedli v předcházející podkapitole, různé jazyky odrážejí různé způsoby uvažování. O této problematice hovořili například E. Sapir a jeho žák B. L. Whorf. Jejich tvrzení známe jako Sapirovu-

Whorfovu hypotézu.[54] V důsledku toho se tlumočník v praxi mnohdy zabývá tím, **jak správně sdělení převést z jedné soustavy myšlení a jazykového kódu do druhé**; čili jaká slova, věty a jejich skladbu zvolit, aby přetlumočil sdělení nejen z výchozího jazyka, ale také z výchozí kultury do jazyka a kultury cílové. Velmi jim pomůže studium nejen vzniku a vývoje slov, změn ve slovní zásobě v obou jazycích, často podmíněných kulturně-společenskými změnami, ale také jejich významovými relacemi a správnou volbou slov při převodu. Ne vždy je to v praxi jednoduché.

5.2.1 Odlišné pořadí významů slov v rámci hesla výkladového slovníku řazená dle frekvence užívání v různých jazycích

Pokud jde o slovníky, které běžně často lidé žijící v ČR používají, stejně jako chybnou práci se slovní zásobou, mohou generovat určité chyby a nedorozumění v komunikaci. Například v *Česko-vietnamském slovníku*[55] jsou uvedeny dva ekvivalenty slova „ano“: vâng, có. Ve *Velkém učebním česko-vietnamském slovníku*[56] najdeme kromě dvou již uvedených následující termíny: được, ừ, đúng. V *Malém česko-vietnamském slovníku*[57] autor uvádí: vâng, phải, ừ, có. V *Malém vietnamsko-českém slovníku*[58] od stejného autora je k významu slova „dạ“ uvedeno: „zdvořile poslouchám, podřizuji se, ano“. V současné době se jedná o nejvíce používané slovníky daného jazykového páru v ČR. Překladač Google překládá termín „dạ“ jako „ano“. Někteří tlumočníci při tlumočení vietnamského termínu „dạ“ velmi často používají právě „ano“. Proč? V česko-vietnamských slovnících uvedeno není, i když by mohlo, a ve slovníku vietnamsko-českém je uvedeno až na čtvrtém místě.

Udělejme ještě jeden krok zpět. Podívejme se na to, jak by daný termín vysvětlili rodilí mluvčí. Ptali jsme se jich, jak rozumí výrazům „dạ“ a „ano“, a žádali je o seřazení dle subjektivně vnímané frekvence výskytu jednotlivých ekvivalentů. Na základě ankety, kterou jsem realizoval se studenty na vysoké škole a studenty češtiny pro cizince, jsem dospěl k následujícím zjištěním:

Subjektivně vnímaná frekvence výskytu ekvivalentu (studenti)	**dạ**	**ano**
nejvyšší	**přitakání „ano“ (jako přitakání „poslouchám Vás“)**	**Souhlasím.**
	Prosím?	Potvrzuji.
	Promiňte, nerozumím.	vyjádření podivu
nejnižší	Haló, tady jsem.	přitakání

[54] Petrusek, M., 2018: *hypotéza Sapirova-Whorfova*. Sociologická encyklopedie [online]. 15. 1. 2018 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z WWW: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hypot%C3%A9za_Sapirova-Whorfova
[55] Nguyen Xuan Chuan, Tran Xuan Dam, Bui Duc Lai a kol., 1983: *Česko-vietnamský slovník*. Praha: SPN.
[56] Vasiljev, I., Nguyen Quyet Tien, 2013: *Velký učební česko-vietnamský slovník 1, A-G*. Sokolov: Fornica Graphics.
[57] Semotam, M., 2004: *Malý česko-vietnamský slovník*. Bratislava: SLOVIET.
[58] Semotam, M., 2006: *Malý vietnamsko-český slovník*. Bratislava: SLOVIET.

V praxi tlumočníci často, pravděpodobně podvědomě kvůli zjednodušení, volí pro přetlumočení vietnamského výrazu „dạ“ český výraz „ano“. To je však nebezpečná chyba. V praxi totiž ze slova „dạ“ nemůžeme usuzovat, že s námi dotyčný vietnamský mluvčí opravdu souhlasí; mnohdy to zjistíme teprve z jeho následného chování. Samo o sobě je tedy použití termínu „ano“ tlumočníkem zavádějící, protože Češi mají tendenci rozumět danému termínu výhradně jako potvrzení souhlasu, ačkoli sám mluvčí to vůbec nemusel mít v úmyslu.

Dle vietnamského výkladového slovníku (např. z roku 2011) je uvedeno, že „dạ“, jakožto citoslovce, znamená:
1) tiếng dùng để đáp lại lời gọi (užívá se jako odpověď ve vokativu: Nam ơi! - Dạ! / Dạ? = Name! - Ano!/Ano? Prosím! / Prosím?) hoặc để mở đầu câu nói một cách lễ phép (nebo k zdvořilému začátku věty v komunikaci, např. Dạ, xin cảm ơn chị. = spíše bychom „dạ“ nepřeložili, ale výraz "xin cảm ơn chị" přeložili tak, aby byl co nejzdvořilejší, např. Dovolte mi Vám moc děkovat. Apod.
2) như vâng (jako vâng): = ano. Např. Đi đường cẩn thận em nhé! - Dạ. = Buď opatrný/á na cestách! - Ano.

Velmi často se používá při přímé komunikaci, nebo telefonování, a to jako:
1) přitakání, vnímám to: jo, aha, ano (např. A říká: Ngày mai anh ấy đi Hà Nội. B přitaká: Dạ. = jo, aha, ano
2) Souhlas: ano/có. Tedy jde o potvrzení skutečnosti. (např. A se ptá: Ngày mai em cũng đi Hà Nội à? B odpoví: Dạ. = ano.)

Obdobný příklad známe z thajštiny, kde se používá zdvořilostní částice, která má dvě formy: užívanou muži: ครับ [khrap] a užívanou ženami: ค่ะ [kha]. Tyto částice mají několik významů: 1) vyjádření zdvořilosti, 2) přitakání, vyjádření naslouchání, 3) ano/ne – souhlas, či nesouhlas, závisející na konstrukci otázky, 4) mluvčí užitím částice sám sebe zařazuje do třídy lidí "na úrovni", čím více ครับ, tím lépe, 5) prohozením mužské a ženské částice může mluvčí vyjadřovat to, že se považuje za opačné pohlaví, nebo chce být roztomilý k osobě, kterou si chce naklonit (muž užívá ženskou partikuli).

<u>Cvičení:</u>

Konverzace 1: Pozvání na kontrolu k zubaři

Český lékař: Rozuměla jste mi? Přijdete tedy za dva týdny. Jste objednána na druhou hodinu. Měla byste tu být již raději o deset minut dříve.

Vietnamská pacientka: Ano.

🔔 Úkol: Na základě toho, co víte o chápání slovíček „dạ“ a „ano“, odhadněte, jak asi taková situace mohla dopadnout?

Konverzace 2: Podání vysvětlení

Český policista: Byl jste tedy včera v deset hodin v té restauraci?

Vietnamský svědek: Ano.

🔔 Úkol: Na základě toho, co víte o chápání slovíček „dạ“ a „ano“, odhadněte, jak asi taková situace mohla dopadnout?

Podobný příklad známe z čínštiny, kde může mít částice 哦 (přepis: ó) význam „ano, aha, ano, poslouchám“. Nebo výraz 没有 (přepis: méiyǒu), ve zcela doslovném překladu „ne + mít“, hojně

používaném jako záporka, která však dle kontextu může znamenat: „není, nemám, není to tak, ne, neudělal jsem to“.

🔔 Úkol pro studenty: Najděte vlastní obdobné příklady, kdy může dojít k závažným zkreslením.

Tlumočník by tedy měl při své praxi **zvažovat velmi pečlivě, který z významů danému slovu v konkrétní situaci přiřadí**, neboť jeho chyby mohou výrazně ovlivnit i základní svobody a zdraví člověka.

5.2.2 Významové lexikální relace mezi jazyky

Jednotlivá slova a jejich významy tvoří významové relace. Například slovo „postel“ přetlumočíme do vietnamštiny jako „giường“. Takovou relaci můžeme označit jako symetrickou, protože v jednom jazyce A existuje jeden jednoznačný termín a, který lze v druhém jazyce B jednoznačně přiřadit jednoznačnému termínu b. Mohli bychom pak mezi ně nakreslit jednu obousměrnou šipku. Takové termíny jsou snadno „slovníkově“ převoditelné.

„postel“ ⟷ „cái giường“

Existují však slova, jejichž relace jsou složitější.

České slovíčko „okno“ můžeme přetlumočit dle situace jako „okno u domu“ nebo jako „okénko na úřadě“ nebo například jako „chvilka zapomnění – mám okno“. Sémanticko-lexikální relace bychom pak mohli naznačit například takto:

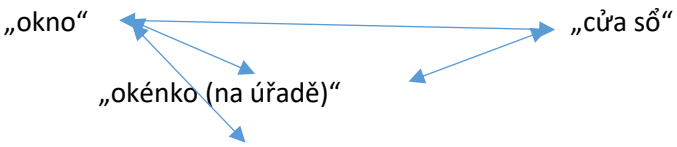

„nemoci si vzpomenout na něco samozřejmého“ ⟷ „cửa sổ trong trí nhớ“ - Tôi bỗng nhiên bị tạm thời quên mất!

V praxi tlumočník sleduje proces od zachycení slova, přes možný způsob jeho chápání, rozvoj významů či homonym, až k hledání vhodného překladu do druhého jazyka. Pro překlad může být vhodný žádný, jen jeden i více významů, dle konkrétního slova.

Ukázka z hovorového vietnamského jazyka:

čeština	**Vietnamština**
neznámý dospělý muž	**anh/Anh**
manžel	anh
starší bratr	anh *trai*
bratranec	anh *họ*
švagr	anh *rể*
straší bratr někoho jiného, než jsem já	anh
jméno muže	Anh
jméno ženy	Anh
ty[56]	anh
on[56]	anh *ấy*
vy[59]	anh
anglický	Anh

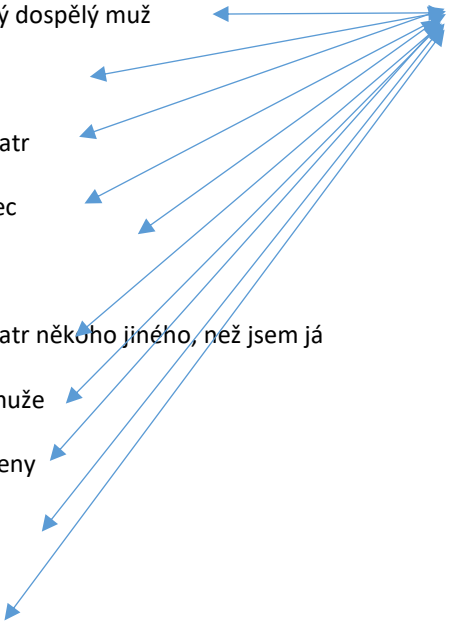

Určitá slova mohou mít širokou škálu významů. Při jejich určování záleží na tom, v jaké situaci a v rámci jakého registru, žánru, stylu či oblasti slovní zásoby byla použita. Mezi velmi problematické slovní druhy z hlediska tlumočení patří v případě vietnamštiny například osobní zájmena, která vznikla z podstatných jmen označujících rodinné pozice. V takovém případě tlumočník zaregistruje zjednodušeně/nepřesně použité slovo „anh" a má několik možností jeho převedení (viz tabulka výše). Dle čeho tedy vybírat, který význam převést/přetlumočit? Při neformální mluvě vietnamští mluvčí často některá zájmena vynechávají nebo používají zkrácená vyjádření, což tlumočníkovi ztěžuje situaci nebo znemožňuje přesný překlad. Tlumočník tak má možnost použít slovo s podobnou mírou obecnosti, ale i to by v tomto případě bylo velmi složité. Proto když tlumočník nezná kontext a vztahy dotyčných osob, měl by nějak obecnost termínu – vícevýznamovost reflektovat. **Vzniká tedy i potřeba tlumočnické intervence**, jinak by se totiž mohlo klidně stát, že oba dva zúčastnění budou hovořit o zcela jiné osobě – jeden o vlastním bratranci a druhý o manželovi své známé. V takovém případě je na místě, aby se tlumočník namísto okamžitého přetlumočení **v prvé řadě informoval, že se jedná o obecný termín, který je možno tlumočit mnoha významy. Pokud to zúčastnění požadují, může tlumočník ověřit zamýšlený význam tohoto termínu od mluvčího.** Je ale také nutné si položit otázku: **použil mluvčí mnohovýznamový/obecný termín záměrně, nebo nevědomky**? Pokud by ho mluvčí

[59] S tímto zájmenem se pojí mnoho významů, označujeme jím: staršího muže/chlapce nebo výše postaveného muže; muže stejného věku nebo stejného sociálního statusu; ze slušnosti se používá v páru: anh - tôi (vy – já) jako zájmeno formální komunikace; žena jím oslovuje muže stejného věku.

použil záměrně, tlumočník by svým dotazem mohl výrazně ovlivnit průběh komunikace. Proto nejprve doporučujeme na daný termín upozornit a poté teprve konkretizovat jeho význam.

Podobný příklad můžeme najít v čínštině, kde může dojít i k záměně pohlaví osoby. Existují zde zájmena 他 a 她 – obě se čtou úplně stejně jako [tā]. První znak znamená „on“, druhý „ona“, ale v mluvě lze správný význam často odhadnout jen z kontextu.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde a vysvětlí vlastní obdobné příklady.

5.2.3 Velmi obecná slova s možností mnoha interpretací

Klasickým příkladem jsou „zástupná slova“ za podstatná jména, zájmena a slovesa.

Mongolština má kromě obvyklých zájmen několik specifických zástupných výrazů, kterými nahrazuje jak plnovýznamová jména, tak slovesa. Jde celkem o 5 sloves (viz samostatně níže) a další slova:

1) primárně identifikační zájmeno (нөгөө – nögöö ‘tento, onen’, používá se jako odkaz na něco, o čem oba mluvčí vědí, např. nögöö chün ‘člověk, o kterém jsme spolu mluvili’, nejpřesnějším ekvivalentem je slovenské ‘oné’ nebo maďarské ‘izé’), které pomocí sufixů může nabýt tvaru substantiva (нөгөөдхи – nögöödöch ‘to, o čem jsme mluvili’ - předmět i osoba). K tomu existuje také méně časté a méně produktivní synonymum önööch ‘to, o čem jsme mluvili’.

a 2) tvary odvozené od dvou prostorových jmen (наана - nán ‘před, z této strany’, цаана - cán ‘za, z druhé strany’), a to ukazovací jméno наад - nád ‘ten, co je před mluvčím, na jeho straně’ a цаад - cád ‘ten/ta/to, co je na druhé straně od mluvčího’

a substantivizované ukazovací jméno наадах - nádach ‘ten/ta/to, co je před mluvčím, poblíž něj, v jeho přítomnosti’ a цаадах - cádach ‘ten, co je za mluvčím, daleko od něj, v jeho nepřítomnosti’.

Všechna tato slova (1 i 2) v substantivních tvarech mohou pomocí příklonného zájmena 2. os. j.č. чинь - čiň (dosl. tvůj, přičemž celý výraz se pak dá doslova chápat zhruba jako ‚ten, který je poblíž tebe, v tvé přítomnosti‘ a ‚ten, který je daleko od tebe, někde jinde než ty‘) fungovat jako náhrada za os. zájmeno 3. os. j.č., které mongolština de facto nemá. Podobně se tato slova používají i v plurálu, kde přibírají příslušný plurálový sufix pro osoby -үүл/-үүл: *наад**үүл*** чинь nádúl čiň ‘tadytito (lidé) nebo lidé, kteří jsou poblíž tebe’, ale *наад юмнууд nád jumnúd* ‘tadytyto (věci)’.

Na rozdíl od 1), které má obecně zástupný charakter, obsahují obě slova (všechny tvary) v bodě 2) ještě navíc význam polohy vůči posluchači. Příklad: Dulmá, která je v obchodě, zavolá Ojúně, že tam mají výborné bonbóny, načež se jí Ojúna zeptá:

Наана чинь одоо өөр гоё юм байна уу?

Nán čiň odó öör goj jum bajnú?

Mají **tam (blízko u tebe)** ještě něco dobrého?

Naproti tomu цаа**дах** - cádach ‘tamhleten/ta/to’ + **чинь čiň** se použije při odkazu na nepřítomnou osobu, jejíž jméno už předtím v komunikaci padlo (často se vyskytuje při popisu nějaké události, při výsleších apod.).

Obecně tedy tato slova označují **věc nebo osobu, jejíž název mluvčí nezná nebo si na něj nemůže vzpomenout, příp. věc, která je těžko pojmenovatelná, nebo o níž už byla řeč a mluvčí na ni takto odkazuje.**

Tato slova se objevují především v hovorovém jazyce. Právě pro široké spektrum použití mohou tato slova znamenat pro tlumočníka problém, protože jsou navázána na kontext. Při složitějším vyprávění nebo reprodukci nějaké události se tak může stát, že se bude mluvčí tímtéž slovem odkazovat na více osob. Tlumočníkovi, pokud pro něj situace nebude zcela přehledná, tak nezbude, než se zeptat na to, o kom právě mluvčí hovoří.

Navíc někdy může dojít i k situaci, kdy si mluvčí buď nemůže vzpomenout na jméno/název, nebo se jeho vyřčení záměrně vyhýbá, a může tato zástupná slova skombinovat ještě s tázacími zájmeny kdo? co?, která se v hovorovém jazyce rovněž používají pro odkazování na už známé osoby a předměty, např.

Наана чинь хэн байна уу?

Nán čiň chen bajnú?

Máš tam (někde) toho (no, však ty víš koho)?

chen = kdo, zde použito podobně českému „no..-(tam)ten...“ nebo „víš kdo“

Další příklady použití zástupných slov:

Нөгөөдөхөө аваад өг дөө.

Nögöödöchöö avád ög döö.

Podej mi („své“) **tamto, („víš co“).**

Цаадах чинь тэгээд манайд ирээд ....

Cádach čiň tegéd manajd iréd …

No, a tak **ten (člověk)** přišel k nám …

Цаадах чинь явах болж байна уу?

Cádach čiň javach boldž bajnú?

Odejde **(ten člověk)** vůbec někdy? (dosl. chystá se **ten člověk (= tamten onen)** už [konečně] odejít?)

Základní funkcí zástupných sloves je substituce plnovýznamových sloves (např. A: Půjdeš tam? **B: Udělám to, dosl. tak udělám** (ve smyslu ano), neboť mongolština je jazyk výrazně upřednostňující slovesné tvary. Zástupná slovesa se také často v plnovýznamovými slovesy spojují, přičemž v takovém případě mají význam „jak něco dělat“ nebo „tak něco dělat“, např. ингэж дуулах – ingedž dúlach „takto (dosl. takto dělat) zpívat“ nebo хэрхэн бүртгүүлэх – cherchen bürtgüülech „jak (dosl. jak dělat) se zaregistrovat“ apod.

Tato zástupná slova lze chápat podobně jako ukazovací zájmena vztažená na děje.

Ze zástupných sloves se vytvořila část vztažných zájmen a větných spojek typu a tak, a tedy.

Základní tvary zástupných sloves:

тэгэх (tegech) ‘tak dělat, to se dít’

ингэх (ingech) ‘takto dělat, toto se dít’

чингэх (čingech) ‘takto dělat’ (knižní)

яах (jach) ‘jak dělat, co se dít’

хэрхэх (cherchech) ‘jak dělat’ (knižní)

Tato slovesa z hlediska porozumění kontextu za normálních okolností nemusí představovat až tak velký problém. Ten však může nastat, pokud mluvčí z nějakých důvodů spojí zástupná slovesa s tázacími zájmeny nebo jinými zástupnými slovy. Jinak řečeno, tím spojením vzniká odkazující výraz podobný nögöö nebo önöö, jenže pro děje, ne pro lidi/věci. Zpravidla k takovým situacím dochází, když 1) se mluvčí neumí (nechce) přesně vyjádřit, čímž vzniká napojení na kontext, který zná jen on sám, případně další účastníci události, anebo 2) mluvčí potřebuje získat čas, aby si uspořádal myšlenky, nebo si chce připravit půdu pro sdělení něčeho nepříjemného, náročného apod. Jsou však samozřejmě i mluvčí, kteří používají příliš mnoho zástupných slov, což svědčí o jejich nízké jazykové kompetenci (může jít i o Mongola dlouho žijícího v zahraničí).

Př. Дорж Дулмаа хоёр юу яасан ...

Dordž Dulmá chojor jú jásan ...

Dordž a Dulmá spolu ... no však víte, co (dosl. co jak dělali)

Би одоо яахаа ч мэдэхгүй явж байна.

Bi odó jáchá č medechgüj javdž bajn.

Já teď vůbec nevím, co mám dělat (ve smyslu teď jsem na tom celkově tak, že nevím, jak mám postupovat, resp. řešit nějakou situaci či problém).

Чи одоо юу яа…

Či odó jú já …

Ty teď udělej toto (udělej, však ty víš co) – očekává se, že mluvčí bude pokračovat konkrétněji, např. nějakou radou, doporučením nějakého postupu atd.

5.2.4 Pojmy tlumočitelné dle prostředí a se „sociolingvistickým vysvětlením“

Příklad (češ – viet)

češ: Ministerstvo práce a sociálních věcí

viet: Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội (v doslovném překladu: Ministerstvo práce, válečných invalidů a sociálních věcí)

„Ministerstvo práce a sociálních věcí“ můžeme přeložit jako „Bộ Lao động và Xã hội“, pokud hovoříme s vietnamským mluvčím o ministerstvu v ČR, ale „Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội“, pokud hovoříme o ministerstvu ve Vietnamu. Nebo řekneme český i vietnamský termín „Bộ Lao động và Xã hội tiếng Séc là Ministerstvo práce a sociálních věcí“, aby se dotyčný mohl daný termín naučit a rozpoznat ho v každodenním životě. **Záleží zde tedy opět na situaci a prostředí, ve kterých tlumočíme**.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde vlastní obdobné příklady různě pojatých názvů institucí.

Problémy při tlumočení způsobující nedorozumění se týká také například názvů typů škol.

Příklad (češ-mon)

V mongolštině existuje hovorový výraз арван жил [arvan džil] „desetiletka“ (doslovný překlad: deset let), který vznikl zkrácením výrazu арван жилийн сургууль [arvan džilín surgúľ] „desetiletá škola“. Takto se nazývala střední škola podle sovětského typu, která v sobě zahrnovala oba stupně – základní i střední školu zároveň. Dnes už tyto školy neexistují, cca před 15 lety byla postupně provedena reforma školství a přešlo se na 12leté školy odpovídající celosvětovému trendu. Dosud se však i těmto novým typům škol často hovorově říká „desetiletky“. Když tedy zazní z úst mluvčího tento termín, neznalý tlumočník by ho mohl přeložit jako desetiletku (tedy desetiletou střední školu se základní v jednom) i místo současné 12letky. Důležité je rozpoznat kontext, aby nevznikl mylný dojem, že dotyčná osoba nemá přiměřené vzdělání. Jak desetileté školy v minulosti, tak ty dnešní dvanáctileté jsou zakončeny maturitou.

Příklad (angličtina, vietnamština):[60] „základní škola“

V britské angličtině je to „primary school“, v americké angličtině „elementary school“, ovšem obě zahrnují jen 1. až 5. ročník naší základní školy, proto je možné použít termín „basic school”, který sice rodilí mluvčí příliš nepoužívají, ale vystihuje koncept základního školství „basic education”, který odpovídá 1. až 9. třídě v ČR.

V případě vietnamštiny se ve Vietnamu používají termíny „malé vzdělávání / tiểu học“ pro stadium od 1. do 5. třídy, po němž následuje dvoustupňové střední vzdělávání (základní a všeobecný stupeň / trung học cơ sở và trung học phổ thông). Z hlediska vietnamského systému bychom mohli použít rovněž termíny „primární vzdělávání“, „nižší sekundární vzdělávání“ a „vyšší sekundární vzdělávání“. **V těchto případech však spíše než volbu obecného termínu, který klienti většinou neznají, doporučujeme:**

1. **uvést termín v češtině**
2. **doslova ho přetlumočit do vietnamštiny (druhého jazyka)**
3. **„sociolingvistickým zákrokem“ vysvětlit, zda, do jaké míry, jak a jaké termíny „cizího“ jazyka odpovídají termínům „českým“.**

5.2.5 Pojmy příchozím migrantům více srozumitelné v jazyce jejich nového domova než v rodném jazyce

Příklad (češ – viet)

čes: povolení k trvalému pobytu (často se používá nesprávná a nedostatečná varianta „trvalý pobyt“)

viet (z hlediska české pobytové legislativy): giấy phép vĩnh trú / zjednodušeně „vĩnh trú“ /[61]

viet (z hlediska vietnamské legislativy): giấy phép thường trú / zjednodušeně thường trú /

viet (výpůjčka z češtiny): „trvalý“, resp. „trvaly“ (foneticky zjednodušené české slovíčko převzaté do vietnamštiny v ČR)

V daném případě, pokud termín přetlumočíme do rodného jazyka klientovi, který nezná odbornou terminologii cizineckého zákona ve vietnamštině, pravděpodobně nebude jeho významu vůbec rozumět. Naopak **lépe může porozumět českému termínu, který mu připomene situaci, v níž je používán**, tj. vyřizování povolení k trvalému pobytu.

🔔 Úkol pro studenty: Jakou další významnou funkci může mít používání českých (cizích) termínů tlumočníkem?

[60] Kol. autorů, 2014: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 223.
[61] Někdy překládáno spíše chybně jako „định cư“.

5.2.6 Problematika tlumočení právních (odborných) a hovorových výrazů v prostředí integrace

Při komunitním tlumočení v zásadě nepoužíváme jen dva jazyky – způsoby uvažování, efektivní je rozlišovat hned osm a více rovin jazyků. Uvedeme příklad významu „registrované místo, kde trvale žiji“:

Příklad (viet):

- **běžná hovorová čeština** — **pobyt**
- **(v případě potřeby) dialekty češtiny** — **bejvák**
- **právní čeština / čeština tlumočeného oboru** — **adresa trvalého bydliště**
- **čeština cizinců a odborníků na migraci působících v ČR** — **hlášená adresa, trvalý pobyt**

- **běžná hovorová vietnamština** — **adresa (địa chỉ)**
- **(v případě potřeby) dialekty vietnamštiny** — **dům (nhà)**
- **hovorová vietnamština komunity Vietnamců v ČR** — **adresa na kartě (địa chỉ trên thẻ)**
- **právní vietnamština / vietnamština tlumočeného oboru** — **trvalý pobyt (thường trú)**

Například vietnamský termín „hợp pháp hoá“ – „legalizace“: Pokud například vietnamský tlumočník přetlumočí tento termín vietnamskému posluchači, který nebude vzdělán v oblasti práva, vůbec nebude rozumět, co má dělat. Posluchač poté jen velmi těžce pochopí a zužitkuje větu: „Dokument, který jste přinesl, je třeba legalizovat.“

Stejně by dopadl například termín „superlegalizace“ přeložený do čínštiny. Pokud místo překladu použije český termín s vysvětlením, dosáhne daleko vyšší efektivity porozumění. Je tedy velmi vhodné požádat v tomto případě právníka (resp. mluvčího), je-li na místě, o vysvětlení (opis) významu termínu.

K tomu všemu je třeba také dodat, že se tlumočník setkává v běžné praxi rovněž s odborníky, kteří nejsou rodilými mluvčími češtiny (např.: v lékařské praxi Izraelci, Bulhaři, Ukrajinci, Rusové apod.), kteří samozřejmě češtinu používají ještě jinými způsoby, s jiným akcentem atd.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde vlastní obdobné příklady odborných právních vietnamských výrazů, kterým běžní lidé nemusí rozumět. Najděte způsob, jak je posluchači vysvětlit, opsat jejich význam.

Práci tlumočníka si můžeme představit jako neustálou jízdu výtahem ze „spodních pater“ hovorové slovní zásoby až k odborným termínům ve vyšších patrech. Tlumočník musí navazovat na úroveň jednoho mluvčího, při jízdě výtahem hledá význam, smysl a formu a v dalším patře zase produkuje sdělení, tentokrát však nejen v jiném jazyce, ale na jiné úrovni jazyka. Aby bylo komunikace dosaženo, musí tlumočník navazovat na obě dvě úrovně, proto se mezi nimi musí pohybovat.

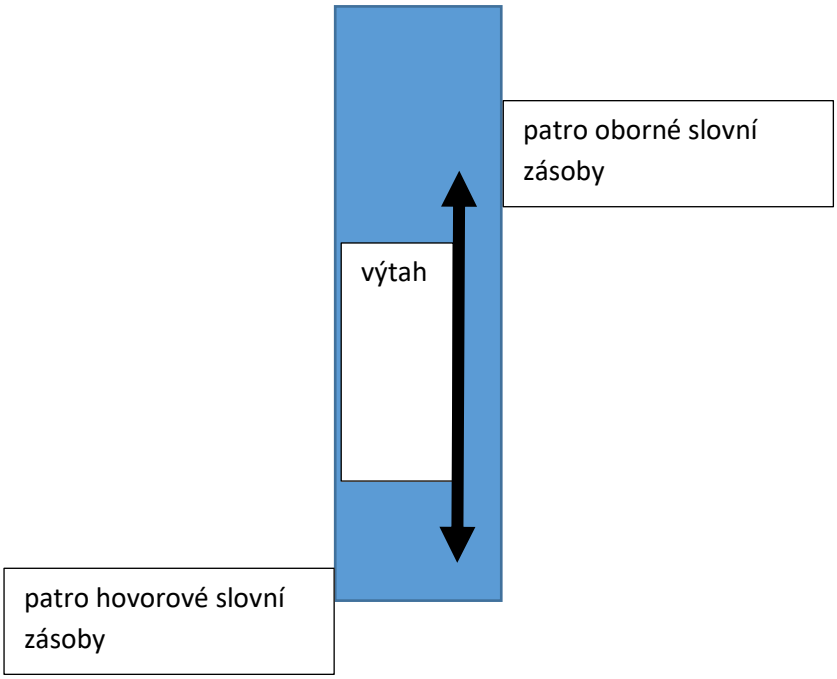

5.2.7 Problematika tlumočení pojmů mezi členy různých generací a společenských skupin

Příklad (češ-čín):

češ: rodný list

čín: 出生证明 (přepis: chūshēng zhèngmíng)

Komentář: Termín, který lze velmi snadno přeložit, ale starší lidé nebudou vědět, o co jde, protože rodný list nikdy nepoužívali.

Jako další poslouží příklad z thajského jazyka. Thajština má velice společensky stratifikovanou slovní zásobu, přičemž výuka jazyka vyšší společenské úrovně je významnou součástí osnov základní a střední školy. Tato vyšší úroveň, která se jmenuje ราชาศัพท์ (přepis: raatčaasap), tedy královský jazyk, vznikla u dvora Angkorské říše a byla přijata u dvora v Ayutthaji spolu s inkorporací části angkorské honorace. Vznikl tak do značné míry kultivovaný jazyk elit, který byl užíván v prostoru dnešního centrálního Thajska a Kambodže a jehož slovní zásoba je převážně sanskrtského původu. Se vznikem moderních nacionalizmů došlo k rozvětvení na dvě výslovnostní varianty tohoto jazyka. V případě hovoru o

královské rodině je samozřejmě povinné používat slova ze slovní zásoby královského jazyka. Kdo si není jist (většina populace), raději se hovoru zdrží, neboť trestní sazba za nactiutrhání panovníka je vysoká. V tabulce níže uvádíme příklady v pořadí čeština, běžný jazyk a jazyk královský:

čeština	běžná thajština	Přepis	královská thajština	přepis
noha (od kotníků dolů)	เท้า	Thao	พระบาท	phrabaat
přítel	เพื่อน	phüan	มิตร	mit
pes	หมา	maa	สุนัข	sunak
prase	หมู	mu	สุกร	sukoon
jíst	กิน(ข้าว)	kin(khaao)	รับอาหาร	rapaahaan
jít	ไป	paj	ดำเนิน	damnuen

Dále v Thajsku existuje také jazyk mnišský, který obsahuje především slova z jazyka pálí. Základy se učí prakticky každá osoba mužského pohlaví nazpaměť během období stráveného v klášteře, jen málokdo ale tomuto jazyku opravdu rozumí.

5.2.8 Problematika tlumočení současných významů termínu, které vznikly v různém vývojovém období jazyka

Vhodné je přihlížet také k vývojové úrovni jazyka, který mluvčí používají: z jaké oblasti Vietnamu pocházejí, jak archaický jazyk používají, jakým dialektem hovoří a jaké jazykové prostředky používají. V některých oblastech (v tradičním chápání vesnice) se slovo „mụ“ (matka, macecha, baba)[62] používá běžně místo výrazu „mẹ“ (matka). V jiných oblastech (v moderním chápání velkoměsta) naopak může být chápáno značně negativně, resp. posluchač z něj může vyvozovat negativní vztah matky a dítěte, pokud takové slovo použije dítě o své matce.

V thajštině dříve vznikala pro nové skutečnosti domácí slova. Kupříkladu pro slovo „turistický průvodce“ byl vytvořen termín มัคคุเทศก์ (přepis: makkhutheet), který se však často užívá jen v oficiálních projevech, dokumentech atp. Zároveň bylo převzato anglické „guide“, v thajštině ไกด์ (přepis: kaj). Výsledkem je, že v regionech s významným turistickým ruchem se používá slovo ไกด์ a

[62] Kromě uvedeného byl termín „mụ“ v různých lokalitách a časových obdobích používán různě. V některých vesnicích jím dříve označovali „porodní asistentku“ – „bà mụ“. Označuje bohyně, které se starají o porody a těhotenství. Viz např. Wikipedia, 2021: *Bà Mụ* [online]. 24. 10. 2021 [cit. 2022-03-22]. Dostupné z WWW: https://vi.wikipedia.org/wiki/B%C3%A0_M%E1%BB%A5). Znamená ale rovněž „stará manželka“, kdy vyjadřuje to blízký vztah s mluvčím, viz vietnamský významový slovník SOHA Tra Từ (nedatováno): *Mụ* [online; cit. 2022-02-06]. Dostupné z WWW: http://tratu.soha.vn/dict/vn_vn/M%E1%BB%A5 . Děti často znají z pohádky – „mụ phù thuỷ“ – „čarodějnice“.

stane se, že termínu มัคคุเทศก์ někdo nerozumí. Naopak ve venkovských oblastech často není rozuměno slovu ไกด์, mnohdy dokonce ani termínu มัคคุเทศก์.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde vlastní obdobné příklady.

5.2.9 Výpůjčky a neologismy v obou jazycích

Ve vietnamštině najdeme některá podobná slova češtině, obvykle přejatá z francouzštiny či angličtiny, jako např.: **kem - krém, cốt lết - kotleta, pate - paštika**. V „české vietnamštině" najdeme slova přejatá z češtiny, jako např.: **chleba, ahoj, ne, balkon** apod. Tato slova se přejímají především proto, že se v tradičním Vietnamu s chlebem nesetkáme, nebylo tedy pro něj ani vytvořeno zvláštní slovo. Stejně tak v češtině vznikají neologismy pojmenovávající zejména pokrmy: „**bunča" – „bún chả", „fóčko" - „phở"**.

Mongolština, zejména její hovorová varianta, je, pokud jde o výpůjčky, ještě specifická tím, že velmi snadno přijímá výpůjčky z majoritního jazyka. Tlumočník se nesmí nechat zaskočit, výpůjčky jsou totiž jednak výrazně foneticky pozměněné (1), nebo použity nepřesně (2). 1: Би **балаакаар** ирсэн. **балаак** [balák] = vlak; 2: Би **подникань визтэй**. Jsem tady na „podnikatelské vízum" (i když jde o povolení k pobytu) apod.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde vlastní příklady.

5.2.10 Význam vět a situační kontext, jazykové formy generující mnoho významů, snižující přesnost, zvyšující nejasnost

Ve vietnamštině se běžně setkáváme s větou: „Chơi."[63] Toto tvrzení však v praxi v různém kontextu může mít například následující významy:

- Hrál jsem.
- Ano, hrál jsem fotbal.
- Jdu na návštěvu.
- Šel jsem na návštěvu.
- Šli jsme na procházku.

apod.

[63] Termín má nejrůznější významy, „chơi" může znamenat: dělat zábavné a relaxační činnosti – đi chơi phố, chơi bài; mít zalíbení (záliba, koníček) – chơi cây cảnh, chơi tem, chơi đồ cổ; bavit se s někým – chơi thân với nhau từ nhỏ; udělat podraz, úskok, poškodit někoho – bị nó chơi cho một vố đau điếng; vyspat se někým – hovorově chơi gái (chồng đi chơi gái - prostitutka, jiná partnerka); užívat drogovou látku, např. extázi – hovorově chơi thuốc lắc, chơi ma tuý. Viz vietnamský významový slovník SOHA Tra Từ (nedatováno): *Chơi* [online; cit. 2022-02-06]. Dostupné z WWW: http://tratu.soha.vn/dict/vn_vn/Ch%C6%A1i

Pokud tlumočník slyší takovou větu, jak ji může přetlumočit? Zná vždy osobu/osoby, o které se jedná? I když je zná, dovede s jistotou odhadnout, o kom a o čem mluvčí hovoří?

Obdobná kontextuálně mnohovýznamová spojení existují například i v thajštině, kde ไปเที่ยว (přepis: pajthiau) zahrnuje vše, co je libé a příjemné, a ไปทุระ (přepis: pajthura) - vše pracovní, co není vnímáno jako zábava, ale povinnost.

Příklad: vietnamská studentka češtiny v ČR dlouhou dobu trénovala, jak se řekne „dobrý den." Nakonec však při příchodu v nervozitě pozdravila hned mezi dveřmi „na shledanou". Jak přesně asi bude hovořit klient, který si jde prodlužovat povolení k pobytu, když bude mít obavy, že mu povolení neprodlouží, že bude muset ČR proti své vůli opustit? **Nervozita, ostych, obavy mohou výrazně ovlivnit výslednou podobu předávaného sdělení.**

O tom, jak určuje význam slova či výroku situace, hovoří zejména sociolingvistika či lingvistická antropologie. Tato vlastnost jazyka se nazývá indexikalita.

Znalost kontextu, citlivé vnímání kontextu je v tlumočení velmi důležité, avšak tlumočník by se neměl snažit tlumočit podobné vícevýznamové věty za každou cenu. Riziko omylu je veliké. Proto je někdy třeba upozornit na množství významů sdělení, a tedy rizika nepřesného přetlumočení, případně kontext dále analyzovat.

🔔 Úkol pro studenty: Jak byste mohli přetlumočit následující věty? Uveďte kontext, do kterého by se váš překlad hodil.

1. Bạn có việc. (V doslovném překladu: známý/kamarád/ty/on má/měl/bude mít nějakou práci / vyřídit záležitost …)
2. Làm như vậy thì không được. (V doslovném překladu: Dělat to tak / když to tak udělal / kdybych to tak udělal, to nejde/nemůže/neumí/nešlo to …)

5.2.11 Rozdíly mezi slovníkovým a individuálně vnímaným sociálně podmíněným významem slov

Mezi nejobtížněji přeložitelné či nepřeložitelné výrazy patří názvy některých institucí, vše, co je v dané zemi původní a specifické (jídlo, potraviny, rostliny, zvířata), **ale také základní slovní zásoba, která se dle slovníku přeložit dá, ale sociální zkušenost výrazně odlišuje jeho praktické chápání různými jedinci.**

Co si představíme pod termínem „škola" v českém a vietnamském prostředí?

Česko	Vietnam
dvě děti v lavici 25 dětí ve třídě	pět dětí v lavici 40 dětí ve třídě

učím se hledat informace diskutuji rodiče by měli být schopni používat elektronickou žákovskou knížku rodiče mají zřízený bankovní účet …	učím se nazpaměť nediskutuji neumí nemají

Představíme si různé budovy (kamenný dům, panelák, jurtu, strom, pod kterým se děti učí), různé stejnokroje apod. Čím více přicházíme ke konkrétní představě, tím více se obsah termínu bude lišit. Když poté v dané situaci přetlumočíme větu paní učitelky směřovanou matce dítěte: „Musíte dceru připravovat více do školy!“, přetlumočeno jako: „Chị phải chuẩn bị nhiều hơn cho việc đi học của con gái!“, maminka možná dceru připravovat bude, ale na úplně jiný typ studia, takže v českém prostředí to nebude mít téměř žádný výsledek. Vietnamští rodiče většinou předají v českém prostředí tento úkol starším sourozencům, pokud nenajdou jinou doučující osobu. Zakazují dětem účast na kroužcích apod.

Velmi často se stává, že ředitel školy informuje rodiče způsobem: „Pokud máte zájem, přijďte, není to ale povinné.“ Rodiče pak mohou porozumět danému sdělení tak, že ředitel nechce, aby dorazili (protože jinak by to přeci nezdůrazňoval), nebo že se vlastně nic neděje a přijít opravdu nemusí. Obojí není v intenci přání ředitele, aby rodičů dorazilo co nejvíce.

Rodiče si pod obecnými výrazy mohou vybavovat spíše obsah, který sami znají z vlastní zkušenosti, než to co tato slova znamenají, k čemu odkazují v nové společnosti.

🔔 Úkol pro studenty: Každý najde vlastní obdobné příklady.

V předchozím příkladě narážíme na hranice tlumočníkovi práce. Ten nemůže vždy zajistit, aby vysvětloval smysl vyřčeného namísto mluvčího samotného. Proto se také často stává, že i když tlumočení zajišťuje profesionální tlumočník, dvě strany si vůbec nerozumí, neboť nerozumí smyslu a závažnosti výpovědi, důsledkům v praxi apod. Zde někde začíná smysl práce interkulturních mediátorů, kteří mohou daleko více vstupovat do vzniklé komunikace než tlumočníci.

5.2.12 Nesrozumitelný projev

Nejen v extrémních situacích se sdělení může stát nesrozumitelným pro tlumočníka tak, aby mu znemožnilo ho převést. Nesrozumitelnost výpovědi je někdy dána úmyslem řečníka „skrývat nejistotu“ či „skrývat různé skutečnosti“. Může být dána změněným psychických stavem tlumočených či psychickou poruchou.

Příklad: U soudního jednání byli vyslýcháni tři obvinění. Tlumočník začal tlumočit dotazy soudu prvnímu z nich. Jeho odpovědi byly evidentně nesmyslné nebo zcela proti vlastní ochraně. Tlumočník je přetlumočil správně. Obsah odpovědí však působil natolik neadekvátně a nesmyslně, že si soudkyně nebyla jista, zda tlumočník správně tlumočí. Stejně tak i státní zástupce a advokáti. Tlumočník to vycítil, byla to pro něj velmi náročná situace, ze které ho zachránila soudkyně, která stejné otázky položila ostatním dvěma obviněným, kteří odpovídali smysluplně. Trpělivost a důslednost nakonec podařila

odhalit skutečnost, že první vyslýchaný je zmatkař a vůbec nerozumí situaci, do které se dostal, ani smyslu pokládaných otázek. Soudkyně s ním tedy začala komunikovat prostým jazykem a pomaleji.

🔔 Úkol pro studenty: Co by se v takovém případě mohlo stát, kdyby tlumočník situaci nezvládl a začal by projev přeformulovávat tak, aby byl logicky srozumitelný?

Příklad: Vyslýchaný začal odpovídat zcela nesmyslně. Uváděl informace, které na sebe nenavazovaly ani časově ani logicky. Snažil se hovořit česky, což nebylo pro policistu vůbec srozumitelné. Nakonec sestavoval i ve svém rodném jazyce věty, které nedávaly smysl, i po gramatické stránce byly těžce dekódovatelné pro tlumočníka. Ten danou situaci objasnil policistovi.

🔔 Úkol pro studenty: Jak si lze vysvětlit chování vyslýchaného? Zachoval se podle vás tlumočník správně? Proč? Co byste po tlumočení jako tlumočníci odpověděli policistovi na otázku: „Promiňte, že se takto ptám, ale podle vašeho subjektivního názoru, myslíte si, že opravdu nerozuměl tomu, co mu říkám?

Nesrozumitelná výpověď může být dána nedostatečným vzděláním mluvčího v dané oblasti, stresem, kulturním šokem, fyzickou slabostí, nemocí, tělesným handicapem, osobnostní potenciálem i psychickou poruchou, ale také manipulací (význam slov a jejich smysl neodpovídá cíli mluvčího). Pokud je pro tlumočníka náročné odhadovat z významu slov smysl dané výpovědi, může to být známka toho, že je sdělení vnitřně nestrukturované, není vnitřně koherentní. Takové skutečnosti by měl tlumočník také reflektovat, a to nejen z důvodu efektivnosti komunikace, ale také ochrany vlastního psychického zdraví.

5.2.13 Projev osob s omezenými jazykovými kompetencemi

Rodiny migrantů mají často za sebou četné přesuny z místa na místo, některé posílají na nějaký čas své děti z ČR do země původu, v některých rodinách není zvykem intenzivněji společně komunikovat a podporovat tak jazykové kompetenci pro rozvoj dětí. Často se tak stává, že děti, a to ani druhé, i třetí generace, neovládají určitou oblast slovní zásoby natolik, aby jí byly schopny používat. Některé děti, u kterých nebyl podněcován jazyk v raném období jejich vývoje, mají sníženou schopnost komunikovat obecně bez ohledu na jazyk. Některé děti, ačkoli chodí na prestižní školy, neovládají ni jeden ze tří/čtyř jazyků, které se učí. Některé si nemohou se svými rodiči popovídat, řešit složitější problémy, protože nenaleznou potřebnou společnou slovní zásobu.

Pokud si něčeho takového tlumočník všimne, je dobré to oznámit. Než se takové osobě začne tlumočit, je v některých situacích vhodné nejprve provést diagnostiku míry porozumění v jazyce rodiče (nejen v češtině). Nemělo by se stát, aby bylo vše přetlumočeno a na závěr se zjistilo, že dotyčná osoba ničemu nerozuměla.

Z hlediska lingvistiky lze říci, že se tlumočníkovi v evropském kontextu tlumočí nejlépe taková sdělení, která jsou adekvátně informativní, podložená a odpovídající skutečnosti, relevantní, srozumitelná,

hospodárná, kontextově ukotvená, vnitřně obsahově navazující.[64] Tam, kde sdělení takové meze extrémně překračuje, je třeba pozorně analyzovat důvody takového stavu.

Na základě uvedených příkladů je zřejmé, **že tlumočnická profese je mnohem složitější, než je souběžná znalost jednoho či více jazyků, a to právě proto, že sdělení řečníků nelze tlumočit slovo od slova, nýbrž je třeba vyrovnávat se s výše uvedenými jevy při převodu tlumočníkem. Nejrůznější uvedená nedorozumění vznikají jak mezi klienty, kterým je tlumočeno, tak i mezi tlumočníkem a klienty. Mohli bychom říci, že úkolem tlumočníka není předcházet nedorozumění, které vychází z obou stran - klientů, ale nedorozumění daná různými jazyky a kulturami. Pokud strany nemají potenciál vzájemně chápat úmysl a smysl sdělení, tlumočník by se to neměl snažit napravovat. Pokud naopak tlumočník nerozumí jedné ze stran, je jeho úkolem se o porozumění snažit, pokud se strana záměrně nesnaží tlumočníka mást, anebo pokud je schopna hovořit smysluplně.**

V textu výše jsme uváděli hovorovou a odbornou slovní zásobu, významy slov podmíněné různou historickou zkušeností, kulturou, sociální situací. Tlumočníka si tak můžeme představit jako „vesmírného" cestovatele do různých světů. Z jednoho (ne vždy sourodého světa) přiveze informaci, tu nějak transformuje a předává ji do světa jiné společenské či kulturní skupiny. Pro představu o šíři kulturního kontextu interkulturního myšlení si uvedeme následující kapitolu.

[64] Auer, P., 2014: *Jazyková interakce*. Praha: NLN, s. 89 - 98, 120 - 139.

5.3 Kulturní kontext

Český hostitel pozval hosta z ciziny: „Pojďte, udělám vám řízky."

Šlo by tuto větu lehce přetlumočit? V první řadě bychom se museli poprat se slovem „řízky", jak jsme rozebírali v předchozí podkapitole. Názvy úřadů, jídel a lokálních jevů, rostlin a živočichů, pro které v druhých jazycích neexistují výrazy, nezbude než vysvětlit nebo rovnou nechat ochutnat. Krásně je neznalost některých věcí či jevů v jiných kulturách zachycena ve filmu *Moje tlustá řecká svatba*. Rodiče ženicha amerického původu předávají řecké matce nevěsty jako dárek bábovku. Ta se zeptá, proč je v buchtě díra, a pak do ní strčí květiny jako do vázy.

Pro některé cizince, kteří znají českou kuchyni jen letmo, může být přesmažený řízek nevalné chuti z rychlého občerstvení ukázkou typického českého jídla. Jako příklad uvedeme konverzaci, která proběhla mezi českým manželským párem, který chtěl pozvat vietnamského známého na večeři.
Čech: „Zveme vás k nám na večeři."
Vietnamec: „Ano, moc rád na řízky přijdu."

Na uvedených příkladech vidíme, jak zkušenostní kontext může podnítit vznik stereotypů o „české kuchyni". Dále si ukážeme, jak přírodní podmínky mohou ovlivnit vnímání například původně pozitivního významu vět tak, že budou chápány negativně.

I když ve Vietnamu nalezneme i oblast s mírným podnebím, nachází se především v subtropickém pásu a na jeho území zasahuje i pás tropický. Od středního Vietnamu na jih počítáme dvě roční období, období sucha a období dešťů. Je zde až 95% vlhkost vzduchu (díky čemuž se znamenitě daří plísni) a vysoké teploty, které nikdy neklesnou pod bod mrazu. Obyvatelstvo na vesnici přitom tradičně nepoužívá v domácnosti ledničku. Jak v takových podmínkách uchovává potraviny? Nejlépe nijak, řešením je kupovat je stále čerstvé. Jak zklamaná z tradičního českého jídla a z toho, jak si vážíme hosta, pak asi bude návštěva ze subtropů, když uvidí, že vytahujeme maso z mrazáku, kde leželo kdovíjak dlouho?

Jiný příklad odlišného vnímání kontextu: Příbuzná z Vietnamu na návštěvě v ČR uviděla na stole vedle sebe květinu v květináči a dózu s bílou solí. Stejnou barvu má však v oblasti rodiště příbuzné písek. V dobré vůli postarat se o květinu tím, že jí přisype zeminu, nasypala sůl do květináče.

Vietnamci vás mohou pochválit za to, jak jste tlustí. V naší kultuře to budeme považovat minimálně za netaktní, pokud ne vyloženě za urážku. Přitom vietnamská strana nám chtěla udělat kompliment, že vypadáme, resp. máme se dobře (tlustý člověk z jejího pohledu nestrádá). I tento stereotyp se však s časem může měnit.

V české kultuře (dokonce i slovy psychologů) se považuje za samozřejmé dívat se člověku, se kterým se bavíme, do očí. Pokud se do očí nedíváme, je to obvykle vykládáno negativně – jako projev nezájmu, neúcty apod. V jiných kulturách je tomu však přesně naopak. Přímý pohled do očí může být považován za nevhodný, až urážející.

Kulturní kontext rovněž výrazně ovlivňuje komunikaci, chápání vyřčených vět. Různí lidé mohou na jeho základě vyhodnocovat jinak funkci a způsob užití různých předmětů, chápat jinak hodnoty a významy, mylně interpretovat cíle mluvčího.

🔔 Úkol: Najděte další vlastní příklady, kdy přírodní, kulturní a situační kontext může zasáhnout do komunikace.

5.3.1 Vybrané ukázky vlivu ustálených komunikačních vzorců na mezilidské vztahy v prostředí setkávání kultur

Na následujících příkladech si popíšeme interakci interkulturních rozdílů v komunikaci pomocí komunikačních deskriptorů. Nechali jsme se přitom inspirovat seznamem deskriptorů, jenž uvádí jednak Saphiere[65], a jednak z naší vlastní zkušenosti.

Příklad: Náhodné nezávazné setkání

V každé kultuře bývá při setkání lidí zvykem výměna základních otázek, resp. frází, kterými se seznamují nebo prokazují vzájemný zájem. „Ahoj! Jak se máš? Co je nového? Kde teď děláš? Kde teď žiješ?" „No, nic moc. Ale jo, dobrý, mám nový místo. Bydlím v Pardubicích." Kdybychom se přenesli do stejné konverzační situace do Vietnamu, nebo klidně na vietnamskou tržnici Sapa v Praze, v překladu můžeme slyšet: „Ahoj, Jak se máš? Co tvá rodina? Kolik je ti let? Odkud jsi? Máš ženu?" Lidé odpovídají třeba: „Dobře, děkuji. Mám pět sourozenců. Je mi třicet a jsem z Phong My. Ženu mám a dvě děti k tomu." Na těchto několika větách konverzační situace nezávazného setkání si však můžeme ukázat hned několik interkulturních zajímavostí.

Jednu situaci mohou příslušníci různých kultur chápat rozdílně, mohou se na ni dívat z různých úhlů pohledu. Co se stane, když české otázky přeneseme do vietnamského kulturního prostředí, a naopak? „Ahoj! Jak se máš? Co je nového? Kde teď děláš? Kde teď žiješ?" První otázka pravděpodobně nebude způsobovat potíže. U druhé by se ale Vietnamci mohli zarazit: „Co by jako mělo být nového, všechno je v pořádku." Slovíčko „nové" může navodit obavy ze změny, problémy. Místo toho, abychom dali najevo druhým svůj zájem o ně, přivodíme jim pocit nejistoty. Možná by mohl být vietnamský posluchač zklamán i z toho, že se hned neptáme na jeho rodinu.

Co když Čechům položíme vietnamské otázky? „Ahoj, Jak se máš? Co tvá rodina? Kolik je ti let? Odkud jsi? Máš ženu?" Čech se často pozastaví: „Vidíme se málokdy, proč se mě ptá na manželku a děti, když se sotva známe?" Někdo se pozastaví i nad otázkou na věk.

Ať už se tedy obě dvě strany sebevíc snaží vyjádřit zájem o tu druhou, vzájemně se spíše minimálně překvapují.

Příklad: Vážit si více vztahu dvou osob, nebo obsahu jejich činností?

Komunikace ve Vietnamu, nebo i v Koreji je tradičně primárně zaměřena na vztah dvou osob, a pak teprve na obsah sdělení. *„**Korejci se proto mnohem více než Evropané a Američané zaměřují na to, co si o nich myslí druzí lidé a jak na ně působí.** ... Na druhé straně z toho vyplývá, že když dá Korejec i navenek průchod své zlosti a rozčilení, myslí to už opravdu velmi vážně"* [66]

Ve Vietnamu žije mnoho lidí (uvádí se až 70 %) dosud na venkově, v prostředí své široké rodiny. V rámci rodiny lidé daleko více tolerují negativní stránky osobnosti a vnímají člověka více komplexně,

[65] Devries, B. I., Mikk, B. K., Saphiere D. H., 2005: *Communicailon Highwire: Leueraging the Power of Diuerse Communication Sryles*. Boston: Intercultural press.
[66] Janoš, J., 1997: *Dokonale utajená Korea*. Praha: Libri, s. 36.

s jeho dobrými i špatnými stránkami. Městská společnost však již takto tolerantní není a vyžaduje daleko větší míru sebeovládání a dodržování společenských pravidel. Zatímco na vesnici platí tradiční stereotypy a zvyklosti, ve městě se utvářejí nová sociální pravidla. Kontakt se odehrává převážně na osobní rovině, stále jen velmi málo záležitostí je možné vyřídit například po telefonu. *„I přes postupnou změnu mentality Vietnamců, kdy písemná či elektronická komunikace s partnerem začíná nabývat na významu, je osobní jednání klíčové pro úspěch zamýšleného projektu. Osobní setkání, zvláště první, umožní účastníkům vzájemně se odhadnout a ujistit se o serióznosti partnera a jeho projektu. Proto je zachování místní etikety obchodního jednání pro úspěch projektu stejně důležité, jako správná kalkulace věcného záměru.“* [67]

Může se tak stát, že vietnamský obchodník bude považovat toho českého za nešikovného a neohrabaného, pokud se zajímá spíše o předmět obchodu a lidskými vztahy se téměř nezabývá.

Příklad: Pozitivní chování a ztráta tváře

Významným pojmem, podobně jako i v jiných asijských společnostech, je „ztráta tváře“. **Tu můžeme ztratit, když se k někomu chováme příliš sebevědomě, poukazujeme před ostatními na jeho negativní stránky osobnosti, nebo když naše chování u druhých vyvolá pocit, že jsme se provinili (což však nemusí znamenat, že jsme se skutečně provinili).**

„Jednání se nedá uspěchat, neboť neporozumí-li partner některému aspektu kontraktu, často kontrakt spíše podepíše, než aby se zeptal, neboť to by pro něj znamenalo "ztratit tvář". Při realizaci kontraktu se však bude řídit svým výkladem nepochopeného bodu a budete-li dodatečně prosazovat plnění dle skutečného (=Vašeho) významu ustanovení, může to být považováno za pokus o obelstění partnera a mít za následek ztrátu jeho důvěry.“ [68]

Na třídních schůzkách se tak například může stát, že učitel v dobrém analyzuje schopnosti vietnamského žáka, včetně chvály a kritiky. Zároveň rodičům vysvětlí, co by žák měl doma dělat, aby se zlepšil, a dodá několik informací o tom, co od rodičů potřebuje za formality. Rodiče s úsměvem vše odkývají, avšak ani za měsíc se se žákem a jeho schopnostmi nic nezmění, rodiče do školy nic z toho, co odkývali, nepřinesou. Čím by to mohlo být? Možná tím, že úsměv rodičů znamenal nikoli porozumění a souhlas, ale naopak omluvu, neboť sdělení učitele neporozuměli. Nebo se možná velice styděli za to, že učitel jejich potomka kritizuje, takže se nezmohli na žádné konkrétní uvažování a odpověď. Z nepříjemné situace, kdy je učitel před ostatními káral, se chtěli dostat co nejjednodušším způsobem: úsměvem. Ve skutečnosti se ovšem cítili uraženi a na výtky učitele nijak nedbali. Dobře míněná slova učitele tím pádem nepadla na úrodnou půdu.

Nguyen Kinh k úsměvu uvádí: Možná jsou rodiče vychováni k tomu, aby nedali úplně najevo své emoce, nebo v tom nebyli a nejsou podporováni, proto v mnoha případech používají úsměv jako zástěrku rozpaků. Někteří zase chtějí za každou cenu navenek udržet harmonickou atmosféru. Důležité je pro ně dosáhnout své cíle a neprojevit, co si doopravdy myslí nebo cítí. Úsměv v některých případech také představuje projev vytrvalosti a stability v nitru odolat nepříznivé situace a udržení situace pod

[67] Pelikán, M., 2003: Obchodní jednání ve Vietnamu. *SEA-L.CZ* [online]. 17. 12. 2003 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z WWW: http://sea-l.cz/cs/clanky/posts/obchodni-jednani-ve-vietnamu/
[68] Tamtéž.

kontrolou. Jindy je to jejich strategie v novém prostředí, poněvadž sebe vnímají jako osobu ve znevýhodněné pozici při jednání s příslušníky majoritní společnosti.

Příklad: Zvyky a stereotypy

Mnoho úsměvných, ale i trapných a konfliktních situací může vzniknout ve zcela klidném rodinném prostředí.

Příklad ze života: „Vietnamská kamarádka pozvala českou spolužačku k sobě domů. Předtím než hostitelka odběhla pro občerstvení, řekla kamarádce, ať se chová jako doma. Jak se říká i u nás. Česká kamarádka se tedy chovala přirozeně, a když uviděla mísu s ovocem, vzala si z ní jednu kuličku hroznového vína. V tom ji však uviděla vracející se kamarádka, která hned vyděšeně vykřikla: Z oltáře se nesmí jíst!“[69] Vietnamskou kamarádku nenapadlo poučit českou přítelkyni o tom, kde a co je oltář a co je u něj nepřípustné, českou kamarádku tudíž nemohlo napadnout, že pokud se má cítit jako doma, nemůže si vzít ovoce z mísy.

Příklad omylů plynoucích z chybné interpretace foneticky podobných výrazů

V čem všem nás mohou mást slova? Například slovenský a český jazyk používají stejná slova s různým významem – slovensky „horký“ znamená ve skutečnosti „hořký“, „kapusta“ není českou kapustou, ale jedná se o „zelí“, když Slovák vysloví „stávka“, nestávkuje, v překladu slovo znamená „sázka“ atd. V ruštině zase „maslo“ není vždy jen máslo, ale olej.[70] Možná nečekaně, ale i v češtině a vietnamštině můžeme nalézt slova, která když vyslovíme, v obou jazycích znějí podobně, ale mají naprosto jiné významy.

Například vyslovením vietnamského „hai giờ“ – v překladu „dvě hodiny“, Čech zaslechl zcela jiné slovo - „hajzl“, navíc slovíčko značně urážlivé. Nebo když jsem jednou telefonoval s Vietnamcem a říkal jsem „thì bây giờ“ – „tak teď…“, naslouchající český kamarád slyšel: „Ty Bajzo!“ A moc se smál. V rámci projektu rozvojové spolupráce spolu zase intenzivně diskutovali pedagogové prostřednictvím tlumočníka. Česká lektorka často slyšela z úst svých vietnamských kolegů „koza“. „Proč mi pořád říkají ´koza´?“, ptala se. Nebyla to ovšem koza, ale vietnamský výraz „cô giáo“ – „paní učitelka“.

Příklady rozdílů ve vietnamsko-české neverbální komunikaci

V této části se necháme inspirovat tříděním distraktorů dle Kleina.[71] Ten dělí komponenty neverbální komunikace na distanční, kam patří například zrak, sluch a síla zvuku, a kontaktní (čich, hmat). Ty dále rozlišuje na prostorové chování dvou a více komunikujících osob (vzájemná pozice),

[69] Nguyen Thi Minh Trang, interkulturní asistentka South East Asia – liaison. z. s. 2022 [ústní sdělení].
[70] “Slivočnoje maslo” je “máslo”, “podsolnečnoje” nebo “olivkovoje” je “olej” – slunečnicový nebo olivový, ale adjektiva se používají jen v případě, když to potřebuje mluvčí zdůraznit.
[71] Klein, Z., 1998: *Atlas sémantických gest.* Praha: HZ.

proximitu (vzájemná vzdálenost), pozici těla, vzájemnou vertikální polohu, pohled do očí, mimiku, gestikulaci, dotyky, čichové podněty, změny na postavě a artefakty spojené s lidským tělem.

„V Indii, Etiopii nebo Indonésii se muži běžně vodí na ulicích za ruce, spojeni nejen radostí z přítomnosti přítele, ale i tělesným dotykem“. [72] O tom, jak se čeští učitelé rozhněvali na dva vietnamské chlapce, kteří se objímali v posteli, kvůli jejich domnělému homosexuálnímu vztahu, píše i vietnamská lektorka Phung Thi Phuong Hien. [73] V případě tzv. **kontaktních kultur** se příslušníci opačného pohlaví případě dotýkají na veřejnosti méně, příslušníci stejného pohlaví naopak více a o sexuální orientaci objímajících se to tedy ještě nemusí nic vypovídat.

Pokud jde o **úsměv**, Vietnamci říkají, že existuje 36 druhů úsměvů. Mezi ně však zdaleka nepatří jen úsměvy způsobené radostí, vtipem apod. Patří sem úsměv mírného nesouhlasu, úsměv zachování tváře aj. *„Ve své pedagogické praxi jsem se občas setkala se situací, kdy učitel nebo vychovatel kritizoval či nadával na nějaké vietnamské dítě za to, že udělalo chybu, a ještě se u toho dítě smálo. Takový úsměv však často znamená, že už ví o své vině, omlouvá se za to a hlavně doufá, že jeho úsměv sníží Váš vztek, že Vás uklidní. Jenže málo Čechů tomu porozumí, a proto ho považuje za drzé chování, a tím se rozčílí ještě mnohem více.“* [74] *„Typickým příkladem může být pro nás téměř absurdně vyhlížející scénka, kdy šéf rozčileně plísní svou sekretářku a ona se mu do očí směje.“* [75]

Proč se člověk v Asii často **přivolává** tak, že to pro Evropana vypadá, jako když ho dotyčný odhání? Mávání Evropana naopak může vzbudit v Asiatovi dojem, že ho Evropan místo loučení přivolává. *„Pokud totiž někdo mává s rukou nataženou před sebe a dlaní přitom pohybuje z vodorovné polohy směrem dolů, v Koreji (ale i v Číně) to znamená, že někoho voláte, aby k vám přišel. ... Občas se prý stává, že se Korejec, jemuž tímto způsobem zamává na pozdrav jeho evropský nebo americký přítel, rozeběhne ještě před nástupem do letadla zpátky k němu, protože je přesvědčen, že musel něco velmi důležitého zapomenout.“* [76] Naopak přivolání ukazováčkem je vnímáno jako velmi nadřazené a domýšlivé, tudíž neslušné gesto: *„...ukazováčkem - jen vůči malému dítěti či silně podřízené osobě, jinak to značí aroganci“* [77].

Někdy lze v určitých oblastech Vietnamu probudit velmi negativní emoce i tím, že se **dotkneme vlasů dítěte, jeho hlavy**. Ve Vietnamu panuje pověra, že tím dítě hloupne, což může souviset i se zákazem hlazení a chvály dětí, protože se prý stávají rozmazlené a hloupé. Hladit po hlavě **ženy a dívky** je rovněž tabu. Vlasy jsou to nejcennější, co mají. Nalézají se v intimní zóně.

Příklady individuálního situačního neporozumění

Na jedné nejmenované univerzitě v ČR se stalo, že vyučující vítala nového českého lektora a jeho vietnamskou kolegyni. Oba měli přednášet česky. Zřejmě z nedostatku zkušeností s cizinci se však vyučující obrátila pouze na českého lektora a bez rozpaků se jej před česky rozumějící vietnamskou

[72] Šnajder, B., 1984: *Zlatý trojúhelník*. Praha: Panorama, s. 36.
[73] Phung Thi Phuong Hien, 2006: *Co jsem zažila při práci s dětmi – tři vybrané zkušenosti*. In: Kocourek, J., Pechová, E. (eds.): *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H&H
[74] Tamtéž, s. 167-170.
[75] Janoš, J., 1997: *Dokonale utajená Korea*. Praha: Libri, s. 36.
[76] Tamtéž.
[77] Tamtéž.

lektorkou zeptala: „Tady paní bude hovořit kdy? Jak se jmenuje? Potřebuje něco? Snad to zvládne."

Podobné situace **podceňování úrovně češtiny, vyřazování účastníka**, který se nějak odlišuje, **z komunikace,** zažívají nejen cizinci, ale i lidé s různým postižením. Často jsou jednoduše z komunikace vyčleněni, obvykle kvůli obavám, že nebudou rozumět. Zmíněná situace ovšem vyznívá pro vyučující obzvláště trapně, neboť nejenže si předem schopnost komunikovat v češtině u nové kolegyně v nejmenším neověřila, ale navíc byla srozuměná s tím, že nová lektorka bude vyučovat česky. Proto je v praxi vždy důležité si situace ověřovat, aktivně poznávat, a kde to jde, nechovat se jen dle stereotypů, na které jsme zvyklí.

Příklad: Česká tchyně oznámila své vietnamské snaše, že se jde převléci. Ta nechápala, proč jí tchyně něco takového měla oznamovat, a proto situaci vyhodnotila tak, že tchyně chce, aby se převlékla do jejích šatů. Nebyla si jistá, zda rozumí dobře. **Stereotyp snaše neumožnil rozumět sdělení doslova, tedy tak jak ho tchýně myslela, ale přiřadila situaci význam, který by jí většinou přiřadili lidé v „sociální bublině" snachy: chce mi šaty dát / potřebuje se šaty pomoci.** Tak nic netušící tchyni následovala do ložnice, a poté co se tchýně ze šatů svlékla, aby si vzala jiné, oblékla si svlečené šaty snacha. Nechápající tchyně posléze přišla za synem a řekla mu nejistě: „Jestli si chce ty šaty vzít, tak ať si je klidně nechá." Tchyně nechápala, že jí snacha nerozuměla, ani nechápala, proč si obléká její šaty. Teprve syn pak musel celou záhadu rozluštit a všichni se pak smáli.

5.3.2 Dimenze interkulturní komunikace

Na základě zobecnělých zkušeností i na základě výzkumů se postupně utvářely teorie o tom, v čem a jak konkrétně se mohou jednotlivé kultury navzájem odlišovat. Jedním z nejznámějších autorů, který realizoval výzkumné šetření hodnot zaměstnanců IBM z 50 zemí světa, byl holandský antropolog Geert Hofstede. V českém jazyce vyšla jeho publikace *Kultura a organizace*. Ve svém výzkumu nechával respondenty vyjadřovat se k tomu, jak by v určitých situacích reagovali. Tato metodologie tedy umožňovala zjistit spíše to, jak se kultury od sebe liší svým vyjadřováním o některých situacích, nikoli vždy jejich opravdové rozdíly. Jeho klasifikace nicméně může být základem pro další úvahy o odlišnostech kultur. Popsal následující dimenze: **vzdálenost k moci (vztah k autoritě a sociální nerovnost), kolektivismus – individualismus (vztah mezi jednotlivcem a skupinou), vyhýbání se nejistotě (způsob vyrovnávání se s nejistotou a zvládání agrese), maskulinita – femininita a časová orientace krátkodobá – dlouhodobá (vztah k budoucnosti).**

Mnoho dalších výzkumníků popisovalo kulturní rozdíly z více úhlů pohledu. Nejen z pohledu stylu komunikace, ale také odlišného přístupu ke světu. Byly tak popsány kultury více či méně **formalistické**, zaměřené spíše na vztahy či cíle, kultury s větší či menší **potřebou znalosti komunikačního kontextu**[78] apod. Kultury se od sebe mohou lišit **sociální zkušeností** (jejich jedinci jsou zvyklí setkávat se spíše s členy rodiny, nebo v městské společnosti i s jinými lidmi). Lidé mohou být tradičně v návaznosti na své životní prostředí **zaměřeni na okamžitý požitek, nebo na jeho odložení do budoucna**. Mají **naději v lepší budoucnost**? Jakou **přisuzují hodnotu „pravdě"**? **Vyjadřují pravdu, či nikoli**? **Odlišují lásku a sex, či nikoli**? Preferují spíše **operativní řešení problémů**, nebo se je snaží **spíše snést**, vyrovnat se s nimi pasivně? Řeší je inovativně, nebo spíše dle zaběhlých stereotypů? Je kultura **kočovná**? **Rodová**? Preferují členové dané kultury jednat spíše **profesionálně, či spíše s ohledem na ostatní**? **Jak vyjadřují**

[78] Například: HALL, E. T., 1983: *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 250 s.

své emoce? Argumentují **racionálně, či iracionálně**? **Jak vychovávají své potomky**? **K samostatnosti, či závislosti**? **Autoritářsky, či liberálně, či partnersky**? To vše jsou velmi podstatné otázky při dekódování sdělení mluvčího.

Dle Janebové[79] existují následující faktory, které *„ovlivňují komunikační styl spolu s otázkami, které nám pomohu jednotlivým členům porozumět.“*

- fyzický kontext (místo, kde komunikujeme): Je místo, kde komunikujeme, pro jednu ze stran přijatelnější?
- uvědomění si skupinové identity: Co očekáváme od jiných?
- historický a společenský kontext
- délka trvání vzájemných vazeb a komunikace
- rovina jazyka: Umožňuje nám daný jazyk se vyjádřit? Ovlivňuje volba jazyka téma hovoru?
- vztahy
- osobní preference a omezení
- cíle komunikace: Máme stejné cíle? Umíme si je sdělit?
- sebepojetí
- hodnoty
- repertoár: Jak jsme schopni svou komunikaci na základě zkušeností rozšiřovat, měnit, zlepšovat? Jsme schopni přizpůsobovat se stylům partnera?
- prožívání akulturace: Prožívám já nebo druhá strana kulturní šok? Jak se cítím v novém prostředí?
- působení okolí

*„**Způsob, jak komunikujeme – náš komunikační styl, je závislý nejen na sdílené kultuře, ale i na dalších faktorech, jako je kontext a osobní charakteristiky. Tento pohled na vztah komunikace a kultury nám umožňuje dorozumívání rozvíjet, aniž bychom je museli specifikovat jako typicky české/německé/mongolské nebo jiné.**“* [80]

Výše uvedených obecných i konkrétních rozdílů by si tlumočník měl být vědom, aby jeho proces deverbalizace a zpětné verbalizace probíhal efektivně, tedy aby byl schopen rozpoznat co nejvíce zmíněných odlišných pohledů a faktorů, které ovlivňují výsledný dojem, význam, konkrétní podobu výchozího sdělení a jeho převod do podoby cílového jazyka. Jak si ukážeme později, kultura samozřejmě ovlivňuje i pohled na tlumočníka samotného a přístup k němu.

V následující kapitole představíme, co se odehrává podle psychologie, sociologie a psychologické lingvistiky při komunikaci v průběhu tlumočení.

[79] Janebová, E. (ed.), 2009: *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: FF UK, s. 19-21.
[80] Tamtéž, s. 21.

6. Sociální psychologie, psycholingvistika a komunikace s tlumočníkem

6.1 Model komunikace prostřednictvím tlumočníka

Různé druhy živých organismů vyvinuly různé druhy komunikace. Mluvená a psaná řeč jsou specifické formy komunikace člověka – **řečová komunikace**. **Prostřednictvím komunikace mluvčí vysílá určité sdělení (a to vědomě i nevědomě) (produkce) směrem k posluchači. Otázkou vždy je, jak posluchač sdělení přijímá (recepce) a zda přijímá takové sdělení, které mluvčí vysílal.** V širším pojetí komunikace neznamená jen produkci slov nebo komunikaci neverbální, ale také chování a jednání člověka. Strukturu komunikace znázornil například H. D. Laswell.[81] Níže si uvedeme model jednosměrné komunikace v dyádě.

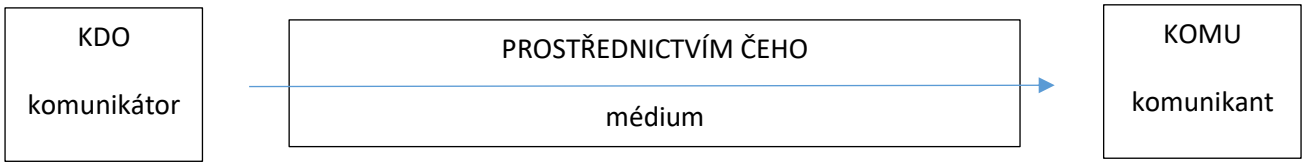

Na tuto dyádu působí **společenské aspekty a mentální předpoklady** (mentální struktura, o kterou se procesy produkce a recepce řeči opírají, její povaha, fungování a organizace).[82] Na celý proces komunikace, jak na mluvčího, na posluchače, tak na médium působí **situační kontext** (zvenku) (mnoho příkladů jsme si již uvedli), v jehož rámci můžeme hovořit o relativně konstantních či proměnných faktorech: kulturní faktory, typy a forma komunikace, přítomnost partnera apod. Dále na komunikaci působí zevnitř **mentální faktory**, které lze rozdělit v zásadě na dispozice jedince a jeho komunikační zkušenosti.

Když se zaměříme na proces, který probíhá na straně komunikátora (dále jen „mluvčího“), pro analýzu komunikace je dobré vnímat několik rovin/fází tvorby sdělení.

MLUVČÍ

motivace/pravdivost: odhodlání hovořit pravdu, či ne

záměr/cíl: s jakým záměrem hovoří

strategie: jak proces myšlení tvoří sdělení

technologie: jakou metodou proces myšlení tvoří sdělení

forma: jaká slova a další komunikační prostředky používá

provedení: jak je forma realizována jako sdělení

[81] Nakonečný, M., 2000: *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
[82] Nebeská, I., 1992: *Úvod do psycholingvistiky*. Praha: H&H, s. 40.

V případě motivace se jedná o to, zda s námi dotyčný hovořit chce a zda nám chce sdělit pravdu. Mluvčí může mít určité cíle, kterých chce komunikací dosáhnout. Buď je stanovuje vědomě, nebo často velmi spontánně automatizovaně (příliš nepřemýšlí nad tím, proč něco říká). Do hodnocení strategie mluvčího jistě spadají také odhady očekávání posluchače (co si myslí mluvčí o posluchači, jak odhaduje jeho receptivní procesy apod.). Dále se v procesu tvorby sdělení uplatňují ve „fázi technologie" vlastnosti, schopnosti a dovednosti jedince, které působí i v případě příjmu sdělení u posluchače.

Pokud se zaměříme na analýzu média z hlediska komunikace, je dobré si všímat alespoň následujících jevů.

MÉDIUM
Jaký druh komunikace médium umožňuje?
Jakou formu a techniku používá při analýze sdělení a jeho převodu a tvorbě finálního sdělení?
Jakou kvalitu dosahuje?

U posluchače lze analyzovat následující.

POSLUCHAČ
kvalita signálu: jak kvalitní/ě signál přijímá
technologie: jak proces myšlení analyzuje sdělení
interpretace strategie: jak proces myšlení zpracuje sdělení
odhad cílů
odhad pravdivosti sdělení
motivace ke komunikaci

Nebeská[83] uvádí následující faktory a procesy, které fungují při příjmu sdělení: motivace k dekódování sdělení, rekonstrukce záměru mluvčího, porovnávání přijatých struktur sdělení s již známými, syntéza, očekávání vzhledem k mluvčímu, analýza vět, navazování vět, identifikace slov, inference (umožňují, že psychický obraz, který si posluchač vytvoří, je bohatší než význam slov), resumace obsahu, představivost apod.

[83] Tamtéž, s. 59-66.

Do takto relativně složitého prostoru vstupuje z popisu své práce tlumočník. Ten přináší nejen možnost dorozumět se, ale také další článek do procesu komunikace, který ho může velmi ovlivnit.

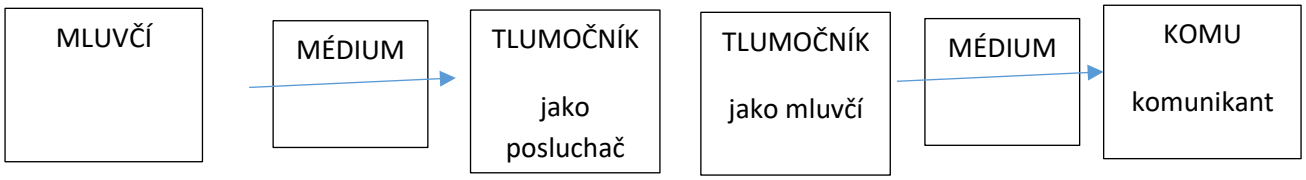

Mluvčí řekne: „Včera jsem byl doma.“ Tlumočník jen těžko může odhadnout, zda mluvčí hovoří pravdu, či nikoli. Proto z profesionálního hlediska do tlumočníkovy role rozhodně nepatří odhadovat pravdivost výpovědi mluvčího a jakkoli se k ní vyjadřovat. Totéž je možné z větší části říci i o cílech sdělení mluvčího. Profesionální tlumočník by na základě zvolených forem měl odhadovat technologii a strategii sdělení a na základě odhadnutého kontextu volit správnou formu sdělení pro posluchače (výše vyznačen světle modře). Tato forma je opět volena na základě toho, do jaké míry tlumočník odhadne strategii, technologii a přijatelnou formu sdělení pro posluchače.

Všechny již zmíněné faktory tedy v tuto chvíli působí i na tlumočníka. Ovlivňují tedy tlumočení zevnitř i zvenku. Tlumočení je tedy vlastně proces komunikace dyády „naruby“ (negativ dyády). Tlumočení probíhá jako **percepce sdělení mluvčího a její převod do produkce sdělení posluchači**. **Aby předávané sdělení mohlo být co nejvíce adekvátní, musí tlumočník analyzovat podmínky**, ve kterých komunikace probíhá (**mluvčího, médium, společenské vlivy, posluchače**), a syntetizovat je do určitého prostředí a podmínek, které umožní předání sdělení. Tlumočník se může pokusit odhadovat u mluvčího a posluchače zejména světle modře zvýrazněné oblasti: ty přenáší. Například Michalčíková[84] uvádí pět fází tlumočnického přenosu od Adela Gulby: percepce, udržení v paměti, vyhledání informace, zpracování a přenos.

Tlumočnický proces můžeme chápat jako převod tlumočníkem subjektivně odhadovaného zamýšleného sdělení mluvčího do tlumočníkova sdělení v druhém jazyce, subjektivně tlumočníkem vnímaného jako sdělení, které posluchač pochopí tak, jak ho mluvčí zamýšlel.

[84] Michalčíková, J., 2015: *K vybraným aspektom konzekutívneho tlmočenia s notáciou.* Banská Bystrica: Belanium, s. 18.

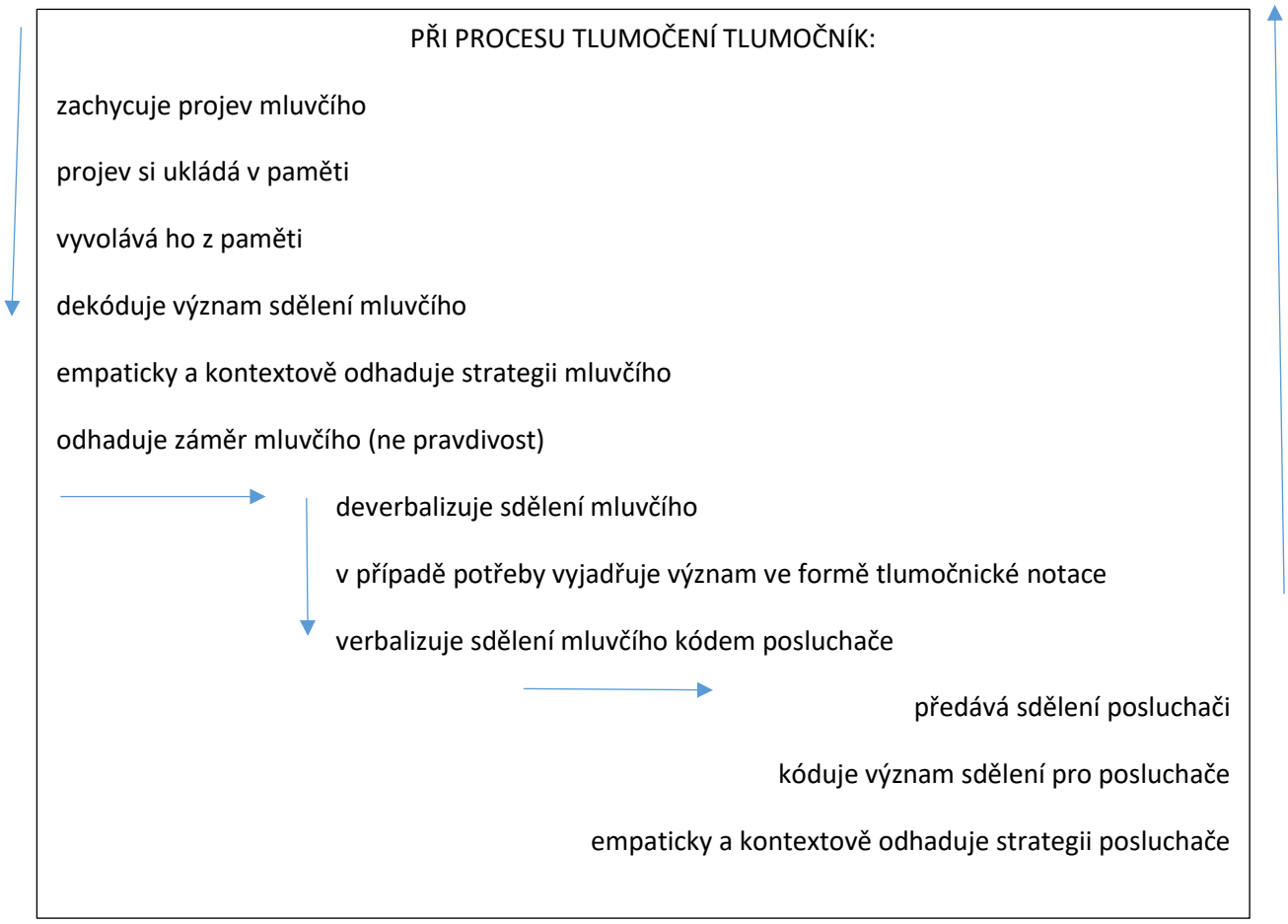

Podrobněji z hlediska lingvistiky tlumočník při analýze projevu mluvčího a posluchače musí **zohledňovat také všechny funkce sdělení, aby při přenosu nebyly vypuštěny či deformovány**. Sledovat: co a jak sdělení nově pojmenovává (nominativní), jak a čím na posluchače apeluje (fatická), na co odkazuje, na jaké souvztažnosti (referenční), na co upozorňuje a jak udržuje pozornost posluchače (fatická), jaký a jak vyjadřuje stav (expresivní), jakou formou je sděleno (poetická), jaké informace o jazyce sdělení samotného přináší (metajazyková). Je vhodné vnímat skutečnost, zda mluvčí spíše hovoří v běžných frázích proto, že je tomu tak zvyklý, forma je pro něj podstatnější než obsah, či opačně. Jedná se například o sdělení, u kterých má smysl zkoumat pravdivost, či spíše o sdělení ukazující na průběh určitého děje (performativy).[85]

Velmi podstatné je vnímat, že se tlumočené sdělení odehrává v určitém historickém, časovém sledu událostí, že tlumočené strany jsou na různých mocenských pozicích a v různých sociálních rolích. Musí však analyzovat i konkrétní znaky a celý jazykový gramatický systém. Měl by mít povědomí o tom, jak a čím vším je tvořen význam slova, s jakým smyslem je výpověď tvořena (zda se jedná o radu, žádost, otázku apod.).

Samotné tlumočení v užším slova smyslu **– převod sdělení – je vlastně abstrahováním významu** ukrytého ve sdělení mluvčího a jeho převod do sdělení pro posluchače. Abstrahovaný význam si často uchovává v paměti, nebo ho zaznamenává formou tlumočnického zápisu. Z uloženého abstrahovaného

[85] Auer, P., 2014: *Jazyková interakce*. Praha: NLN, s. 71-78.

významu v paměti pak tlumočník vytváří sdělení. Tlumočník tak vlastně často pracuje se **třemi kódy jazyka**:

- s kódem, který vysílá mluvčí,
- s kódem vlastní tlumočnické notace,
- s kódem, který tlumočník vysílá posluchači.

V rámci **deverbalizace** sdělení a jeho **převodu** do formy výchozího sdělení (**verbalizace**) je pak podstatné, aby tlumočník přiřazoval smysl sdělení na úrovni kognitivně-emocionální, situační a koncepční. Jinými slovy jde o to, aby sdělení **vyjadřovalo nejen formální obsah, ale také aby odpovídajícím způsobem působilo, aby odpovídalo situaci a účelu výchozího sdělení**. Dále tlumočník musí vnímat do určité míry **očekávání zúčastněných, stanovovat a ověřovat své pracovní hypotézy**. Navíc se musí ve stejnou chvíli soustředit nejen na tlumočení samotné**, ale také na jeho průběh (reflexe) a vzájemné komunikační postavení zúčastněných a práci se svou rolí.** Je toho tedy relativně dost. Ve vypjatých situacích je navíc třeba **zvládat vlastní emoce.**

Kromě již uvedeného současně zajišťuje tlumočník prostupnost kanálů přenosu a analyzuje projev. Extrahuje a opět volí obsah. Myšlení, cíle a potřeby může maximálně jen odhadovat, více s nimi pracuje při stanovování hranic své role a prostoru pro svou roli; o tom budeme hovořit jinde.

Tlumočník je sám subjektem komunikace, a tak je vhodné sledovat sociální aspekty a mentální předpoklady také u něj.

Po odbočce k tlumočnické notaci si uvedeme, jak konkrétně může komunikační situace působit přímo na tlumočníka, jakou úlohu hraje v procesu komunikace „role“ tlumočníka.

6.2 Odbočka k tlumočnické notaci[86]

V předchozích kapitolách jsme se několikrát zmínili o tlumočnické notaci. Zde jen stručně vysvětlíme, co konkrétně si pod ní můžeme představit. Stává se, že mluvčí sděluje výčet jmen, těžko si zapamatovatelných výrazů, čísel, nebo hovoří dlouho v jednom kuse. V takových případech se tlumočníkovi může hodit blok, do kterého si zapíše takové informace, které mu tlumočení usnadní. Takový zápis se nazývá také **tlumočnická notace**. Ta se dá definovat jako grafické vyjádření obsahu sdělení tlumočníkem. Jinými slovy, tlumočník si při percepci zapisuje obsah sdělení, a to buď ve formě **přijímaného sdělení, tlumočníkem extrahovaného sdělení nebo produkovaného sdělení, nebo jejich kombinace.** Tuto notaci si tlumočník vytváří rovněž **pomocí slov a zkratek výchozího, cílového či jiného jazyka, pomocí čísel, symbolů, znaků** atd. Jedná se o jazykově a sémanticky hybridní systém, u kterého je podstatné to, aby v něm byl **obsah sdělení strukturovaně zachycen takovým způsobem, aby podporoval paměťové myšlenkové procesy tlumočníka a jeho efektivní produkci**. To je hlavním kritériem hodnocení tlumočnické notace. **Notace není těsnopis, ani nenahrazuje paměť, napomáhá procesu tlumočení.**

V odborné literatuře se můžeme setkat s výkladem základních principů vytváření notace, které by měly přispět k vyšší efektivitě tlumočnického převodu sdělení. Jak píše Hrušovská, například Rozan se zmiňuje o následujících principech: *„převádění myšlenky na místo slova, zkracování (slov, mluvnických kategorií, delšího vyjádření), navazování, negaci, zdůrazňování, „vertikalismu" (seskupování, závorky) a diagonální posouvání."*[87]

Místo doslovného zápisu, který nám při převodu do jazykového kódu druhého jazyka často nepomůže, pomáhá vyjádřit abstrahovaný obsah sdělení (kód, význam, smysl, dojem). Používáme strukturovanou formu zápisu ve směru: první – poslední, obecné – konkrétní, příčina – důsledek apod. Tuto strukturu bychom také měli graficky zvýraznit. Používáme při tom symboly, obrázky, zkratky. Zkratky je možné vytvářet ad hoc v návaznosti na téma či typ projevu (prefabrikace). Důležité je, aby zápis byl časově efektivní a abychom nezapisovali slova, ale myšlenky. V zásadě bychom z myšlenek měli zachytit alespoň:

- jména (transkódy): doslovné úplné přepisy jmen, které neznáme, čísel, přesných seznamů, letopočtů, měn, řádů, frází, citátů
- některé transkódy je možné psát i foneticky (neznáme pravopis cizích názvů a jmen apod.)
- hodí se zvýrazňování záporu

[86] Příklady literatury na téma tlumočnické notace viz Jednota tlumočníků a překladatelů, 2017: Přednášky a prezentace z Mladého Jeronýma. *JTP.CZ* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: http://dev.jtpunion.org/K-profesi/Prednasky-a-prezentace-z-Mladeho-Jeronyma/Prednasky-a-prezentace-z-MLADEHO-JERONYMA-2017-(20
Doporučujeme: Šteffl, J., 2017: *Konsekutivní tlumočení - Úvod do tlumočnické notace* [online]. 20. 7. 2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: https://docs.google.com/viewer?url=http://dev.jtpunion.org/getattachment/K-profesi/Prednasky-a-prezentace-z-Mladeho-Jeronyma/Prednasky-a-prezentace-z-MLADEHO-JERONYMA-2017-(20/Jana-Steffl-KONSEKUTIVNI-TLUMOCENI-UVOD-DO-TLUMOCN/Jana_Steffl_Prezentace_notace_2017.pptx.aspx

[87] Hrušovská, P., 2014: *Sémiotika tlumočnického zápisu*. Praha: FF UK, Ústav translatologie (diplomová práce).

- zvýraznění stupňování
- ze zápisu by měla být zřetelná práce s většími celky a odkazy na ně navzájem (co již bylo řečeno, nepíše se znovu, jen se odkáže na danou část (blok) předchozího zápisu …)
- v rámci používání symbolů je vhodné využívat jejich rozvoj (země, dom země, mezinárodní, prezident apod.)
- hodí se zdůraznění hlavních myšlenek
- zdůraznit zeslabení (zmizení), zesílení (příchod)
- měli bychom používat značky pro vztahy a strukturu (z toho vyplývá, pro všechny případy, a, bez …) a spojky
- zaznamenáváme kvalitu, kvantitu a modalitu
- začátky a úvody, konce a závěry

6.3 Očekávání stran od role tlumočníka

V komunikaci s tlumočníkem nemají významný vliv jen **vzájemná očekávání zúčastněných** či **očekávání tlumočníka směrem k mluvčímu či posluchači**. Významný je vliv **očekávání stran od role tlumočníka**. V následující tabulce se můžeme podívat na kulturní očekávání klienta od tlumočníka (vlevo) a chování tlumočníka na základě tohoto očekávání v praxi (vpravo), ve srovnání ČR a Vietnamu.

	Kulturní očekávání	Jak se může projevit v praxi?
ČR	přetlumočit přesně to, co říkám, nestrannost, neutralita	dává prostor oběma stranám, zná dobře jazyky
VSR	vyřídit věc pro mě – klienta, já se často nemusím zapojit	jedná za jednu stranu, ví dobře, jak dosáhnout cíle, zasahuje do obsahu

Ze zkušenosti účastníků často po tlumočnících strana „úředníků“ vyžaduje: přesné přetlumočení obsahu, vyřízení informace po telefonu, vysvětlení problému apod. Na druhou stranu „migrant“ často očekává, že za něj tlumočník rozhodne, že ho bude obhajovat, řešit problémy za něj, něco za něj vykoná apod. Tlumočník se tak často ocitá ve velmi ambivalentní situaci, která může způsobit i stres, zmatek v komunikaci.

Zatímco mluvčí a posluchač jsou dva subjekty zastupující dvě různé kultury, tlumočník je jeden a dvě kultury se v něm kloubí. Může však být ovlivněn ještě nějakou další kulturou. To klade na nároky na jeho dovednosti sebereflexe, reflexe kultur, vlastních očekávání i **rozlišení svého subjektivního postoje od výkonu profesionální role.** Často se tak dostává automaticky do konfliktů odlišných očekávání stran, kterým tlumočí.

Jestliže se tlumočník ocitne v situaci, v níž strana z ČR očekává od tlumočníka něco jiného než druhá strana z VSR, nachází se ve vnějším konfliktu rolí. Co může dělat? Existuje možnost **definovat svou roli pro obě dvě strany** tak, aby to pro ně bylo srozumitelné. Jinak dochází k velmi silnému konfliktu jeho očekávání a očekávání obou stran. Své vlastní hranice a roli si každý tlumočník může upravit dle svých etických zásad a schopností. Důležité však je, aby je – je-li to třeba – také uměl popsat – verbalizovat pro obě dvě strany

🔔 Úkol pro studenty: zamyslet se nad tím, jaká čekávání od tlumočníka jednotlivé strany mají, dokázat v návaznosti na ně popisovat a upřesňovat své pojetí role v rámci tlumočení.

Jaké postupy napomáhají **vyjasnění vzájemných pozic a zároveň ochraně pozice tlumočníka**?

- **tlumočník se** vždy před zahájením tlumočením **představí** (že je tlumočník, jakou má certifikaci, zkušenosti)
- tlumočník **představí svou roli**, je-li třeba
- tlumočník ověří, **zda strany rozumí** jeho jazyku
- tlumočník **chrání svou roli**, je-li třeba (mluvte, prosím, na klienta, mým úkolem je přetlumočit všechno přesně tak, jak říkáte, odpovědnost za řešení je na vás; já přetlumočím, co říkáte, nejsem kompetentní vysvětlovat tyto odborné záležitosti; prosím, vysvětlete to, já to přesně přetlumočím apod.)
- **úředník** (pokud se jedná o profesionálního úředníka) **představí svou vlastní roli a roli tlumočníka**

🔔 Úkol pro studenty: Na každou ze zmíněných situací vymyslete několik způsobů reakce a intervence.

Tlumočník by neměl stranit ani jedné kultuře, nebo nevyvolávat pocit, že jí straní. Co může udělat tlumočník pro **nestranný přístup**:

- tlumočník si hlídá svou neutrální pozici v prostoru
- dbá na to, aby byly co nejlepší podmínky pro přenos zvuku v tlumočené situaci
- neutralizuje své vyjadřování
- dává prostor a naslouchá oběma stranám
- pokud netlumočí, dá to zúčastněným vědět
- dává pozor na konflikt či střet zájmů
- dává pozor na to, jak situace tlumočení může ovlivnit vztah tlumočníka s danými stranami.

🔔 Úkol pro studenty: Uveďte příklady procesu tlumočení konkrétních vět / slov, které ilustrují, že je velmi náročné (a někdy i nemožné), aby tlumočník pracoval na základě svého odhadu myšlení a cílů mluvčích. Jak se v takové situaci má profesionální tlumočník zachovat?

Tlumočník může do procesu komunikace **intervenovat z pozice**:

- **ověřovatele efektivity komunikace**;

přičemž je možné, aby:

- **upozorňoval na to**, že se mu zdá, že ke komunikaci (přenosu obsahu) nedochází

- ověřoval, **zda tomu tak** je, či nikoli (zda k porozumění dochází či nikoli)

- **odborníka na jazyk a kulturu**

  - používal své sociolingvistické znalosti k doplňování poznámkami tlumočníka či k poskytování komentářů.

- **moderátora komunikace** (v některých případech je vhodné, aby tlumočník jako jediná osoba, která hovoří oběma jazyky, a rozpozná tak počátek i konec výpovědi, moderoval rozhovor, například při tlumočení po telefonu. V takovém případě koordinuje debatu, udílí slovo, upozorňuje na počátek a konec projevu apod.

🔔 Úkol pro studenty: Jak byste upozornili na to, že máte pocit, že nedochází k přenosu sdělení? Jak byste při procesu tlumočení ověřovali, zda k přenosu dochází? Uveďte příklady, jak je možné do procesu tlumočení zasáhnout sociolingvisticky.

7. Komparace jazyků a deverbalizace/verbalizace

Jak jsme si uvedli, do tlumočnické činnosti patří také proces deverbalizace a zpětné verbalizace sdělení. Deverbalizace je vlastně oproštění se od významů a uspořádání slov, které umožní extrakci obsahu z daného tlumočeného sdělení a jeho následné převedení do cílového jazyka. Součástí tohoto procesu může být i tlumočnický zápis. Záleží na tom, v jaké fázi deverbalizace a verbalizace k zápisu dochází (zápis může být například ještě nedeverbalizovaný, částečně či zcela deverbalizovaný, nebo již částečně verbalizovaný apod.). Ihned poté tlumočník kóduje obsah sdělení do druhého jazyka.

Abychom mohli tyto procesy více analyzovat, můžeme sledovat, k jakým myšlenkovým tokům a operacím dochází při převodu jednoho jazykového / gramatického systému do druhého. K tomu nám může posloužit komparace dvou jazyků.

🔔 Úkol pro studenty: Rozmyslete si, jak se od sebe liší vietnamština a čeština. Napište v bodech.

Příklady:

Co se liší?	Forma vietnamštiny	Forma češtiny
užití tónů	významotvorná jednotka - součást slova	intonace určující druh vět, atmosféru a vztah, ukončení významových celků
slovosled	relativně pevně daný – při změně pozice se mění význam, funkce slova	relativně volný, volně seskupený kolem podmětu a přísudku – funkce a gramatický význam i obsahový význam dán morfologií
slovní zásoba a relace významů	složité relace mezi významy slov	
morfologie	není	je, relativně složitá
časování	pomocí elementu s pevným pořadím anebo kontextu	pomocí do určité míry pravidelné změny koncovek s nároky na paměťové učení
skloňování	nemá, pád, rod a počet vyjadřuje pomocí pořadí slov ve větě, samostatných slov či elementů, případně i kontextu	má, pomocí změn koncovek a práce s předložkami, i v rámci slovesných vazeb
klasifikátory	používá	nepoužívá
využití zájmen	poziční i funkční, používají se důsledně	funkční, nepoužívají se vždy

Co se děje v rámci procesu deverbalizace a zpětné verbalizace, extrakce a kódování významu při převodu různých jazykových jevů? Jsou to relativně složité procesy. Každý tlumočník může být pro tyto různé procesy různě talentovaný/disponovaný.

V procesu naslouchání můžeme využívat například spojování významů s jednotlivými slovy, slovními spojeními a větami, dokonce i celými úseky. Zároveň si utváříme představu obsahu. Pomocí procesů myšlení se snažíme dát dohromady smysluplný obsah sdělení. Tabulka výše ukazuje, že kromě určování významů, které se musí dít na základě naší znalosti slovní zásoby a zkušenosti s prostředím dané kultury, musíme také restrukturovat celé sdělení, které budeme dále předávat. To znamená, že slyšený projev jinak strukturujeme – provádíme logické operace a měníme funkce jednotlivých jeho částí, slova redukujeme, určité gramatické jevy redukujeme, zobecňujeme, či naopak multiplikujeme, přidáváme nové elementy apod.

Příklad 1:

Co se liší?	Forma vietnamštiny	Forma češtiny
užití tónů	významotvorná jednotka - součást slova.	intonace určující druh vět, vztah, pocit, nálady.

- z vietnamštiny do češtiny

  Převádím-li tóny do češtiny – je třeba pracovat se slovní zásobou, změna tónu ve vietnamštině implikuje změnu významu v češtině. Musím zapojit hudební sluch a paměť.

- z češtiny do vietnamštiny

  Převádím-li intonaci do vietnamštiny – je třeba znát stavbu různých druhů vět, měnit pořadí a pozici slov ve větě (tázací zájmena apod.), přidávat, či naopak ubírat slova, pracovat se zájmeny pro vyjádření nálad, vztahů apod. Musím hodně zapojit svou zkušenost, schopnost kombinace.

Příklad 2:

Co se liší?	Forma vietnamštiny	Forma češtiny
skloňování	nemá, pády vyjadřuje pomocí pořadí slov či elementů, případně i kontextu	má kombinované – funkční (pád určuje určitá komunikační situace), předložkové (pád je určen předložkou), frazeologické (pád je určen v nějaké frázi ve spojení se slovesem)

- z vietnamštiny do češtiny

Předložky a slovosled převádí tlumočník do koncovek podstatných jmen či celých slovesných vazeb. Pracuje s kontextem a situací.

- z češtiny do vietnamštiny

  Vazbu, předložku či situaci převádím do slovosledu a předložek. Pracuje se s kontextem a situací.

Příklad 3

Co se liší?	Forma vietnamštiny	Forma češtiny
využití osobních zájmen	zájmena zastupují určité pozice v rodině a ve společnosti (poziční užití) dále odkazují na určité mluvčí a gramatické osoby (funkční)	funkční

- z vietnamštiny do češtiny

  Osobní zájmena se nepoužívají tak často, jejich významy se obvykle převádí do koncovek sloves. Uchopení jejich smyslu je výrazně kontextové. Poziční pojetí se často převádí do funkčního pojetí. Je třeba pečlivá analýza významové relace mezi vietnamským a českým osobním zájmenem. Ta je významnou měrou tvořena mluvčími subjektivně, odráží jejich osobní vztahy s dotčenými subjekty.

- z češtiny do vietnamštiny

  Ze syntetického tvaru českého slovesa se izoluje význam osoby a kóduje se do samostatných slov s přihlédnutím k sociálním vztahům mezi mluvčím, referentem zájmena a tlumočníkem. U použitých českých zájmen se podle pádu identifikuje vztah k jiným aktantům věty a volí se vhodné vietnamské předložky či jiné relevantní elementy, které se spojí s vietnamským zájmenem.

  🔔 Úkol pro studenty: Uveďte další příklady konkrétních procesů restrukturalizace obsahu sdělení v rámci deverbalizace a verbalizace.

Ukázali jsme si, že mentální a strukturální procesy při tlumočení se liší, pokud tlumočíme z nebo do daného jazyka. Probíhají různé procesy syntézy a analýzy, strukturace a generování projevu. To zároveň znamená, že osobní dispozice jedince mohou determinovat tlumočníka v tlumočení různými směry různě. **Tedy že například někteří tlumočníci lépe tlumočí z češtiny (jazyka 1) do čínštiny (jazyka 2) než naopak, nebo tlumočí v jedné tematické oblasti lépe do češtiny a ve druhé naopak do čínštiny apod.**

8. Tlumočení, komunitní tlumočení a tlumočnická role

8.1 Tlumočení a etické zásady

Na tlumočníka můžeme nahlížet jako na různé esence jedince: jako **subjekt, který vstupuje kromě jiného** i do tlumočnické role a má k této roli nějaký vztah. Dále jako na různě kvalitního představitele **profesionální role**, také jako na **supervizora**, který vymezuje hranice této role a reflektuje výkon své profesní role. Od této **hranice, kterou si tlumočník stanoví mezi svou „lidskou" a profesní rolí,** se odvíjí i průběh a výsledek tlumočení, dopady výkonu jeho činnosti na sebe samého i na strany, kterým je tlumočeno. Je tlumočník ochoten přistoupit na tlumočení právě těchto dvou stran? Je ochoten tlumočit dané téma, v dané situaci?

Tlumočnická role obsahuje **profesionálního zprostředkovatele**. Tlumočník **nenese odpovědnost za obsah tlumočeného sdělení**, **pouze za kvalitu jeho převodu**. Tlumočník **co nejméně subjektivně do jednání zasahuje**. Zároveň je však z popsaného jasné, že je **aktivním prvkem celé komunikační situace** a výrazně ji ovlivňuje. Má tak **právo zajistit si podmínky**, aby mohl dobře tlumočit, a to vzhledem k tomu, že v daném okamžiku jako jediný rozumí oběma jazykům, a také v rámci **své ochrany**, aby nemohl být později napaden za špatnou kvalitu tlumočení. Popis tlumočení jako povolání uvádí Národní soustava povolání.[88]

Tlumočí se vždy **v první osobě**, a to z důvodu: aby se zúčastněné strany co nejvíce obracely na sebe navzájem a aby správně rozuměly zájmenům (určování subjektů), která jsou v komunikaci používána. **Hovoří-li tlumočník o sobě, pak ve třetí osobě**.

Při projevech tlumočí tlumočník především význam projevu, nikoli redundantní slova či fráze, tlumočení tudíž trvá zhruba až o 1/3 času méně než původní výpověď mluvčího.

Aby tlumočnická činnost probíhala efektivně a nepoškozovala zúčastněné, vytváří se etické kodexy.[89] K jejich studiu vybíráme etické kodexy organizací, které jsou známé a aktivně činné v dané oblasti (v praxi jich existuje více). Doporučujeme pročíst minimálně Etický kodex (EK) České komory tlumočníků znakového jazyka (ČKTZJ)[90], Komory soudních tlumočníků (KST)[91], Jednoty tlumočníků a překladatelů (JTP)[92] nebo Etický kodex komunitního tlumočení, který vytvořila ve spolupráci s dalšími odborníky organizace META (EKKT). [93] Existuje také publikace věnující se etickému kodexu v prostředí

[88] MPSV, Národní soustava povolání (nedatováno): Tlumočník. *NSP.CZ* [online; cit. 2022-01-17]. Dostupné z WWW: https://nsp.cz/jednotka-prace/tlumocnik

[89] Popsáno například v: Jirkovská, M. 2019: *Etické kodexy ve světle současné tlumočnické praxe*. Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

[90] Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2022: Etický kodex. *CKTZJ.COM* [online, cit. 2022-04-04]. https://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/

[91] Komora soudních tlumočníků ČR, 2015: Etický kodex. *KSTCR.CZ* [online, cit. 2022-04-04]. Dostupné z WWW: https://www.kstcr.cz/cz/kst-cr-eticky-kodex

[92] Jednota tlumočníků a překladatelů, 2015: Etický kodex tlumočníka a překladatele. *JTP.CZ* [online]. 18. 6. 2015 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z WWW: http://dev.jtpunion.org/O-JTP/O-Jednote-tlumocniku-a%C2%A0prekladatelu/STANOVY-JEDNOTY-TLUMOCNIKU-A-PREKLADATELU

[93] Meta, o. p. s. (nedatováno): Etický kodex komunitního tlumočníka. *META-OPS.CZ* [online, cit. 2022-03-11]. Dostupné z WWW: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_kt_1.pdf

komunitního tlumočení pro neslyšící (EKN).[94] V určitých aspektech se od sebe liší. Z těchto kodexů a z praxe vyplývá několik standardních zásad, kterých by se měl tlumočník držet.

UMOŽNĚNÍ KOMUNIKACE: Tlumočník je zprostředkovatel komunikace mezi mluvčími dvou různých jazyků, kteří by si jinak nerozuměli.

UMOŽNĚNÍ PRÁVA NA ÚČAST: Zároveň je článkem, který umožňuje zajištění základního práva na účast, „sebeuplatnění" v různých situacích, při různých jednáních a v rámci různých rozhodovacích procesů.

ÚMĚRNOST ZAKÁZEK: Tlumočník má přijímat takovou práci, která odpovídá jeho psychickým schopnostem a odborným znalostem.

OSOBNÍ ZODPOVĚDNOST: Tlumočník nese zodpovědnost za kvalitu své práce. Proto má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob, včetně sebe.

ADEKVÁTNOST OBSAHU: Tlumočený obsah sdělení nesmí obsahovat nic navíc ani v něm nesmí nic chybět.

PROFESIONALITA: Tlumočník nesmí přetlumočit pro něj nejasné či nejednoznačné sdělení, má právo se na význam mluvčího doptat. V krajním případě, pokud tlumočník sám nezná význam, je profesionální to přiznat a zeptat se na vysvětlení, aby mohl daný termín opsat. Pokud tlumočník netlumočí, měl by to dát stranám najevo.

KVALIFIKOVANOST: Tlumočník je povinen se na tlumočení řádně a včas připravovat. Jednak před samotným tlumočením (například vytvářením specifických slovníčků, mentálních map), ale i kontinuálním studiem nových aspektů jazyka, rozšiřováním slovní zásoby tréninkem apod. Nesmí přijímat úkoly, které leží mimo jeho odborné schopnosti.

MLČENLIVOST: Tlumočník je vázán mlčenlivostí o všem, co se týká přípravy, obsahu tlumočení i identity zúčastněných. Výjimku tvoří případy, kdy by mlčenlivost byla v rozporu s obecně závaznými právními předpisy (EKKT).

OBJEKTIVNOST: Tlumočník nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.

DODRŽOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV: Tlumočník neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení. Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese v případech, kdy má podezření, že by mohlo jít o aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.

EFEKTIVITA TLUMOČENÍ: Tlumočník se v průběhu tlumočení průběžně přesvědčuje, zda osoba, které tlumočí, rozumí tomu, co je jí tlumočeno. Je-li zjevné, že osoba, které tlumočí, nerozumí obsahu

[94] Kubištová, J., 2010: *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro Neslyšící v českém prostředí*. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK. (bakalářská práce) [online; cit. 2022-04-01]. Dostupné z WWW: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/37633/130013347.pdf?sequence=1&isAllowed=y

tlumočené promluvy, je na tlumočníkovi, aby mluvčího na tuto okolnost upozornil. V zájmu zajištění kvality úkonu je, aby zadavatel nejasnosti vysvětlil (KST).

NESTRANNOST: Tlumočník se má chovat tak, aby nestranil žádné ze stran.

NEZÁVISLOST: Tlumočník se v průběhu tlumočení má právo ohradit, pokud některá ze stran zasahuje do tlumočení tak, že mu neumožňuje kvalitně tlumočit. On jediný má právo na to určit, co a jak tlumočit. Tlumočník rovněž nenese v žádném případě odpovědnost za chování a jednání klienta, ani za obsah, který je mluvčím sdělován. Během výkonu práce nesmí být pověřen jinými úkoly než tlumočením (EKKT).

DŮSTOJNÉ VYSTUPOVÁNÍ: Tlumočník je vhodně oblečen, jedná profesionálně a dodržuje běžné dobré mravy.

ZÁPIS: Tlumočník má právo dělat si tlumočnický zápis, je-li to třeba. Měl by vždy být na využití zápisu připraven.

Z uvedeného kromě jiného vyplývá, že tlumočník má právo tlumočení odmítnout (EKKT). Důvodem může být:

- práce pro členy své rodiny nebo osoby blízké, s výjimkou zcela mimořádných situací, přičemž v některých případech taková situace musí být předem konzultována a schválena metodikem (komunitního) tlumočení zaměstnavatele, posouzena soudem apod.

- zjevný konflikt zájmů

- práce v prostředí nepřijatelném fyzicky a/nebo psychicky nebo práce v prostředí nepřijatelném z morálně-etických důvodů

- nedostatečná jazyková vybavenost v oboru a nedostatečný čas na přípravu

- potenciální riziko poškození osobních, lidských či občanských práv a důstojnosti komunitního tlumočníka během výkonu povolání.

8.2 Členění tlumočení

V odborné literatuře i v metodických materiálech se uvádí různé členění **druhů a typů tlumočení**. Například Pöchhacker[95] dělí tlumočení podle toho, které medium tlumočí (člověk, stroj), prostředí (mezinárodní: multilaterální konferenční, mezinárodní; intrasociální: soudní, na policii atd.), druhu (modu: simultánní, šušotáž, konsekutivní), jazyků, do kterých je tlumočeno, typu konverzace, v jejímž rámci je tlumočeno, komu je tlumočeno, kým je tlumočeno apod. Jednotlivé druhy či typy tlumočení jsou popsány, ale není vždy dostatečně dopodrobna popsáno, proč se jedná právě o druhy, nebo o typy tlumočení. Z našeho hlediska jsme se rozhodli nabídnout následující mírně rozšířené pojetí členění na druhy a typy tlumočení.

[95] Pöchhacker, F., 2004: *Introducing Interpreting Studies.* London and New York: Routledge, s. 27.

8.2.1 Druhy tlumočení

Druhy tlumočení jsme se rozhodli rozlišovat dle toho, jaké operace musí tlumočníkův organismus realizovat, aby k tlumočení došlo. Z tohoto hlediska není tedy důležité, před kterým orgánem se tlumočí, komu, dle jakého zákona atd. Podstatné je, jaké se při tlumočení využívají myšlenkové operace, dovednosti a komunikační techniky. Mezi druhy řadíme zejména tlumočení **simultánní, konsekutivní, z listu, případně i nově poddruhy (metodické akcenty) s moderováním, socio-kulturní a kombinované/lektorské**.

Konsekutivní (následné) tlumočení je takové tlumočení, v němž mluvčí dokončí samostatně určitou část projevu, která je teprve potom tlumočena tlumočníkem. Mluvčí po dobu tlumočení mlčí. Z hlediska role zde tlumočník může v některých případech regulovat tempo, kterým mluvčí hovoří, či délku jednotlivých úseků projevu. Konsekutiva může probíhat bilaterálně (obousměrně), nebo unilaterálně (jednosměrně). Tlumočník si při ní může zapisovat notaci, či nikoli. V klasické podobě tlumočník sám bez další interakce řeší problematiku volby slovní zásoby, sám vnitřně řeší problémy různých nedorozumění apod. Hodně se takové tlumočení využívá při tlumočení projevů řečníků při oficiálních setkání, odborných výkladech, politických jednáních apod.

Simultánní (souběžné) tlumočení je takové, kdy tlumočník tlumočí současně, resp. jen s nepatrným odstupem několika sekund za projevem mluvčího, většinou prostřednictvím technického prostředku, který umožňuje, aby mluvčí nebyli tlumočením rušeni. Zároveň tak tlumočník naslouchá mluvčímu, převádí smysl sdělení a sděluje smysl sdělení. Používá se především při kabinovém/konferenčním tlumočení. Určitým poddruhem simultánního tlumočení je i **tlumočení šeptem (šušotáž)**, kdy tlumočník souběžně tlumočí do ucha jednoho posluchače či malé skupince posluchačů šeptem, někdy i s šeptacím zařízením. V hlavě probíhají podobné procesy jako v kabině, tlumočník jen nemá k dispozici takové vybavení. Simultánní tlumočení se využívá zejména na konferencích (kabinové), na schůzích, kterých se účastní mluvčí druhého jazyka v menším množství, třídní schůzky apod.

Za druh tlumočení můžeme považovat rovněž **tlumočení z listu**, které se technicky liší tím, že tlumočník nejprve studuje text, který následně převádí do mluveného projevu cílového jazyka, přidává rovněž popis grafické podoby daného textu/dokumentu (obrázky, grafy, tabulky) a tlumočí i obsah poznámek a vysvětlivek.

Poddruhy konsekutivního tlumočení, které vyžadují vzdělání k aplikaci jiných specifických technik a metod tlumočení, jsou jakýmisi akcenty, vnímáme především tyto:

Tlumočení s moderováním je odlišné tím, že tlumočník kromě tlumočení samotného musí zároveň i řídit komunikaci tak, aby byla přehledná i pro účastníky, kteří se navzájem nevidí. Musí tedy dávat najevo například, kdy začíná a kdy končí tlumočení, kdo má právě slovo apod. Je náročné na strukturaci celého procesu. Používá se například při tlumočení po telefonu, tlumočení nevidomým (tlumočení obrazu do řeči), někdy i tlumočení prostřednictvím některých online platforem.

Tlumočení socio-kulturní klade důraz na to, aby si účastníci navzájem rozuměli. Tlumočník tak ověřuje, zda účastníci správně volí a chápou použité termíny, aktivně chrání svůj prostor pro tlumočení a případně využívá a verbalizuje své socio-kulturní znalosti a dovednosti. Takové tlumočení se používá

hodně při různých diagnostických pohovorech a testech, při práci se státními úřady tam, kde se setkávají lidé velmi odlišných socio-kulturních zázemí apod.

Interaktivní (lektorské, facilitační) nebo kombinované tlumočení je tlumočení, kdy tlumočník v rámci jednoho vystoupení musí měnit různé druhy tlumočení, například při různých interaktivních seminářích. Někdy tlumočí přednášku konsekutivně, následně přejde do šušotáže lektorovi, kterému tlumočí obsah probíhající spontánní diskuse účastníků kurzu, dále tlumočí z prezentace, moderuje diskuse, zařazuje sociokulturní vstupy pro vzájemné porozumění apod. Toto tlumočení je daleko náročnější na kontrolu procesu tlumočení i práci s rolí tlumočníka.

8.2.2 Typy tlumočení

Dále rozlišujeme různé **typy tlumočení** v závislosti na odborném akcentu či legislativním rámci. V praxi se používá například **tlumočení soudní, tlumočení pro orgány Evropské unie, komunitní tlumočení, komerční tlumočení, tlumočení filmů**. V současné době roste také počet typů technických médií, prostřednictvím kterých se tlumočí: **přímá komunikace, konferenční vybavení, tlumočení po telefonu, videokonference a videopřenosy, online platformy apod.**

Narozdíl od běžného tlumočení v běžných situacích s běžnou slovní zásobou můžeme hovořit o **tlumočení odborném**, které vyžaduje znalost odborné slovní zásoby a orientaci tlumočníka v daném oboru.

Konferenční tlumočení je tlumočením odborným, většinou simultánním, anebo tzv. vysokou exekutivou. Tomuto tlumočení by vždy měla předcházet velmi pečlivá příprava, tlumočníkovi jsou často k dispozici přednášené materiály či prezentovaná problematika. Tento typ tlumočení je vysoce náročný na odbornost.

Tlumočení v rámci orgánů EU vyžaduje rozsáhlé znalosti terminologie evropského práva a jeho porozumění.

Soudní tlumočení je realizováno od 1.1.2021 na základě zákona o soudních tlumočnících a překladatelích, od 31.12.2020 o soudních znalcích a tlumočnících. Soudní tlumočení se od ostatních typů teoreticky liší tím, že tlumočník musí velmi dobře ovládat právní terminologii.[96] Zároveň soudní tlumočník nesmí ke sdělení zúčastněných cokoli přidávat, vyjádření zjemňovat apod. O tom, zda tlumočník může či nemůže před soudem vystoupit ze své role, rozhoduje soud, u výslechu či podání vysvětlení zase vyšetřující osoba, u diagnostického testování testující apod. Jakýkoli zásah tlumočníka by mohl silně ovlivnit průběh soudního jednání/testování/vyšetřování. Proto si jej tlumočník má nejprve nechat příslušným orgánem odsouhlasit. Ani tím však není dotčeno jeho právo na ochranu vlastní osoby a role. Soudní tlumočník je vázán i specifickými právními předpisy a vyhláškami a disponuje pečetí soudního tlumočníka.

[96] Tuto znalost však tlumočnické státnice zejména pro některé jazyky nezaručují, nezaručují ani proces jmenování soudních tlumočníků.

Tlumočení filmů je specifické v tom, že je simultánní a je časově omezeno tokem obrazu. Více se při něm využívá různých stylů a uměleckých forem jazyka.

Komunitní tlumočení lze rovněž chápat jako určitý typ tlumočení pro strany v odlišných pozicích z hlediska role i moci, jedná se o tlumočení různých komunitních setkání, komunikace úřadů s klienty apod. Velmi často probíhá v osobně závažných či stresových situacích.

8.3 Specifika komunitního tlumočení a socio-kulturní tlumočení[97]

„V roce 1995 se v Geneva Parku v Kanadě konala první čtyřdenní mezinárodní konference věnovaná komunitnímu tlumočení. Sešlo se zde dvě stě padesát odborníků z mnoha zemí celého světa a po konferenci byl vydán sborník s jednotlivými příspěvky. Další ambicí této konference bylo vytvoření celosvětové sítě komunitních tlumočníků, díky níž by bylo možné si vzájemně vyměňovat zkušenosti a také spolupracovat na výzkumu v oblasti komunitního tlumočení. Od té doby se (do roku 2008) podobné konference konaly ještě čtyři, poslední z nich od 11. do 15. dubna 2007 na University of Western Sydney v Austrálii. Jako shrnutí každé z těchto konferencí vydává nakladatelství John Benjamins sborníky vybraných vědeckých příspěvků z těchto konferencí pod názvem Critical Link (prozatím 1-4).“ [98]

Prvními průkopníky využívání interkulturního zprostředkování v České republice nebyly státní organizace, nýbrž firmy, které se snažily oslovit jako svou cílovou skupinu i cizince. Osoby s potřebným kulturním zázemím zde pracovaly často jako tlumočníci „fokusních“ (moderovaných diskusních) skupin, obchodní zástupci se zaměřením na svou komunitu, tazatelé marketingových šetření apod. Nyní *„Komunitní tlumočníci působí v nejrůznějším prostředí od neziskových organizací přes zdravotnická zařízení, školy a další veřejné služby až po státní instituce (policie, útvary ministerstva vnitra zabývající se cizineckou problematikou, správa sociálního zabezpečení) a orgány místní samosprávy (živnostenská agenda, sociální dávky a další).“* [99] Komunitní tlumočníci se tedy různě a do různé míry specializují.

Komunitní tlumočení je popisováno různě. V některých publikacích a pracích je zmiňován akcent tlumočení komunikace **mezi státním orgánem[100] a klientem, který může být mnohdy vůči danému orgánu v nerovnocenném postavení**. Z hlediska interkulturní teorie může být **komunitní tlumočení náročné s ohledem na přítomnost interakce hned několika kulturních okruhů najednou**. Nejen obecných etnokulturních rozdílů, ale také rozdílů mezi hovorovým (kultura běžné osoby) a právním jazykem (kultura úředníka, funkcionáře, odborníka). Odlišné kultury samozřejmě v dané situaci působí na tlumočníka i jako na osobnost, například rozdílným očekáváním i od jeho role (viz výše). Uvádí se rovněž, že komunitní tlumočník působí i v **různých sociálních komunitách** (sousedství, obyvatelé domu, profesní skupiny), tedy například v rámci skupinových jednání, na schůzích apod.

---

[97] Anglicky: „community interpreting“, „liaison interpreting“, „dialogue interpreting“, „public service interpreting“, „cultural interpreting“, „social interpreting“, ad-hoc interpreting“, „escort interpreting“, „medical interpreting“, „legal interpreting“.

[98] Kotašová, D., 2008: *Komunitní tlumočení pro státní správu ve styku s cizinci.* Praha: Ústav translatologie FF UK, s. 16 (diplomová práce).

[99] Holkupová, J., 2014: *Úvodem: O komunitním tlumočení obecně*. In: Kol. autorů: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 207 [online; cit. 2022-04-07]. Dostupné z WWW: https://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2015/10/formovani-profese-interkulturni-pracovnik_publikace.pdf

[100] OVM – orgán veřejné moci (patří sem například i školy).

Právě proto, že je často komunitní tlumočení situováno do náročných situací z hlediska odlišnosti socio-kulturního zázemí nebo mocenských tlaků, bylo zjištěno, že klasické pojetí tlumočení (přenesení smyslu a dojmu sdělení bez dalších zprostředkujících zásahů), ať už simultánní či konsekutivní, často vůbec **nemusí komunikaci dostatečně pomoci**. Zúčastněné strany si totiž nerozumí nejen z důvodu používání různých jazyků, ale také kvůli zcela jiných očekáváním a způsobům myšlení, tradicím apod. Z daných situací vyplývá, že je třeba při takovém tlumočení **klást důraz na efektivitu probíhající komunikace, na vzájemné porozumění obou stran a na znalost jejich historického, kulturního, sociálního a individuálního zázemí. Komunitní tlumočení se vyznačuje využíváním sociolingvistických technik, technik práce s rolí, anticipace neporozumění a ověřování porozumění.** O roli tlumočníka se ještě podrobně zmíníme.

Čeňková[101] uvádí, že komunitní tlumočník často *„…pracuje s lidmi, kteří **nejsou vůbec na tlumočení zvyklí** a jsou mnohdy v silně **vypjaté osobní situaci**“.* V některých státech *„… je tlumočník dokonce považován za určitého poradce s funkcí **sociálního pracovníka**“. „Bohužel při tlumočení do některých … jazyků doposud neexistuje dostatek kvalifikovaných tlumočníků a role tlumočníka se většinou ujímají rodilí mluvčí, kteří nemají tlumočnické schopnosti a dovednosti a ve většině případů nemají ani vysokoškolské vzdělání.“*

Situace tlumočení a tlumočníka se **velmi výrazně liší v různých jazykových skupinách,** v různém čase. U některých jazyků tlumočníci vůbec nejsou dostupní, u některých využívají specifické techniky (tlumočení do českého znakového jazyka). Liší se profesionální základna tlumočníků podle toho, jaké obory studia jsou dostupné, nebo jak probíhala akvizice tlumočníků.

Vzhledem k tomu, že **komunitní tlumočníci často pocházejí z daných místních či jiných sociálních komunit**, je třeba počítat s faktorem vzájemné známosti mezi jednou ze stran (oběma stranami) a tlumočníkem. Pokud by tato známost, resp. informovanost tlumočníka překračovala určitou mez, ohrožovala by naplňování etických zásad, šlo by o **konflikt zájmů**.

To, že se tlumočník pohybuje v relativně malém sociálním prostoru, je **často vybírán i ze seznamu různými institucemi najednou**, v potaz přichází i riziko chyb v tlumočení způsobených **předchozí informovaností** o průběhu kauzy. Například je-li tlumočník přítomen jak jednání advokáta s obviněným, tak i výslechu u policie, může hrozit, že se nedokáže oprostit od informací, která před výslechem získal, a projeví například pravdu či lež apod.

Na poli komunitního tlumočení nepůsobí často profesionálové. Mnoho situací je tlumočeno v ČR tlumočníky, kteří nejsou dobře vybaveni slovní zásobou ani zkušenostmi, zprostředkovateli, kteří mají zájem na tom, aby klient zůstával na nich závislý, narychlo přivolaní amatéři, dokonce děti.

Problematické je v praxi zejména **dětské tlumočení**[102], které je často vyžadováno školou nebo i samotnými rodiči. Místo profesionálů tak často tlumočí děti, které nemají ani dostatečnou slovní zásobu, ani zkušenosti, ani vyzrálost na to, aby dané situace dobře zvládly. To může negativně ovlivnit i jejich psychiku (vysoká zátěž, nepřiměřenost situace, tématu i slovní zásoby jejich věku), i vztah dítěte

[101] Čeňková, I., 2001: *Nové možnosti pro tlumočníky v oblasti „community interpreting“ v 21. století*. In: *Lingua et communicatio in sphaera mercaturae. Bohemica, Britannica, Germanica, Rossica Ostraviensia*. Ostrava: FF OU, s. 13-17.

[102] Vávrová, K., 2015: *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie).* Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

mezi rodiči a druhou stranou (dítě velmi často pozná a využívá toho, že si obě tlumočené strany nerozumí, a bere do vlastních rukou obsah sdělení).

Podobně negativně působí i **tlumočení neprofesionálů** v krizových situacích, jakými je například odebírání dětí. K tlumočení jsou často žádáni ti, kteří vypadají jako rodilí mluvčí, aniž by měli profesionální výbavu, nebo tlumočí rodinní příslušníci, kteří mohou sdělení upravit ve svůj prospěch.

Brožura Jednoty tlumočníků a překladatelů o komunitním tlumočení[103] uvádí, že je komunitní tlumočení často velmi náročné, neboť se odehrává **v krizových situacích**, různých denních dobách, pod ambivalentním tlakem způsobeným odlišným náhledem kultur, v oblastech, pro které často **neexistuje dostatek odpovídající slovní zásoby** u klienta i úředníka, řeší se často existenční situace osob. Jedna strana často není dostatečně vzdělaná v dané kultuře ani legislativě, druhá zase často není schopna porozumět existenčním problémům klientů.

Hnutí komunitního tlumočení bylo posíleno též snahou o **omezení poskytování nekvalitních a klamavých služeb** různými neprofesionálními, nevzdělanými a nečestnými tlumočníky. Podpora existuje i ze strany Ministerstva vnitra ČR. Tento problém vzniká zejména proto, **že neexistuje dostatečný zájem o podporu vytvoření systému vzdělávání a celoživotního profesního růstu pro osoby, které komunitní tlumočení realizují**. To se bohužel týká i soudních tlumočníků. Klienti jsou tak často vystaveni velmi fungujícím zprostředkovatelským službám různého typu bez určité regulace, které mohou mít zájem na monopolizaci služeb a udržování nevědomosti klienta, nepracují na základě etických zásad apod.

Komunitní tlumočníci musí navíc zvládat **velmi náročnou odbornou slovní zásobu** z oblasti obecného práva, cizineckého práva, medicíny, zdravotnictví, systému sociálního zabezpečení, ekonomiky, školství, pedagogiky, psychologie, kulturologie, etnologie apod. Vzhledem k šíři tlumočených témat a k tomu, že se profese komunitního tlumočení v praxi teprve rozvíjí, musí tlumočníci využívat při studiu zejména primární a aktuální zdroje. Několik pomůcek specificky zaměřených pro komunitní tlumočníky však již vzniklo. Mezi nimi jmenujme následující materiály, které může tlumočník využít pro svou přípravu:

- **Knižní publikace a brožury:**

Kol. autorů, 2014: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenost a praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, 310 s.[104]

Publikace pro účastníky adaptačně-integračních kurzů pro příchozí cizince „Vítejte v ČR“ Ministerstva vnitra ČR (od roku 2021 povinných), připravované ve spolupráci s organizací Slovo 21:[105]

- PŘÍŠTÍ ZASTÁVKA ČESKÁ REPUBLIKA: Informace pro cizince, kteří mají v úmyslu pobývat v ČR

[103] Kol. autorů, 2014: *Chápete člověče, co vám říkám? aneb Komunitní tlumočení u nás (Návod, jak se domluvím s uprchlíkem, pacientem, neslyšícím…).* Praha: JTP ve spolupráci s Generáním ředitelstvím pro překlady Evropské komise a KST ČR.

[104] Dostupné i online z WWW: https://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2015/10/formovani-profese-interkulturni-pracovnik_publikace.pdf

[105] MV ČR (nedatováno): Vítejte v ČR. *VITEJTEVCR.CZ* [online, cit. 2022-04-05]. Dostupné z WWW: https://www.vitejtevcr.cz/cs/ke-stazeni

- JAK NA TO? Jak si vyřídit pobytové záležitosti
- VÍTEJTE V ČESKÉ REPUBLICE: Informace pro nově příchozí cizince

- **Slovník:**

  Kol. autorů, 2014: *Slovník pro interkulturní práci*. Praha: Inbáze (7 jazykových verzí)

- **Glosáře:**
  - od organizace Slovo 21
  - od organizace Inbáze

Ve světě se komunitnímu tlumočení věnovali například angloameričtí autoři Holly Mikkelson, Silvana Carrová, Roda P. Robertsová, Rakušan Franz Pöchhacker aj.

Abych se pokusil najít určitou ilustrací socio-kulturního charakteru komunitního tlumočení, vyzdvihl a znázornil význam oboustranného porozumění, při přednáškách jsem posluchačům a studentům ukazoval obrázek dvouhlavého draka. Každá hlava reprezentuje pohled jedné kultury. Jako úspěšné můžeme nazvat takové tlumočení, při kterém hlava mluvčího i posluchače rozumí sdělovanému obsahu stejně. Hlavy tedy „nemají být zmatené“, „nemají se hádat“. Tlumočení je výrazně aktivní činnost, břicho draka musí být odborně naplněno. Drak musí mít nějakou potravu – tlumočník musí znát svou profesi a přemýšlet, nejen zbrkle tlumočit. „Proč se hlavy mračí a proč se smějí? Mají hlad, či nikoli?“

Schéma: „Dvouhlavý drak“

CHYBNĚ

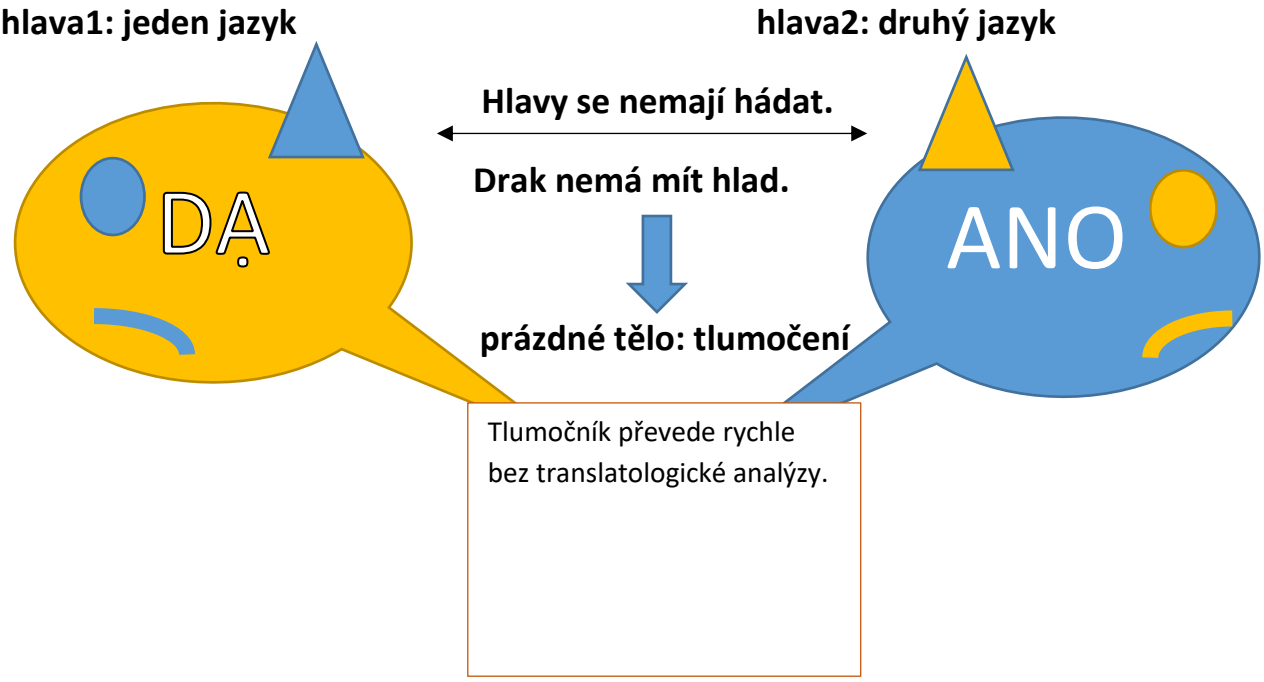

SPRÁVNĚ

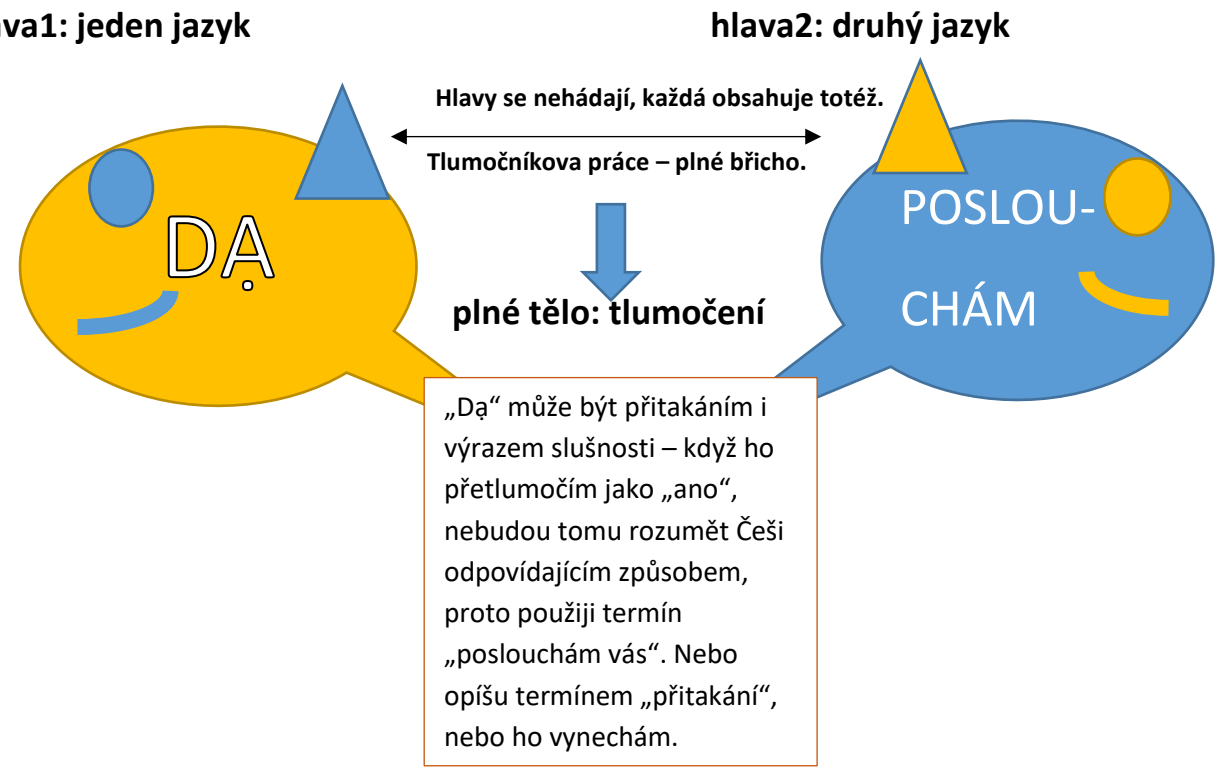

Komunitní tlumočník by měl disponovat i odbornou **slovní zásobou, která je tvořena tzv. integračními okruhy**, tedy okruhy, které jsou spojeny s výše uvedenou komunikací klienta s úřady (právo, medicína, zdravotnictví, pedagogika, školství, bydlení, kultura apod.). Dále by měl umět dobře pracovat s hovorovou promluvou, která není tolik obsahově přesná nebo obsah redukuje, jak bylo uvedeno i v části sociolingvistické.

V rámci různých seminářů lze zvažovat i tzv. **pedagogickou (naučnou a preventivní) funkci** komunitního tlumočení (pedagogické tlumočení). O této otázce se diskutovalo například v rámci příprav *Adaptačně integračních seminářů* Ministerstva vnitra ČR pro nově příchozí cizince do ČR[106]. Co se touto funkcí myslí? Tím, že tlumočník klade důraz na vzájemné porozumění zúčastněných stran, vede je vlastně k upřesňování sdělení. Následně musí obě strany o tomto sdělení přemýšlet, dostávají signály, čemu a proč druhá strana nerozumí, a otevírá se jim „okno do duše" druhé strany. Při tlumočení zároveň posluchače může učit některé výrazy, více užívat slov v cizím jazyce (rozumí se cizím pro posluchače, tedy v konkrétním případě v češtině) apod.

Při komunitním tlumočení se často strany:

- dozvídají novou slovní zásobu ve svém jazyce,
- učí termíny z druhého jazyka, které mohou v praxi použít,
- přemýšlí o tom, jak formulovat své sdělení tak, aby mu druhá strana rozuměla.

V případě pedagogického tlumočení je třeba, aby tlumočník svůj projev adekvátně přizpůsobil proslovu lektora, aby zvládal dobře práci s flipem a byl schopen zachytávat pro lektora reakce posluchačů. Měl by také mírně podporovat komunikaci mezi oběma stranami, otevírat ji a povzbuzovat mluvčí.

Komunitní tlumočení je typem tlumočení, které může probíhat s využitím různých druhů a poddruhů tlumočení: tlumočení projevů, tlumočení rozhovorů, tlumočení z listu, šušotáž, tlumočení po telefonu s moderováním, socio-kulturní tlumočení. V případě, že komunikační bariéra spočívá v nedostatku kompetencí zúčastněných stran komunikovat na socio-kulturní úrovni, které by navzájem rozuměli, má tlumočník právo vystoupit ze své role, aby objasnil tlumočnickou situaci klientovi i jeho komunikačnímu partnerovi. Je ale nezbytné na tuto změnu obě (všechny) strany předem upozornit.

8.4 Soudní[107] a komunitní tlumočení

Pokud jde o nároky na odborné znalosti, rozhodně zde nesouhlasíme s myšlenkou, že komunitním tlumočníkům stačí užší znalosti a že je jejich profese jednodušší než profese tlumočení soudních tlumočníků. V praxi se stává, že se v příslušnou chvíli jak komunitní, tak soudní tlumočník může setkat s lehčím či těžším tématem tlumočení. Je však třeba mít na paměti, že komunitní tlumočník rovněž

[106] Kurzy se nazývají „Vítejte v ČR" a jsou realizovány na základě zákona o pobytu cizinců č. 326/1999 a prováděcí vyhlášky č. 520/2020 Sb.

[107] Upraveno dnes zákonem o soudních znalcích a tlumočnících 36/1967 sb. a od 1.1.2021 nově účinným zákonem o soudních tlumočnících a soudních překladatelích 354/2019 Sb.

tlumočí v psychicky velmi náročných situacích (výslechy, nemocnice, případové konference[108] apod.) a také odborně náročná témata (medicína, právo, matematika, psychologie). Ze zkušeností vyplývá, že v situaci komunitního tlumočení nemají potřebné odborné kvality ani mnozí soudní tlumočníci. I vzhledem k již uvedenému, nejde podle našeho názoru při posuzování kvalit tlumočníka o to, zda se jedná o soudního či komunitního tlumočníka, ale o to, jak kvalitní tlumočník to je a k jakému typu tlumočení, k jakým situacím, resp. tlumočnickým konstelacím má předpoklady. Konstelací zde rozumíme konkrétní podobu všech proměnných v situaci tlumočení, které jsme výše popisovali: kdo komu tlumočí, jaké je zázemí obou stran, jaké jsou podmínky pro tlumočení, jak si účastníci rozumí, jak jsou dodrženy etické zásady tlumočení apod.

Rozlišujme tedy název pracovní pozice „soudní tlumočník" – tlumočník s razítkem, tlumočící na základě speciálního zákona[109] (nejen) pro orgány veřejné moci a v rámci jednání vedeného formou notářského zápisu, a „komunitní tlumočník" – tlumočník tlumočící mezi migrantem a státním úředníkem – **od názvu profese, včetně požadavků na její dosažení** „komunitní tlumočení" a „soudní tlumočení". Reálná náplň pracovní pozice nebo individuální výkon tlumočníka ne vždy odpovídají profesním a odborným standardům. **Soudní tlumočník může do určité míry používat metody a techniky socio-kulturního tlumočení stejně jako tlumočník komunitní**. V zahraničí existují i názory, že specifickou formou komunitního tlumočení, daleko více institucionalizovanou, je tlumočení soudní. Z diskusí, které jsme vedli se soudci, vyplývá, že je pro některé z nich odrážení socio-kulturní problematiky při vedení soudního řízení velmi důležité.

Dále si uvedeme, jaké variace a kombinace druhů a typů tlumočení v praxi používá komunitní tlumočník.

8.5 Variace a kombinace druhů a typů tlumočení v praxi komunitního tlumočníka

Konsekutivní tlumočení se využívá při tlumočení projevu či rozhovorů (dialogické) a tlumočení jednání ve skupině (interaktivní). Využívá se při tlumočení po telefonu a při videotlumočení.

Monologické projevy mají v praxi formu vysvětlení/instrukce podávané úředníkem, usnesení soudce, vyjádření lékaře, promluvy učitele na třídních schůzkách, proslovu na uvítacích či úvodních projevech apod. Je zde možná již zmíněná redukce sdělení, avšak pouze kvantitativní, nikoli kvalitativní (až na cca 2/3). Takové tlumočení může být velmi náročné na odbornost, často je ovšem možné se na ni dopředu připravit.

V případě **dialogického tlumočení** jde v praxi zejména o běžné sousedské rozhovory, rozhovory mezi rodičem a učitelem, diagnostické pohovory, odborné konzultace, jednání o smlouvách, utváření dohod, výslechy, podávání vysvětlení, rozhovory mezi lékařem a pacienty apod. Jde tedy o velmi

[108] Termín je používán ve školství či v sociální sféře (OSPOD – oddělení sociálně-právní ochrany dětí); jedná se o setkání učitelů, rodičů, vedení škol, neziskových organizací, dalších zúčastněných osob, potřebných odborníků za účelem řešení určitého výchovného, zdravotního, vztahového či jiného problému.
[109] Do 31.12.2020 byl účinný zákon o znalcích a tlumočnících č. 36/1967 Sb. Od 1.1.2021 je účinný zákon o soudních tlumočnících a soudních překladatelích č. 354/2019 Sb. s prováděcími vyhláškami č. 506, 507 a 608/2020 Sb.

rozmanité tematické okruhy, často vyžadující důkladnou odbornou přípravu. Jelikož velmi záleží na tom, aby bylo tlumočeno vše ze sdělení mluvčího s cílem přesnějšího porozumění posluchače, doporučuje se sdělení neredukovat, a to ani kvantitativně. Někdy totiž i opakovaný výskyt některých významů ve sdělení může indikovat určité, pro posluchače velmi důležité skutečnosti. Z toho důvodu se obvykle tlumočí po jedné až třech větách. I tak je třeba připravit se na tlumočnický zápis[110], protože se v projevech mohou objevit čísla, cizí jména, delší seznamy a výčty apod., které je třeba přesně reprodukovat. Opět je zde potřeba velmi důkladná odborná příprava. (Tlumočník se například musí seznámit s logikou psychologického testu apod.). Patří sem i práce s tlumočnickou rolí.

V současné době se velmi často používá **moderované tlumočení po telefonu**, a to například na charitní lince důvěry pro cizince, na linkách první pomoci a dalších krizových linkách, ale je možné ho realizovat i na běžných úřadech, u lékaře apod. Je etickou otázkou, zda se u některých jednání nehodí spíše osobní přítomnost zúčastněných. Bez zrakového kontaktu se ztrácí část sdělení, navíc kvalita přenosu zvukového signálu bývá mnohdy velmi špatná, což zejména u tonálních jazyků zvyšuje náročnost tlumočení, může ji dokonce znemožnit. Tlumočení po telefonu vyžaduje facilitaci jednání, tlumočník zároveň napomáhá určovat, kdo bude v dané chvíli/daném momentě hovořit, aby se všichni dobře slyšeli. Zároveň musí tlumočník myslet na to, aby převáděné sdělení bylo ucelené a vyjadřovalo v případě potřeby i informace, které by jinak byly nahrazeny zrakovým kontaktem. Tlumočník může také verbalizovat určení toho, kdo hovoří a na koho.

Videotlumočení se běžně používá například u soudů a Policie ČR, v současné době však jeho využívání narůstá i v jiných institucích. Důvodů je více. Pro některé orgány i tlumočníky by bylo výhodnější, kdyby tlumočník byl po celou dobu k dispozici na jednom místě, snížení cest za tlumočením by též umožnilo jeho větší operativnost. Zároveň se tato potřeba potvrdila v době epidemie koronaviru, kdy mohlo tlumočení proběhnout, aniž by se jednotliví aktéři museli setkat na jednom místě osobně. Videotlumočení je však rovněž citlivé na kvalitu signálu a rovněž je u něj třeba určitá specifická práce s načasováním jednotlivých sdělení – prostřednictvím videa se například hůře rozezná, zda mluvčí/dotyčný již skončil, nebo zda v něm bude ještě pokračovat.

Pokud jde o **simultánní tlumočení**, jedná se většinou o **šušotáž**, například na schůzích, kterých se účastní menšinová skupina hovořící jedním jazykem, anebo zřídkakdy v případě videotlumočení, kdy lze nastavit výstup jen pro určitou skupinu, rovněž o tlumočení prostřednictvím online platforem.

U **tlumočení z listu** můžeme rozlišovat **tlumočení připraveného projevu** nebo **tlumočení při vyplňování formuláře, včetně orientačního popisu vzhledu dokumentu a jeho funkcí či vysvětlivek**. V praxi se jedná zejména o školní řády, domovní řády, návody, recepty, pokyny, učební materiály, formuláře před jejich vyplňováním i po něm aj. Pokud tlumočník neměl možnost se připravit předem, je mu třeba při tlumočení z listu dát čas, aby nejprve pročetl část sdělení z obsahu listu. Je to nezbytné z toho důvodu, že celé části textu nelze tlumočit doslova, ale kontextově. Tlumočení tedy probíhá tak, že tlumočník nejprve čte text, poté tlumočí, což někdy u posluchačů vyvolává pocit netrpělivosti. Tlumočí se i vizuální objekty a poznámky.

[110] O tlumočnickém zápisu například viz Čeňková, I., Šteffl, J., 2014: *Metodika a didaktika konsekutivního tlumočení s notací*. In: Kol. autorů: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti a praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 210-218.

Ve všech situacích, které spojují **strany s velmi odlišným socio-kulturním zázemím**, tlumočník často vstupuje do komunikace jako ověřovatel její efektivity a odborník na jazyk a kulturu, používá tedy výše uvedené **socio-kulturní tlumočení**.

Interaktivní tlumočení se využívá hodně na schůzích, facilitovaných setkáních, interaktivních seminářích, školeních apod.

Specifickým případem je tlumočení verbálního sdělení do **znakového či znakovaného jazyka,** a naopak.[111]

8.6 Tlumočnická role

Tlumočnická role je koncept, který umožňuje zaměřit se na to, aby tlumočník **nejen efektivně používal své jazykové dovednosti, ale také se efektivně choval v dané sociální situaci**. V zásadě umožňuje **zabezpečovat profesionální průběh tlumočení a vytvářet podmínky pro efektivní komunikaci** mezi zúčastněnými, včetně tlumočníka samotného.

V české literatuře se můžeme setkat s různým členěním rolí. Například Holkupová[112] uvádí přehled rolí tlumočníka kompilovaný z odborné literatury: „neutrální komunikační kanál", dále roli „koordinace komunikace", kdy má tlumočník dohlížet na to, aby komunikace fungovala, uděluje slovo, upřesňuje nejasná sdělení, upozorňuje na nedorozumění. „Zvyšování efektivity komunikace", v jehož rámci tlumočník upravuje obsah sdělení. Dále uvádí „odborníka" a „obhájce". Z uvedeného zdroje však není zcela jasné, zda se jedná o očekávání zúčastněných respondentů od role komunitního tlumočníka, nebo odborné závěry platné o komunitním tlumočení obecně. Naše podání se snaží i v případě, kdy tlumočník napomáhá efektivitě komunikace, **striktně rozlišovat, kdy tlumočí, a kdy nikoli**. Měl by to **dávat najevo zároveň každé straně**. Skutečnost, že je v praxi často tlumočník obhájcem, je dle nás spíše dána tím, že tlumočnickou činnost realizují amatéři, kteří nedokáží roli obhájce a tlumočníka od sebe profesionálně oddělit. V případě, že má například tlumočník pocit, že si strany nerozumějí, měl by **zasahovat nejprve minimalisticky** a teprve v případě ověřené potřeby zásahy rozšiřovat. Například se **nejprve informuje, že má pocit, že k nedorozumění** dochází a teprve poté se ujmout dalších funkcí (odborných zásahů apod.). Než pro druhou stranu tlumočník tvrzení **vysvětlí, zjednoduší, měl by k tomu nejprve dát příležitost mluvčímu. Teprve, když to mluvčí nevyužije a souhlasí, může vysvětlení použít**.

Velmi důležité je, aby tlumočník dokázal odlišovat při tlumočení minimálně následující role:

[111] Český znakový jazyk je od mluvené češtiny odlišný. Znakovaná čeština je v podstatě soustava znaků, které částečně vycházejí ze slovníku českého znakového jazyka, ale gramaticky napodobuje mluvenou češtinu. Jedná se o dva různé způsoby znakované komunikace. O této oblasti se lze dočíst více například v: Vlasatá, K., 2017: *Komunitní tlumočení pro Neslyšící v ČR - popis situace*. Praha: FF UK (bakalářská práce); Kubištová, J., 2010: *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro Neslyšící v českém prostředí*. Praha: FF UK (bakalářská práce); Červinková Houšková, K., 2008: *Specifika tlumočení pro Neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka.

[112] Holkupová, J., 2010: *Role komunitního tlumočníka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace.* Praha: Ústav translatologie FF UK, s. 19 (diplomová práce).

- subjektivní (člověk/individuální osobnost),
- profesní role (tlumočník)

- tlumočení v užším slova smyslu (samotný převod významu sdělení),
- ochranitel role tlumočníka,
- ověřovatel porozumění,
- kulturně-jazykový expert (některé termíny se neobejdou bez komentáře)
- moderátor.

Obecně platí, že čím více zúčastnění chápou, co se právě děje, tím větší je pravděpodobnost dosažení optimální efektivní komunikace. Tlumočník by proto měl vždy dávat najevo, zda jen převádí význam, nebo ověřuje porozumění, nebo druhé straně vysvětluje určité kulturní rozdíly. Než se tedy začne zabývat něčím jiným než převodem významu, měl by o tom dát oběma stranám signál. **Práce tlumočníka s rolí pak znamená, že tlumočník dává kromě vlastního tlumočení zúčastněným najevo, kterou roli právě zastává.**

Z praxe je také možné výkon tlumočnické role popsat jako spektrum určitých technik, které tlumočník může používat. Ty si uvádíme níže.

8.6.1 Úvodní rituály a prevence

První skupinu technik tvoří „úvodní rituály" tlumočníka.

Můžeme mezi ně zařadit například **přístup k přípravě tlumočníka před konkrétním tlumočením**. Tlumočník si může vyžádat určité informace či celé materiály dopředu. Může se seznámit s tématem, nastudovat danou problematiku, vytvořit si mentální mapu potenciálně použitelné slovní zásoby atd.

Patří sem také **navození pozitivní atmosféry**, v jehož rámci může proběhnout krátká společenská konverzace o pozitivních tématech (Odkud jste? Jak jste dlouho v ČR?). Lze se stručně představit apod. To vše však důsledně při zachování neutrality a profesionality a etických principů. Je vhodné i pro navození určité „lidské" důvěry mezi zúčastněnými.

Tlumočník by v první řadě neměl nechávat zúčastněné dlouho čekat na informaci, „**která z těchto osob cizího vzezření" je tlumočník** a která klient, jemuž je tlumočeno. Proto by se měl tlumočník představit jménem a sdělit přítomným, že bude tlumočit.

Např.: „Dobrý den, jmenuji se …, a jsem tlumočník."

V širším slova smyslu lze kromě toho uvést i:

- **z jaké organizace tlumočník pochází,**
- **jak došlo k tomu, že byl přivolán,**

- **kdo ho oslovil** apod.

Aby tlumočník předešel zbytečnému zasahování do dalšího procesu, **preventivně může představit, co je jeho rolí**, aby po něm zúčastnění nevyžadovali něco jiného. V některých zemích mají tlumočníci s sebou rovnou kartičku s popisem své role, kterou mohou předložit.

🔔 úkol pro studenty: Zkuste maximálně ve třech větách takovou úvodní definici role tlumočníka vytvořit sami.

Např.: „Cokoli řeknete, přetlumočím. Mluvte, prosím, přímo spolu."

Z hlediska **přehlednosti vzájemné komunikace** je tedy vhodné velmi stručně popsat tlumočnickou roli, např.:

- Mým úkolem je přetlumočit vše, co obě strany říkají.
- Mluvte, prosím, přímo spolu, já vše budu tlumočit.

Z hlediska **zklidnění atmosféry a prevence nedorozumění** bývá vhodné uvést například:

- Kdykoliv byste mi v průběhu nerozuměl, zeptejte se ...

V případě pochybností by si tlumočník měl ještě před zahájením celého procesu ověřit, zda on a **zúčastněné strany používají stejné jazyky**. Tedy, zda například nepoužívají jiné nářečí, nebo dokonce jiný jazyk. Mnohdy se totiž může stát, že dojde k omylu a úřad povolá tlumočníka jiného jazyka (klient například pochází z Ruské federace, ale jeho rodný jazyk není ruština). Dále si může **ověřit, zda mu strany dobře rozumějí** například z důvodu odlišné artikulace, rušivých podmínek apod.

Při představení, pokud je to vyžadováno nebo se to hodí, může tlumočník předložit určitý průkaz jako **doklad své kvalifikace** (průkaz soudního tlumočníka, kartičku zaměstnavatele, doklad o zkoušce atp.).

8.6.2 Zajištění podmínek, vymezování hranic role tlumočníka

Jak vyplývá z etického kodexu práce tlumočníka ve složitém sociálním prostředí (různá kulturní či sociální očekávání, problematické situace apod.), tlumočník je plně odpovědný za převedený smysl a dojem sdělení, proto má právo a povinnost zajišťovat si pro tlumočení optimální podmínky. Ne vždy je to jednoduché. Mluvčí mnohdy nejsou zvyklí s tlumočníkem pracovat, nedovedou si představit, co výkon takového povolání vyžaduje. V praxi se pak může stát, že:

- mluvčí nedá tlumočníkovi dostatečný prostor pro tlumočení a v komunikaci „spěchá", takže tlumočník nestíhá tlumočit

- mluvčí hovoří příliš dlouho, takže si již tlumočník přesně promluvu nepamatuje
- mluvčí nepošle tlumočníkovi materiály k přípravě
- tlumočník je usazen na naprosto nevhodném místě prostorově a psychologicky. Účastníci ho pak mohou považovat za zástupce druhé strany.
- tlumočení není z různých důvodů slyšet
- publikum je unaveno (v některých případech odmítá naslouchat)
- jedna ze stran chce po tlumočníkovi něco, co nespadá do jeho role. Například úředník vyžaduje, aby tlumočník druhé straně něco vysvětlil, nebo klient vyžaduje, aby za něj tlumočník na úřadě něco vyřídil apod.

Z uvedených důvodů se vyplatí ve vhodnou chvíli zúčastněným stranám připomenout roli tlumočníka. Například:

- Tlumočník **nemá oprávnění** druhé straně cokoli za druhé vysvětlovat, jeho úkolem je přetlumočit druhé straně vaše vysvětlení.
- **Nejsem odborníkem** v této oblasti, prosím, vysvětlete to pánovi sám, já přetlumočím vše, co bude řečeno …
- Jsem zde proto, abych přetlumočil vše, co řeknete, **není v mé kompetenci** řešit daný problém.

Tlumočník rovněž může **odkázat na pravidla**, která v úvodu zmínil.[113]

Tlumočník má právo i povinnost zajistit si **vhodné prostředí a technické podmínky**. Aby v prostoru nebyl hluk, byla řádně nastavena technika přenášející zvukový či obrazový signál, aby byl dobře slyšet a mezi zúčastněnými stranami seděl v optimální neutrální pozici.

8.6.3 Ověřování porozumění

Komunitní tlumočník by měl neustále vnímat, zda si strany rozumí. Naopak odhadování smyslu a skrytých cílů do převodu významu nepatří. V zásadě tlumočník **sleduje porozumění:**

- **mezi ním samotným a stranami**
- **mezi stranami navzájem**

V případě, že má podezření, že mu **některá za stran nerozumí, obrátí se na druhou stranu a informuje ji, že si potřebuje ověřit porozumění první strany**, a poté si porozumění ověří.

[113] V Anglii například někteří tlumočníci používají kartičky, na kterých jsou základní pravidla uvedena, a tlumočník tak na ně může odkazovat i vizuálně.

🔔 Úkol pro studenty: Představte si danou situaci a pokuste se vymyslet, jak by takový zásah mohl vypadat.

Např.: Druhé straně: „Tlumočník si musí ověřit, zda druhá strana rozumí použité terminologii.“ Straně, které bylo tlumočeno: „Potřebuji si ověřit, zda mohu daný termín používat. Jak, prosím, rozumíte termínu ´legalizace´?“

Aby tlumočník mohl ověřovat vzájemné porozumění, měl by pozorně vnímat a naslouchat oběma stranám a empaticky vnímat i reakce stran na tlumočníka. Konkrétně může tlumočník porozumění ověřit:

- **Zeptat se**, zda strany rozumí tlumočníkovi, termínu.
- **Požádat strany o parafrázi**.

➨ Parafráze - v tomto případě chápáno jako:

➨ **otevřená otázka** (např.: Co tedy příští týden uděláte?) či

➨ **žádost o stručné shrnutí** (např.: Mohl byste svými slovy, prosím, shrnout, jak rozumíte tomu, co jsem vám nyní řekl?) či

➨ **dotaz na to, zda tlumočník chápe správně**. (např.: Říkáte, že příští týden …, je to tak?)

V případě, že má tlumočník pocit, že si **nerozumí strany navzájem**:

- nejprve může **oznámit, že takové podezření má**
- pokud mluvčí nezareaguje vlastní otázkou, může se tlumočník **dotázat, zda má porozumění ověřit**
- **teprve potom porozumění ověří**. Nejlépe je ověřovat otevřenou otázkou, na kterou sama strana odpoví. Například „Jak rozumíte …?“, „Co pro vás znamená …?“ apod.

Obecně je třeba postupovat velmi obezřetně a citlivě a zařazovat tento zásah jen ve speciálních případech. Někdy totiž cílem mluvčího bývá vyzkoušet, zda posluchač zná, nebo nezná daný termín či okolnost. Proto by tlumočník neměl začít porozumění ověřovat sám bez předchozí identifikace problému a zjištění, zda je porozumění třeba, resp. vhodné ověřovat, nebo je naopak záměrně nevysvětlovat.

8.6.4 Sociolingvistické vstupy

V případě, že má tlumočník pocit, že **z jazykových a kulturních důvodů neprobíhá mezi stranami efektivní komunikace** a toto „neporozumění“ není součástí komunikační strategie mluvčího, může tlumočník na tuto skutečnost upozornit a následně informovat o tom, jak nedorozumění mohlo vzniknout. Obě strany tím získají šanci na tuto skutečnost zareagovat.

- Tlumočník oznámí druhé straně, že se potřebuje zeptat na upřesnění termínu, který tlumočí: „Tlumočník se potřebuje dotázat na upřesnění termínu, který byl použit.“
- Tlumočník může též uvést: „Ze zkušenosti tlumočníka vím, že je tento termín používán ve více významech… (uvést významy) – který z nich mám přetlumočit?“
- Další příklady:

- Ve vietnamštině má tento termín více významů …
- Do daného jazyka se termín nedá přesně přetlumočit …
- Tlumočník nemůže přesně identifikovat, o koho se přesně jedná
- Tento termín dle zkušeností tlumočníka neznají ani …
- Ze zkušenosti tlumočníka toto gesto nemusí znamenat …

V praxi je velmi důležité, aby tlumočník dobře chápal účel používání jmenovaných technik, trénoval je, připravil si některé formulace a teprve poté je efektivně používal. Pro jejich správné použití nestačí, že si tlumočník řekne, že „to je přece jasné, to se nedá cvičit – až daná situace přijde, zvládnu to“.

9. Výčet tlumočnických znalostí, dovedností a etických principů, jejich osvojování, trénink a evaluace

Na základě toho, co jsme si o tlumočení uvedli, již víme, že tlumočnická profese vyžaduje v ideálním případě dost komplexní trénink dovedností. Je to plnohodnotná profese, která si žádá jak talent, tak velmi **komplexní nabývání znalostí, trénink dovedností a tříbení hodnot**. O potřebných **znalostech a etických principech** jsme se již zmínili, nicméně opakování je matka moudrosti, proto si zde do třetice ty nejzákladnější znalosti a dovednosti souhrnně zopakujeme.

Pro tlumočení jakožto **víceúrovňovou tvůrčí činnost je důležité umět dělit energii a pozornost a efektivně s ní zacházet, neboť kapacita tlumočníka není neomezená**. Například model úsilí dle Gila[114] uvádí, že se potenciál tlumočníka musí rozložit na následující souběžné činnosti:

- naslouchání
- analýza sdělení
- paměťová činnost
- koordinace činností
- produkce sdělení.

Autoři z Ostravské univerzity[115] dali dohromady cvičebnici, která se zaměřuje komplexněji na rozvoj kognitivních a komunikačních dovedností. Do této skupiny řadí:

- trénink soustředění a dělení pozornosti
- trénink paměti
- rozvoj verbální kreativity
- řečové dovednosti (výslovnost, hlasová hygiena).

Filologické a kulturní znalosti

My při výčtu potřebných znalostí a dovedností budeme postupovat v souladu s naším textem. Jedním z podstatných předpokladů, který musí tlumočník rozvíjet, je velmi dobrá **znalost obou kulturních zázemí, včetně zázemí migrantů v novém domově**. V obou jazycích je třeba znát/ovládat jejich jednotlivé **komunikační úrovně/stylové útvary/rejstříky** a uvědomovat si, že rozvrstvení se v jednotlivých jazycích v různé míře liší. Tlumočník musí též alespoň na základní úrovni **rozumět oboru, který tlumočí**. Aby se dokázal na tlumočení dobře připravit, může trénovat způsob **přípravy okruhů**

[114] Gile, D., 1995: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: Benjamins.
[115] Vilímek, V., Hodáková, S., Raclavská, J.: *Nová cvičebnice pro rozvíjení kognitivních a komunikačních dovedností tlumočníků.* Ostrava: Ostravská univerzita.

slovní zásoby[116] pomocí slovníčků, schémat či mentálních map (jedna z pomůcek, díky níž si může rychle znovu vybavit termíny, které jsou s tlumočeným tématem spjaty).

Psychologický a psychohygienický trénink

Jako každá profese v sobě, i tlumočení zahrnuje interakci profesionální role s rolí subjektivní. Subjektivní roli je třeba určitým způsobem chránit a pečovat o ni, teprve poté může být výkon profesionální role kvalitní. Tlumočník by měl tedy absolvovat **psychologický trénink sebereflexe a duševní hygieny.** Velmi užitečná je analýza toho, **co jde tlumočníkovi dobře a kde má své slabé stránky**.

Trénink psychických dovedností

Tlumočník musí **trénovat paměť**, aby byl schopen tlumočit delší projevy a (aby byl) při deverbalizaci a zpětné verbalizaci (schopen) zaznamenat a udržet sdělovaný obsah. Je vhodné **pracovat s pozorností** a s jejím dělením, na co se zrovna soustředit, a na co ne, na co se soustředit souběžně. Vyplatí se i trénink **rychlosti a pohotové reakce**. **Trénink vnímání více smysly najednou a zároveň produkce výstupu u simultánního tlumočení.** Lze sledovat časový posun mezi vyslechnutím výchozího projevu a produkcí tlumočníkova projevu u simultánního tlumočení. Zabýváme se zde tím, jak nejlépe pro daného tlumočníka fázovat výchozí projev, jak rychle je schopen tlumočník hovořit. U simultánního tlumočení se uvádí rovněž dovednost prognózování při poslechu sdělení a schopnost tuto prognózu modifikovat.

Vyjadřovací schopnosti

Pokud jde o vyjadřovací schopnosti, trénink **rétoriky** umožňuje rozvoj vyjadřovacích prostředků vedoucí ke srozumitelnosti a efektivitě sdělování obsahu a cílů. Z jazykové přípravy by měl tlumočník znát **efektivní způsoby volby správné slovní zásoby.** Pokud se tlumočník vydá na cestu tlumočení interaktivních seminářů, je třeba určitých **dovedností dramatizace**, kdy tlumočník přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.

Nácvik **tlumočnické notace a deverbalizace:**

- Při přijímání výchozího sdělení od mluvčího tlumočník extrahuje význam sdělení. Pomoci si může s obyčejným blokem a tužkou. Tlumočnický zápis - notace je velmi efektivním nástrojem hned z několika důvodů:
  - umožňuje zachování přesných informací složitých k zapamatování (čísla, jména, názvy),
  - umožňuje zachovat delší projev pro pozdější vyjádření sdělení,

[116] Rozvoji znalostí tlumočníka, pokud jde o tematiku slovní zásoby, se věnuje například gravitační model jazykových znalostí.

- umožňuje zachovat předchozí části sdělení ve chvíli, kdy se již tlumočník soustředí na další úsek sdělení,
- umožňuje přehledně naznačit vazby, struktury a hlavní význam sdělení pro další interpretaci sdělení.

- Aby byl potenciál notace plně využit, notace nesmí být zápisem tlumočeného sdělení, byť v těsnopisu, ale výtahem toho podstatného (z něj). Aby tlumočníkovi byla k užitku, musí ji mít natrénovanou, aby se na ni nemusel tolik soustředit a v praxi ho nezatěžovala více než tlumočení samotné. Měla by tlumočení zpřesňovat a zkracovat. Ve své podstatě je notace vizualizací deverbalizace sdělení.
- Při nácviku tlumočnického zápisu je možné soustředit se na logickou analýzu textu, zkracování sdělení, vytváření a využívání symbolů, grafické strukturace. Může být vyjádřena výchozím, cílovým, třetím jazykem, či jejich směsí.
- Notace by tedy měla být čitelná, strukturovaná, přehledná a názorná.
- Trénink deverbalizace a zpětné verbalizace, trénink myšlení. Velmi efektivní trénink probíhá formou tréninku naslouchání, opakování a parafrázování výchozího projevu ještě dříve, než se začne trénovat notace. To později slouží i k nácviku výběru hlavního sdělení a samotného jeho převodu.
- Projev mluvčího tlumočník musí **analyzovat**, aby tak co nejpřesněji identifikoval zamýšlené sdělení, naopak při utváření formy předávaného sdělení následně provést **syntézu (shrnutí).** Měl by trénovat i **logické myšlení.**

Zátěžové situace

- Velmi užitečný může být **trénink práce ve stresu.**
- **Práce s chybami jako příprava na tlumočení.**
- **Trénink krizových situací**. V jeho rámci je možné se předem zaměřit na možné vznikající situace, zamyslet se nad jejich příčinami a důsledky, připravit a formulovat určité efektivní reakce apod. I tato dovednost lze do určité míry automatizovat.

Sociálně-komunikační dovednosti

Aby mohl tlumočník vytvořit kvalitní, adekvátní sdělení, musí k tomu mít přesné a kvalitní informace, proto patří do komunikačních dovedností výbavy tlumočníka trénink **technik aktivního naslouchání, trénink výstupů z role „převaděče významu“.** K tomuto tématu přispěla velkým dílem kognitivní psychologie, která se zabývá typy pamětí, typy znalostí a procesem jejich osvojování. My bychom ještě mohli přidat **práci s různými rolemi**. Do této skupiny patří i **komplexní trénink tlumočnických situací**, který je rovněž nezbytný pro propojení všech jednotlivých dovedností a aplikaci všech získaných znalostí.

Evaluace a sebeevaluace

Aby byl výcvik tlumočníka efektivní, je nutné disponovat způsoby a technikami **evaluace** jeho činnosti. Kvalita tlumočení se posuzuje i z hlediska nově účinného zákona o soudních tlumočnících a

překladatelích. V zásadě je možné hodnotit komplexní proces tlumočení a výsledek. Například Salevská[117] uvádí 6 aspektů hodnocení:

- struktura jednání tlumočníka
- funkční zpracování informací
- zkušenosti v daném oboru
- působení časově-prostorového rámce
- vystižení cíle, resp. funkce cílového sdělení
- motivace a vnitřní pohotovost tlumočníka.[118]

Z hlediska znalostí, dovedností a etických principů, které jsme si stanovili, lze hodnocení provádět na každé z těchto úrovní; tedy jakých znalostí tlumočník dosáhl (kultura, jazyk, integrace, legislativa, slovní zásoba, gramatika apod.), jak kvalitně získané dovednosti (naslouchání, práce se slovní zásobou, převod významu, vytváření sdělení, formulace sdělení, práce s rolí, duševní hygiena, rychlost celého procesu, rychlost reakce apod.) aplikuje a také do jaké míry dodržuje etické principy. Důležité je, aby výsledné sdělení bylo z různých pohledů ekvivalentní. Zabývá se tím teorie rovin ekvivalence. Například Andrzej Kopczyński uvádí, že tlumočení má být adekvátní pragmaticky (adekvátnost funkce zamýšlené komunikace), sémanticky, formálně a jazykově.[119] Zabývá se také ztrátou informace při tlumočení. Ta může být obecně způsobena ruchy okolí, ztrátou vizuální informace (mimika, výraz, gestikulace), které tlumočník nerealizuje, či výpustkou významu, který tlumočník nezachytí nebo nepřevede. O tom dále v další kapitole.

[117] Salevská, H., 1990: *Interne Abläufe beim Dolmetschen und externe Dolmetschkritik—ein unlösbares Problem der Übersetzungswissenschaft?* TEXTcon-TEXT 5:3/4, s. 159.
[118] Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK, s 58.
[119] Kopczyński, A., 1980: *Conference Interpreting: Some Linguistic and Communicative Problems*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

10. Ukázky z reálného tlumočení

aneb

tlumočnické strategie, ztráty a hodnocení kvality tlumočení

Výše uvedené informace v tomto materiálu by měly sloužit k tomu, aby tlumočení bylo co nejvíce profesionální. Znamená to však bezchybné? Uvedli jsme si, že tlumočník v reálu není jen „krabička“, která převádí význam, ale vstupuje do komunikační situace jako omylný subjekt. Jak jsme viděli, je tolik možností udělat někde chybu. Profesionální tedy neznamená nepočítat s chybou. **Profesionální je o chybě vědět, poučit se z ní, neustále se snažit zlepšovat**. Nyní se podíváme na proces tlumočení jako na výsledek činnosti tlumočníka, u kterého máme říci, zda je přijatelný, či nikoli. Hlavní přijatelnost spočívá v tom, jak již několikrát bylo řečeno, že **tlumočník přenese sdělení posluchači s takovým významem, smyslem a dojmem, který mluvčí zamýšlel**. K dosažení takového cíle používá tlumočník určité strategie. Ty se týkají celého procesu tlumočení od percepce projevu mluvčího až po produkci projevu posluchači. Na tyto strategie lze pohlížet také jako na:

- strategie, které efektivně **vedou k cíli** tlumočení a zachovávají přesně význam sdělení
- strategie, které upravují sdělení, avšak stále tak, že **je sdělení přijatelné**
- strategie používané ve chvíli, **kdy tlumočník chybuje, neví, nerozumí, nestíhá** apod.
- zcela chybné strategie, které **nevedou k přenosu sdělení**.

Tlumočník vytváří nejen strategie vlastního tlumočení, ale také **strategie oprav chyb řečníka**, nebo ověřování přenosu sdělení, přizpůsobování sdělení vnímání posluchače.

Z hlediska celého procesu tlumočení vše započíná **strategiemi přípravy**. Patří sem například:

- studium tlumočeného projevu, dokumentu, je-li k dispozici

- studium oboru tlumočeného sdělení

- odhad použité slovní zásoby (mentální mapy, slovníčky, studium tématu)

A vůbec veškerý trénink dovedností, které uvádíme výše.

Kromě aplikace veškerých doporučení uvedených v materiálu výše tlumočník může využívat určité **kompenzační strategie**, neví-li si rady, není-li si jist. Může sem patřit výstup z role a omluva za

neznalost, prosba o zopakování projevu, informace o provedené chybě apod. V literatuře se často setkáme například s následujícími strategiemi:

- nahrazení slovem s významem nadřazeným či obecnějším / substituce

- parafráze

- opis či vysvětlení

- fonetická imitace

- naturalizace: tlumočník se pokusí vytvořit termín s podobnou morfologií, kterou převezme z druhého jazyka

- kalkování

- interference

- doslovný překlad / překódování

- odkaz na jiný zdroj informace

- vynechání informace

- reformulace

- ticho

- vyvození úseku z kontextu

- anticipace

- segmentace projevu / salámová technika

- zjednodušení

- rekapitulace

Některé strategie, se kterými se v reálu můžeme setkat, souvisí také se **zvladatelností celého procesu tlumočníkem**. Tlumočníci někdy pomlouvají zúčastněné strany, svalují nedorozumění na ně apod.

Je tedy čas na zamyšlení zda, kdy a které strategie vedou k efektivnímu dosažení cíle, a které nikoli. Záleží na tom, zda zvolená strategie tlumočníka vede k **chybě,** či nikoli. Chyba může spočívat ve změně kvality sdělení, jeho smyslu, validity, reliability, ale také v přidání informace, či v její redukci. Někdy hovoříme o **ztrátě**[120] v tlumočení, která může vést k chybě, či nemusí.

[120] Například Dam, H., V., 1993: *Text cendensing in consecutive interpreting.* In: Gambier, Y., Tommola, J. (eds.): Translation and Knowledge. Turku: Univerzity of Turku. s 297-313.

H. C. Barik[121] se věnoval různým **odchylkám cílového sdělení od výchozího sdělení**, které tlumočník může zapříčinit, tj. redukcím, doplněním, změnám a chybám vzniklým při převodu, a jejím příčinám a důsledkům. **Redukce dělí na slova, větší segmenty, redukce v důsledku velkého časového odstupu projevu tlumočníka od projevu řečníka a redukce zapříčiněné fúzí několika úseků výchozího sdělení**. **Doplnění člení na doplnění slov, doplnění za účelem vyšší explicity, přidání znázornění vztahu, který ve výchozím projevu nebyl, doplnění za účelem uzavření věty či úseku, který změní význam výchozího projevu**. Holšánová uvádí, že se tomuto tématu věnovali Knapp, Knappová a Potthoffová ve své publikaci. Zkoumali nedorozumění vznikající v interkulturní komunikaci. Rozlišují několik druhů: „***nedorozumění v důsledku užití nesprávného výrazu, nevhodného přeskupení obsahových prvků originálního sdělení tlumočníkem, nejasné perspektivy mluvčího (není jasné, kdo je původním autorem daného úseku sdělení, zda jeden z mluvčích či tlumočník), v důsledku neodůvodněného zásahu tlumočníka do struktury diskursu, neznalosti interkulturních rozdílů apod*.**“**[122]

Chyby mohou být způsobeny špatným odhadem mluvčího či posluchače, osobností tlumočníka, situací a technickým zázemím, výslovností, způsobem uvažování, chybnou stavbou vět, chybným výběrem termínu, neetickým chováním, nezapamatováním si výpovědi, chybějící slovní zásobou a mnoha dalšími faktory.

Jak jsme si ukázali, do procesu komunikace, resp. tlumočené komunikace vstupuje mnoho vlivů, díky nimž může být předávání sdělení ovlivněno. Nedostatky na straně mluvčího i příjemce sdělení, tlumočníka i ruchy vnějšího prostředí, to vše hned na několika úrovních. Otázkou je, zda tlumočník jako zprostředkovatel komunikace celý proces zefektivňuje, či naopak zatěžuje dalšími ruchy. Může být chápán jako další subjekt v rámci komunikační situace, který samozřejmě **generuje další nedorozumění,** ale také jako odborník na zprostředkování komunikace, který má v rámci tlumočení prostor celé **sdělení analyzovat a odborně upravit tak, aby bylo efektivní.** V jeho kompetenci je dokonce **ověřovat, zda k porozumění dochází, či nikoli**.

Kromě toho je zde filozoficko-etická otázka, do jaké míry **má tlumočník nedorozumění eliminovat, či ho pouze identifikovat, do jaké míry má sám do komunikace z pozice odborníka zasahovat. Na rozdíl od mediátora, jehož úkolem je efektivní komunikaci podporovat a napomáhat stranám, aby porozumění dosáhly,** by tlumočník tuto hranici překračovat neměl.

Ve výsledku vždy efektivita komunikace bude záviset na konkrétní situaci a konkrétních aktérech.

Na základě všech výše uvedených informací si můžeme nyní ukázat několik příkladů z tlumočnické praxe a vyhodnotit si, co se v průběhu tlumočení stalo. Než se do analýzy pustíme, je třeba stručně zmínit několik metodologických poznámek. Ukážeme si několik přepisů částí tlumočených rozhovorů. Otázkou je, do jaké míry je validní analyzovat tlumočené rozhovory pomocí psaného textu, protože oba dva druhy percepcí (čtení a poslech) se od sebe mohou výrazně lišit, především utváření rámce,

[121] H. C. Barik (1971, 1975, 1994)

[122] Holšánová, J., 1991: *Nedorozumění v tlumočených bilaterálních rozhovorech.* Praha: Slovo a slovesnost, 52, 4, s. 279.

který dává převáděnému sdělení smysl. Pokusíme si tedy představit, co si vybaví posluchač, kdyby uslyšel onen obsah vyslovený ústně.

Další otázkou je, do jaké míry samotná slovní podoba sdělení skutečně odpovídá úmyslu mluvčího, respektive do jaké míry vůbec o něm vypovídat může. Tlumočení a komunikace je v podstatě založena na určité víře v to, že si lidé mohou na základě jazykové komunikace rozumět. Z praxe víme, že tomu tak ale často ani mezi rodilými mluvčími jednoho jazyka není. Mnohdy je třeba brát v úvahu, že určitá tvrzení nenesou pouze svůj na první pohled patrný význam.

🔔 Úkol: Zamyslete se a řekněte, s jakým významem byla vyslovena věta: „Stejně kvůli tomu ještě musím odvádět navíc daně."

Jistě. Je vytržena z kontextu a ze situace. Neznáme zde ani historický kontext.

Touto větou konkrétní mluvčí v konkrétní situaci říkala, že nechce jezdit do lékařské ordinace. Mimo jiné proto, že se bála, že se tam nakazí. Prostě najednou mluvčí cítil emoce, které způsobili lavinu negativních formulací, které ani neodpovídaly skutečnosti, protože mluvčí žádné daně navíc hradit nemusela.

Na následující ukázky bychom tedy měli hledět s určitý odstupem a s vírou, že aktéři zde používají slova se správným významem, nikoli jen tak bez rozmyslu a vědomí tohoto významu.

Abychom mohli celou problematiku lépe chápat v celém komplexu, což je velmi důležité pro efektivní a správnou aplikaci získaných poznatků a dovedností, adekvátních a motivujících postojů, uvedeme si několik příkladů tlumočených rozhovorů, které si okomentujeme. Rozhovory byly pořízeny se souhlasem zúčastněných a anonymizovány. Byly získány jak při tréninku tlumočníků, tak při reálném tlumočení. Nebudeme zde uvádět konkrétní zdroj. Vše bylo nahráno autorem materiálu.

Pro přepis rozhovorů jsme zvolily následující symboliku a aparát:

↑ výrazný stoupavý průběh

↓ výrazný klesavý průběh

ra/rádi krátké odsazení

<u>nikdy</u> zdůrazněný výraz

zamumlal dějový komentář přepisovatele

… krátká pauza

(PAUZA) delší pauza

T: tlumočník

Ú: úředník (představitel české úřední kultury)

K: klient (představitel vietnamské kultury)

„tlumočník se doptá“: zásah či sdělení tlumočníka, který v tu chvíli netlumočí

???: úsek, který není poslechově srozumitelný pro zapisovatele

Při hodnocení v praxi je vždy důležité říci, co se tlumočníkovi podařilo, podpořit a uvědomit si jeho silné stránky a dále zmínit věci, na které by si měl dávat pozor, které by měl doplnit či zlepšit, změnit. Z úsporných důvodů dále budeme komentovat jen ty **strategie, chyby, resp. ztráty, které podle nás mohly potenciálně zkreslit či znehodnotit sdělení či celý proces komunikace.**

V následujících odstavcích si jako příklad ukážeme několik tlumočení studentů při nácviku i v praxi, abychom si mohli ukázat, co se při tlumočení začátečníkům i pokročilým může stát a jak důležitý je tedy trénink tlumočnických dovedností.

Úkol: Prostudujte postupně uvedené ukázky - rozhovory - z tlumočení a zapište si poznámky k evaluaci daného tlumočení. T – tlumočník, K – klient, Ú – úředník. Následně zhodnoťte, do jaké míry tlumočník komunikaci ovlivnil pozitivně a negativně.

Rozhovor 1 (R1)

T: „Dobrý den. Jsem komunitní tlumočnice a dneska Vám budu tlumočit.“

„Xin chào, tôi tên là Petra Lê. Tôi là phiên dịch viên và hôm nay tôi sẽ phiên dịch cho hai người.“

(PAUZA)

Ú: Jé, tak to je super, že jste tady, protože to bych paní vůbec nerozuměla, von je z Číny, že jo, nebo…

(PAUZA)
T: „Ona je z Vietnamu.“
Ú: Aha, jo.
K: Bà ấy nói gì hả, chị?
(PAUZA)
T: „Bà hỏi ơơ cô ơơ từ đâu?“
K: Nghĩa là bà ấy hỏi mình từ đâu à? Bà hỏi làm gì?
T: „Vâng. Chắc là ơơ bà chị bà tưởng là ơơ chị là từ từ ... Trung Quốc.“
K: Uhu ... thế à? Mm.

Poznámky:

Komentář: Při českém představování T vynechal své jméno. Při představování T uvedl jiný termín své profese. T nepřeložil promluvu úředníka. T místo tlumočení K vysvětloval, co chce Ú říct. Ke K se nedonesla část sdělení Ú. T opět zasáhl do konverzace zcela jiným obsahem. V tomto rozhovoru se dialog stal neřízenou diskusí. T ho zcela narušil.

Rozhovor 2 (R2)

T: „Dobrý den. Jmenuju se Petra Le. Jsem komunitní tlumočnice a dneska Vám budu tlumočit.“

„Tôi tên là Petra Lê. Tôi là phiên dịch viên và hôm nay tôi sẽ là người phiên dịch ... cho chị.“

K: Xin chào. Mình cảm ơn.

Ú: Dobrý den. … Tak eee ee zeptám se paní, proč je tady?

T: ơơ (PAUZA) mmm „bà ... cô muốn hỏi là hôm nay, ơơ tại sao chị lại đến?“

K: ơơ Mình muốn ơơ tham khảo và đệ đơn để chuẩn bị nộp để làm đơn giấy tờ trrr.

T: eee Chtěla bych eee podat eee Chtěla bych podat ... žádost o trvalý pobyt↑.

Ú: ehm, Dobře. Ehm Prosím eee, aby mi paní dala ehm kartičku pobytovou↑.

T: ơơ ơ↑ eơ↓. „Pardon, já to přetlumočím.“

ơơ Thế ... tôi x tôi xin cô hãy cho hãy cho tôi xem ơơ ... thẻ thẻ ơơ thẻ cư trú.

K: Đây thẻ cư trú của tôi đây.

Ú: Děkuji. A eště pas, prosím.

T: ơơ và cả ơơ hộ chiếu nữa.

K: Đây, hộ chiếu của cô đây.

Poznámky:

Komentář: T vynechala pozdrav. T použil podstatné jméno místo slovesa. T nepřetlumočil pozdrav. T nepřevádí projev mluvčího v první podobě, strhává na sebe pozornost a vměšuje se do rozhovoru. Zároveň T neusměrnil Ú, aby hovořil přímo ke K. T zcela vynechal slovo „tham khảo“. Místo obecného výrazu „làm đơn giấy tờ“ přetlumočil „trvalý pobyt“. Promluva T je rétoricky i gramaticky na velmi nízké úrovni. T netlumočil. T vynechal poděkování.

Rozhovor 3 (R3)

T: „Dobrý den. Jsem komu/komunitní tlumočnice a dneska vám budu tlumočit. To znamená, eee že co řeknete teď eee klientce, tak jí to vše přetlumočím do jejího rodného jazyka.“

„ơơơ Xin chào. Tôi tên là Petra Lê và tôi là phiên dịch viên cộng đồng. Hôm nay tôi sẽ phiên dịch ơơơ cho chị. Có nghĩa là ơơơ những gì chị nói tôi sẽ phiên dịch ơơơ lại bằng tiếng Séc. ơơơ“

„eee Jo Nejdřív, než začneme, tak eee bych eee si chtěla ujasnit, jestli mi eee rozumíte, jestli můj projev je srozumitelný↑“

Ú: Já vám rozumím. Vy máte krásnou češtinu, to je skvělé. *smích*

T: „Děkuju.“

„ơơơ Trước khi ơơơ trước khi ơơơ bắt đầu tôi muốn ơơơ hỏi chị về ơơơ chị ơơ về phát biểu của tôi chị có nghe rõ không?“

K: Dạ, mình nghe rõ.

T: „Ok ... thì bây giờ cơơơ chị có thể ơơơ nói ạ“.

„Můžete začít.“

Ú: eee Tak dobrý den. S čím přicházíte? S čím Vám mohu pomoci.

T: ơơơ Xin chào ơơơ Tôi có thể ơơơ giúp chị ... về việc gì?

Poznámky:

Komentář: Ve vj T přidala navíc své jméno. V čj T použila slovo „rozumět“ a ve vj slovo „zřetelně slyšet“, což jsou dva různé významy. T o svém projevu použila termín „phát biểu“, který v sobě zahrnuje subjektivní aspekt oproti originálu. T použila větu „Můžete mluvit.“ ve vj, která se liší od čj věty. T vynechala slovo „tak“. T vynechala otázku „S čím přicházíte?“.

K: ơơ Xin chào ơơơ Mình đến đây/hôm nay mình đến đây hỏi về việc ơơơ luật mới mới ra đây ơơơ về về vấn đề thi trrr ... trvalý đểểể mà nó người ta nhanh lên từ A một lên A hai có ý nghĩa là thế nào ạ?

T: „ơơơ Xin chào. Tôi muốn hỏi ơơơ về luật mới ơơơ khi mà ơơơ cần bằng ơơơ cần cư cần ơơơ cần ... tôi muốn hỏi về luật mới ... để ơơơ có ... để có giấy ơơơ để có giấy phép vĩnh trú thì ơơơ bằng cấp ... của tiếng Séc phải ơơơ ph ơơơ từ ... từ từ A một đến A hai là như thế nào?“

Ú: Promiňte, já se omlouvám, já jsem Vám nerozuměla. *smích*

T: „Ježíš.“ *smích* Pardon. *smích*, pardon pardon, já se omlouvám, teď jsem to“

„Jo.“ Chtěla bych se zeptat eee ohledně chtěla bych se zeptat ohledně ee nového eee zákona eee ohledně získání eee trvalého pobytu ke zkoušce z českého jazyka z A jedničky na A dvojku↑.

Ú: eee Ano, teď se měnil zákon a bude potřeba dokládat úroveň A dva, co se týče českého jazyka.

T: ơơơ Đúng rồi bây giờ ơ ơơơ ... nói ra là ơơơ khi mà chị ơơ muốn ơơ vĩnh trú thì chị cần A hai cần ơơơ ... tiếng cần ơơơ thi bằng tiếng Séc A hai.

Poznámky:

Komentář: T díky neporozumění a nepřesné promluvě mluvčího zcela vypadl z role a zopakoval promluvu vj. T se pokusil znovu o přetlumočení. Vynechal pozdrav. Vynechal větu „Dnes jsem sem přišel…“. T zaměnil termín „zkouška, zkoušet“ za „pobyt/povolení k pobytu“. Nesrozumitelnou chybnou promluvu se snažil přetlumočit bez snahy o pochopení významu tak, jak ho chtěl vyjádřit mluvčí. T opět do situace subjektivně zasáhl. T odebral informaci o změně zákona. Naopak přidal „trvalý pobyt“. T projev je na velmi nízké úrovni rétorické a gramatické.

K: Vâng tôi hiểu. Cái nấy thì tôi hiểu. Tôi chỉ muốn hỏi là tháng mười này, tháng mười này mình mới đủ năm năm ở đây mình mình có thể đệ đơn được thì là trong lúc đấy thì mình có thể đệ đơn được sớm hơn không để mình có thể thi được sớm hơn không ạ?

T: eee Rozumím. eee … teď eee teď v měsíci, ehm teď v říjnu tu jsem eee pět let, tak jestli bych mohla požádat o trvalý pobyt↑

(PAUZA) *povzdech*

Ú: eee O trvalý pobyt můžete žádat po pěti letech nepřetržitého pobytu na území, anebo už po dvou letech nepřetržitého pobytu na území, … pokud jste příslušní/pokud jste rodinným příslušníkem občana … Evropské unie.

T: ơơơ ... ơơơ để để đệ đơn ơơơ vĩnh trú thì trong năm năm ơơơ năm năm liên ... tục ở đây thì chị ơơơ có thể có thể ơơơ ... ơơơ chị có thể ơơơ có được ơơơ cư trú lâu dài vĩnh trú. ơơơ Và hai năm nếu chị liên tục ơơơ ơơơ ơơơ ở bên Cộng hoà Séc nhưng mà nếu mà chị là ơơơ công dân nếu/nếu chị là ơơơ người nhà của ơơơ công dân EU.

Poznámky:

Komentář: T opět volně tlumočí těžko srozumitelný obsah. T místo „po 5 letech“ tlumočí v „po dobu 5 let“. Velmi neplynulý projev, který je sám o sobě těžko srozumitelný.

Rozhovor 4 (R4)

T: „Hôm nay mình là phiên dịch viên của chị.:

„Dobrý den. Jmenuju se Ha. eee A dneska vám tady budu tlumočit.“

„eee Chị cho em mời hỏi một chút, em nói thế này chị có hiểu em không ạ?“

K: eee Chị hiểu.

T: „Tak prosím paní ředitelko, můžete začít. eee“

Ú: Dobrý den, děkuji vám, že jste tady a děkuji mamince, že dnes dorazila, moc si toho vážím.
T: Tôi muốn cảm ơn chị là chị đã đến đây ngày hôm nay ... trong ngày buổi hôm nay. Tôi rất là trân trọng.
Ú: Tak dneska eee sme tady, abysme probrali eee přijetí eee *povzdech* syna paní eee na naší školu, konkrétně do třetí třídy. eee
T: „Tak já Vás zastavím paní ředitelko, abych to mohla přetlumočit.“
eee Xin chào mình hôm nay đến đây để ee chúng tôi có thể nhận con của chị để đ/nhận con chị vào trường học và để chị đăng ký con chị vào lớp ba ... đệ đơn vào lớp ba.
K: Uhu.
T: Ano.

Poznámky:

Komentář: T promlouvá ke každému mluvčímu zvlášť. Vhodnější představení své funkce by mohlo být například: „dnes budu tlumočit konverzaci mezi vámi“, aby nevznikl dojem, že je zde T pro jednoho či pro druhého mluvčího. Ve vj T vynechal jméno a nepozdravil. Jednomu mluvčímu uvedl „budu váš tlumočník“, druhému „budu vám tlumočit“. Místo přetlumočení reakce K „rozumím“ T pobídnul druhou stranu k promluvě, což může vypadat tak, že T není neutrální. Zatímco Ú děkuje T i K, T nerozlišuje, komu Ú děkuje. T vol nevhodné slovo „trân trọng“. T nepřesně přidává i jiné výrazy. T netaktně přerušil rozhovor. Zásah mohl proběhnout daleko jemněji. Například: „Mohu vás požádat o posečkání, abych větu přetlumočil?“ T by měl zachytit více než jednu větu. T přidal pozdrav, vynechává zájmena. Zcela chybně T uvádí účel schůzky, když říká „jsme tu, abychom přijali vaše dítě“, přičemž mluvčí říká „jsme tu, abychom probrali přijetí…“

Ú: Potřebuju kromě toho dokumentu od maminky eee pobytovou kartičku její i syna, eee dále pak eee potvrzení o zdravotním stavu od lékaře ee, dále pak také eee … vlastně ověřený … překlad výsledků dítěte … ve Vietnamu.

T: „eee A pardon, co bylo to první, mě to teď vypadlo?“

Ú: eee Po/potvrzení eee o pobytu, po/pobytovou kartičku paní i dítěte.

T: ơơơ Chị có thể cho tôi xin ơơơ thẻ cư trú của chị, thẻ cư trú của con trai của chị, ơơơ giấy chứng nhận bác sĩ, giấy chứng nhận sức khỏe bác sĩ của bé, và ơơơ giấy chứng nhận ơơơ học bạ dịch sang tiếng Việt Nam tiếng Tiệp từ Việt Nam ... *smích* „em xin lỗi“ học bạ của bé dịch sang tiếng Tiệp.

K: ơơơ Đây không biết chị ơơơ mang những cái giấy tờ đây nhưng mà không biết có đúng hay không?

T: eee Zde jsou doklady, co jsem přinesla, ale nevím, jestli je to správně nebo ne.

Ú: eee To by mělo být správně, protože já už jsem paní psala e-mail … s tím, co všechno od ní budu dnes potřebovat, abysme neztráceli čas.

T: ơơơ Đẳng lễ là những cái này là phải ơơơ đúng theo ơơơ ơơơ theo bạn ơơơ theo mình nói tại vì là mình đã viết cho chị e-mail rồi để chị chuẩn bị cách đây từ trước để chúng tôi khỏi bị mất thời gian.

Poznámky:

Komentář: T neupozornil druhou stranu na to, co se nyní děje. T opět tlumočí velmi nepřesně a jazykově chybně. T redukuje výchozí sdělení. T chybně tlumočí „toto by mělo být správně podle…“ oproti původní větě „to by mělo být správně“. Velmi nepřesné tlumočení.

Rozhovor 5 (R5)

T: „Dobrý den. Jmenuji se Jindra Kohoutová. eee Pracuji jako interkulturní pracovnice a dneska pro Vás budu tlumočit.“

„ơơơ Xin chào. Tôi tên là Jindra Kohoutová. Tôi làm ơơơ nhân viên liên văn hoá và hôm nay tôi sẽ dịch cho chị “

eee

Ú: Dobrý den. Vítám Vás tady.

T: eee „Dobrý den eee, já si jenom ověřím, jestli paní rozumí … mojí vietnamštině.“

„ơơơ Cho tôi hỏi, ơơơ tôi nói ơơơ bằng tiếng Việt như thế này chị có hiểu tôi không?“

K: Tôi hiểu. Cảm ơn.

T: „Ano, vše v pořádku.“ smích

„eee Mluvte, prosím eee na sebe, já budu tlumočit, eee co řeknete eee druhé straně.“

„ơơơ Xin chị ơơơ nói cho em với ơơơ chị ấy luôn, tôi sẽ dịch tất cả chị nói.“

K: Được rồi.

…

T: „Můžete.“

Poznámky:

Komentář: T použil chybnou konstrukci věty. Místo přetlumočení T dává pokyn.

Ú: Tak. … Tak, já Vás tady vítám a v první řadě Vám chci pogratulovat, že jste se dostala v přijímacím řízení eee na naší pozici takhle daleko.

K: Děkuju.

smích

T: *smích* Tôi chào mừng chị ở đây và ở trên hết tôi rất muốn ơơ ... *smích* ... chúc mừng *smích* chị tại vì ở phỏng vấn ơơ của chúng tôi chị đã đi xa như thế này.

K: ơơ Tôi cảm ơn. Tôi cũng rất hân hạnh.

T: A moc mě to těší. Děkuji Vám.

Ú: eee Nás dneska čeká takový úho/úvodní pohovor, … kde vlastně doložíme a já se doložíme různé dokumentace a já se budu ptát na eee základní informace, které je potřeba administrativně zaznamenat.

T: ơơ Bây giờ ơơ sẽ có một ơơ phỏng vấn ơơ đầu tiên. ơơ Trong ơơ phỏng vấn này chị sẽ xuất bình ơơ xin lỗi *smích* xuất trình tất cả giấy tờ ơơ cần thiết va tôi sẽ hỏi chị một số thông tin cơ bản về ơơ chị cần ơơ xuất trình ơơ ... bằng mục tiêu hành chính...

K: ơơ xuất trình xuất trình bây giờ tôi không có hiểu rõ này.

T: „Já se omlouvám, paní mi zcela nerozuměla, takže já jí to vysvětlím ještě jednou. Promiňte.“

Ú: Jistě, v klidu jí to vysvětlete.

T: ơơ Vâng. ơơ Bây giờ tôi sẽ ơơ đói chị để xuất trình ơơ vài ơơ giấy tớ giấy tờ cần thiết.

Poznámky:

Komentář: Zcela vynechán termín „přijímací řízení“. Nevhodná formulace. T přehodil pořadí sdělení. Slovo „dnes“ zaměněno za „nyní“. „Úvodní pohovor“ za „první pohovor“. T se často přeříkává. „Různé“ se zaměňuje za „veškeré“. Přidává slovo „potřebné“. Chybné formulace. T říká, že mu K nerozuměla, ale nebylo to proto, že by nechápala sdělení, ale proto, že projev T byl nesrozumitelný.

K: Uhm.

T: Và tôi cũng sẽ hỏi chị một số câu hỏi cần thiết.↑

K: Ừ. Được rồi. … OK tôi hiểu. Bây giờ tôi hiểu ạ.

T: Tôi sẽ làm một/việc làm hành chính liên quan đến giấy tờ và câu hỏi liên quan đến giất tờ.

K: Được rồi.

Ú: Tak můžu pokračovat? Všechno v pořádku?

T: Thế thì chị đã hiểu ơơ hết cơ không hoặc chị có câu hỏi gì trước khi … tiếp tục nói chuyện.

K: ơơ Tôi hiểu hết rồi.

T: ee Ano, už všemu rozumím.

Ú: Skvělé. Tak. V první řadě bych se chtěla zeptat, … jakou představu o pracovním úvazku má eee paní kolegyně. eee Je schopna pracovat na plný úvazek či na eee pouze na poloviční?

T: (PAUZA) ơơ *vzdech* Thế thì trước hết tôi muốn hỏi chị ơơ nếu nói chuyện về cảm kết thì chị nghĩ ơơ cái gì theo chị thì chị muốn làm ơơ trọn thời gian hay bán thời gian?

K: ơơ Tôi thì tôi muốn ơơ bán thời gian, tại vì tôi còn có công việc khác nữa … nên...

T: eee Jelikož mám ještě jinou práci, eee chtěla bych pracovat na poloviční úvazek.

Ú: Dobře. Není problém.

T: ơơ Dạ. Được. Không có vấn đề gì.

Poznámky:

Komentář: T se vměšuje do dialogu a svou nepřesnost dohání vysvětlováním. T opět zanáší do komunikace zmatek. T začíná tlumočit. T vypouští „skvělé“. Méně srozumitelné formulace. „Představa“ je zaměněna za „co si myslíte“. T přehození pořadí částí výpovědi.

Ú: Tak, já vás poprosím, eee abych tady mohla doplnit informativní údaje: Jakou střední, Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání kolegyně?

T: ơơơ Thì bây giờ tôi xin chị ơơơ nói cho tôi biết là ơơơ để tôi có thể bổ sung ơơơ thông tin ... dữ liệu cá nhân là ơơơ trình độ học vấn của chị là gì?

K: ơơơ Tôi kết ơơơ tôi tốt nghiệp trường trung học.

T: Uhm. … eee Dokončila jsem eee e/ma dokončila jsem střední školu.

Ú: eee S maturitou, či bez maturity?

T: ơơơ Chị đã ơơơ có trường trung học ơơơ của chị đã có thi tốt nghiệp phải không?

K: ơơơ Tôi có giấy tốt nghiệp.

Poznámky:

Komentář: T chybně vyslovuje.

Rozhovor 6 (R6)

Ú1: Tak jo. eee My jsme se tu sešli proto, že v pátek došlo k té situaci, kdy Hieu, že jo Hieu,

Ú2: Ano. Ano.

Ú1: nechtěl jít ze školy domů. Uváděl, že ho máte bít. eee Nevím, co ještě všechno konkrétně tam uváděl, ale nebyly to určitě věci, kvůli … který bysme mohli nechat být, a proto byl umístěn do zařízení okamžité pomoci dětem, do toho Klokánku Láskova, kde jste následně dávala souhlas s pobytem … vlastně Hieua.

T: Tak hôm nay chúng ta ơơ gặp nhau tại đây để nói tới cái trường hợp đã xảy ra vào ngày thứ sáu đó là ơơ em Bìn sau khi kết thúc b...

K: Em Hieu. Em Hieu.

T: ơơ em Hieu *smích* ... em Hieu sau sau khi kết thúc ơơ trường học thì đã không muốn về nhà và em đã nói là ở nhà thì ơơ có bị đánh với với lễ của mình vào chúng tôi cũng không biết em ấy còn nói thêm những điều gì nữa. Tuy nhiên là ngay trong lúc đó thì ... em ấy đã được đưa vào ơơ cái nơi mà ơơ giúp trẻ ... luôn giúp đỡ trẻ em trong những trường hợp đặc biệt nó tên là Klokánek và chúng tôi đã về sau thì đã có cái sự đồng ý của chị để cho em vào trong cái ngôi nhà Klokánek đó.

Poznámky:

Komentář: T dodala „abychom hovořili o“. Ve výchozím sdělení bylo „sešli jsme se kvůli“. T dodala navíc termín „poté, co skončil“. Vhodněji by se „em“ měl nazývat spíše „cháu“, vzhledem ke svému postavení. T vynechala přímé oslovení „že jste ho měla bít“, místo toho přetlumočila „že byl doma bit“. T vynechává „nebyly to určitě věci … nechat být“.

Ú1: eee Jsme tu taky proto, že do toho Klokánku to není trvalá věc, že by tam Hieu byl napořád. ee Teď se jedná o to, jestli … vy zahájíte nějaký kroky, aby se k vám mohl Hieu vrátit zpátky, anebo budeme muset vymyslet nějakou jinou variantu mimo vaši péči.

T: Tak cái ngôi nhà Klokánek đó thì nó không phải là một chỗ mà trẻ em có thể ở mãi mãi được ơơ vào trong lúc này thì chúng tôi cần biết là ơơ về phần về phần của chị thì chị sẽ sẽ cần chị sẽ cần phải làm những cái gì để cái cháu Hieu có thể ơơ quay lại với gia đình hoặc là trong trường hợp ơơ ngược lại thì chúng tôi sẽ cần có những biện pháp khác để ơơ em Hieu cháu cháu Hieu có thể ơơ sẽ ơơ sẽ có biện pháp khác và sẽ đi ơơ chỗ khác.

2:27

Ú2: A jsme tu taky proto, abysme si poví/popovídali o tom, co bude teďko následovat, protože eee celé tohleto oznámení šlo už na policii, eee takže to bude prošetřovat policie, takže bysme vám chtěli dát i prostor pro nějaký třeba vaše dotazy, pokud vám tam něco běží hlavou.

T: Chúng ta ở đây cũng để nói chuyện với nhau ơơ là sau tiếp theo đây thì những chuyện gì sẽ sẽ sẽ đến sẽ sẽ sẽ xảy ra tiếp theo đây bởi vì là cái việc xảy ra này thì đã được báo lên ơơ cảnh sát và cảnh sát đã vào cuộc cho nên là chúng tôi cũng ở đây để muốn ơơ chị nếu như có những câu hỏi gì muốn điều gì muốn nói thì ở bên ở đây có chỗ để chị có thể ???

Poznámky:

Komentář: T vynechala větu „jsme tu také proto …“. Může se tak setřít individuální specifikum projevu mluvčího. Subjekt „Bin“ byl zaměněn za „děti“. Ve vj bylo přidáno „mohl by“. T volí složitější strukturu než mluvčí. Stává se tak méně srozumitelnou. Vytrácí se informace o vyšetřování.

Ú1: eee Hieu už je v Klokánku vlastně podruhé. Před rokem?

Ú2: Ehm, Ano.

Ú1: Přibližně před rokem a půl už vlastně kvůli podobné situaci Hieu do toho Klokánku šel. Takže teďkon … bude třeba skutečně hodně prokázat, že k nějakému jako bití z vaší strany u toho Hieua nedocházelo a skutečně prokázat, že bude by byl u vás v bezpečí, kdyby se k vám vracel. Takže asi to bude běh na dlouhou trať. Bude potřeba i zahájit třeba spolupráci s nějakou organizací, … a tak *povzdech*.

3:59

T: Tak trong trong lúc này thì ch/ ơơ ... đây là lần thứ hai em Hieu đã phải ơơ đến cái nhà Klokánek đấy rồi. Cái lần trước ơơ em ấy phải đến đó thì là khoảng ơơ một năm rưỡi ơơ trước trước đây ... cũng vì lý do lý do tươ/tương tự thì nếu như bây giờ mẹ muốn cho Hieu quay trở lại với gia đình thì chúng tôi vào hoặc hoặc là chúng ta ơơ cần ... ơơ chứng minh rất là nhiều nhiều thứ chứng minh việc là ơơ em ấy không bị đánh đập ở nhà hay là nếu như ơơ phải chứng minh điều là nếu như cháu Hieu quay trở lại với gia đình thì em ấy sẽ được an toàn ơ ở trong đó và đây là một cái điều ơơ một cái việc chứng minh này thì là một cái điều phải kéo dài kéo dài lâu dài ơơ cho nên và cũng có thể là chúng ta cần phải kết hợp với những tổ chức khác nữa.

Poznámky:

Komentář: T vynechala časový údaj „před rokem“. „Kvůli podobné situaci“ je zaměněno za „podruhé“. Časová informace doplněna později. Projev T je výrazně delší. Je to způsobeno dlouhou dobou přemýšlení T. Chybným a pomalým uspořádáním posloupnosti přetlumočeného projevu.

Mohli jsme pozorovat některé základní chyby v tlumočení. Zamyslet se nad tím, do jaké míry mohou celý výsledek komunikace ovlivnit. Je dobré si je uvědomovat a napravovat vytvářením správných návyků a způsobů řešení. Zkuste se sami zamyslet nad tím, k jakým důsledkům mohou takové chyby vést.

11. (Sociálně-kulturní) tlumočnictví jako aplikovaná vědecká disciplína a profese

Tlumočník pracuje primárně s **přirozeným jazykem**, který získal více či méně na základě svých **sociálně-kulturních praktických zkušeností** a **teoretického studia**.

11.1 Konkrétní jazyk a kultura a tlumočení

Aby mohl převádět sdělení z jednoho do druhého jazyka, musí znát velmi dobře **oba dva pracovní jazyky,** třeba i na vysoké literární úrovni. Tímto předmětem se zabývá **filologie** (nauka o konkrétním jazyce a literatuře). Se studiem jazyka je však úzce spjato studium **historie** a kultury (**etnografie, antropologie**). Pokud tlumočník potřebuje rozvíjet svou slovní zásobu, měl by mít přehled o oborech, které tlumočí. V případě komunitního tlumočníka se nelze vyhnout **základům práva**, protože vstupuje do nejrůznějších legislativních, soudních a úředních procesů.

Komunitní tlumočník obvykle vystupuje při jednání mezi úředníkem (či jiným zástupcem moci či autority) a členem určité sociální skupiny, tlumočí často odborníkům, diagnostikům apod. Tlumočívá pochopitelně i osobám přicházejícím do nové kultury, pohybuje se v sociálním prostředí migrantů a integrace, a proto se od něj očekává, že bude schopen tlumočit **integrační tematiku**: právo, kulturu, tradice, zaměstnávání, podnikání, bydlení, školství, zdravotnictví, volný čas, pedagogiku, psychologii.[123]

V neposlední řadě bychom neměli opomenout **vědní disciplíny, které tlumočník musí nastudovat proto, aby mohl správně tlumočit odborné zprávy, semináře, přednášky a konference.** V tomto ohledu je jeho studium nekonečné, týká se vlastně každého oboru.

Zobecněné poznatky o procesech tlumočení daných dvou jazyků i obecně zkoumá **translatologie**.

11.2 Teoretické studium jazyka

Teoreticky jazyk jako takový zkoumá **lingvistika,** a to jeho systém a utváření. Lingvistika se dále člení na fonetiku (nauku o výslovnosti), gramatiku (systému uspořádání grafických a významových prvků jazyka), lexikologii (nauku o slovní zásobě) s lexikografií (nauka o zpracování slovní zásoby ve slovnících) a sémantiku (nauku o významu). Tlumočnictví může z uvedených disciplín efektivně čerpat. Všímá si procesů odehrávajících se v mluvčích a posluchačích při komunikaci, které odhaduje a anticipuje tlumočník v rámci translatologické analýzy, ale také procesů, které se odehrávají v tlumočníkovi samotném při převodu sdělení. **Fonetiku a gramatiku** tlumočník potřebuje pro zvládnutí dvou a více jazyků, kódování/dekódování tlumočeného významu sdělení. Z gramatiky pak přímo při převodu jednoho kódu do druhého využívá hojně poznatky **srovnávací gramatiky**. **Lexikologii** využívá například pro správnou volbu významů jednotlivých vícevýznamových slov, při správné volbě termínů apod.

[123] Tématika vyžadovaná státem v rámci realizovaných kurzů *Vítejte v ČR*, připravovaných MVČR a organizací Slovo 21.

Tlumočník vždy musí volit správné a adekvátní významy slov, skládat je do srozumitelných sdělení, vnímat skutečnost, že každý jazyk vytváří různé významové struktury, a k tomu mu poskytne mnoho poznatků **sémantika**.

Na uvedené disciplíny v rámci lingvistiky dále přímo navazují rétorika, etymologie, dialektologie, stylistika. Tlumočník se při své práci snaží volit efektivní vyjádření, hovořit obratně a úsporně, k čemuž jistě může vyžít poznatky z oblasti **stylistiky** a **rétoriky**.

Pro vnímání a volbu správného významu slov, stejně jako při některých sociolingvistických intervencích mu často napomáhají znalosti **etymologie**, tj. znalosti o vývoji významu a utváření slovní zásoby. Při své práci nemůže opomenout ani **dialektologii**, protože tlumočí lidem hovořícím různými dialekty.

V současnosti se rozvíjí mnoho dalších efektivních nástrojů, které má tlumočník možnost vypůjčit si z moderních vědních disciplín spojených s lingvistikou. **Matematická lingvistika** se snaží jazyk a jeho používání matematicky modelovat, může upřesnit jeho poznatky o míře používaných synonym, zvuků, písmen v určitých společenstvích, ustalování určitých významových a větných struktur, sestavování translatologických softwarů apod. **Psycholingvistika** spojuje otázky způsobu myšlení s jazykem. Umožňuje tlumočníkovi vnímat nejen teoretické jazykové rozdíly, ale také inter- a intrapersonální roviny komunikace v rámci procesu využití empatie při dekódování jazykových kódů mluvčích a projekci významu k posluchačům. **Pragmalingvistika a paralingvistika** se věnuje dalším jevům, které s jazykem přímo nesouvisí, ale výrazně jej ovlivňují, jako je komunikační situace, předchozí nastavení kontextu a ostatní sociální faktory. **Textová lingvistika** sleduje proces komunikace z hlediska větších komunikačních celků. Tyto poznatky může tlumočník využít, když formuluje své sdělení tak, aby celkový význam jeho projevu skutečně odpovídal významu zamýšleného sdělení, ať už celého, nebo jeho částí. **Neurolingvistika** se zabývá souvislostí nervové soustavy člověka s jazykem a komunikací, věnuje se různým poruchám, ale také jeho efektivní podpoře. Její poznatky jsou využívány hojně při analýze, definici a tréninku tlumočnických dovedností, efektivizaci procesu probíhající v hlavě tlumočníka při tlumočení apod. Předmětem zájmu **sociolingvistiky a etnolingvistiky** jsou souvislosti jazyka z různých kulturních prostředí a skupinové procesy vytváření určitých jazykových kódů i významů, zabývá se samotnou funkcí jazyka v daných společnostech, různými rolemi v komunikaci apod.

11.3 Osobnostní a sociální zázemí zúčastněných a prostředí komunikace

Jak konkrétně ovlivňuje utváření, produkci a percepci jazyka psychika člověka a jak ovlivňuje celou situaci tlumočník samotný popisuje částečně **psycholingvistika a sociolingvistika**. Protože se tlumočení odehrává také v rovině osobní přípravy a tréninku profesní hygieny, tlumočníkovi se bezpochyby hodí znalosti z oborů **psychologie**. Tlumočení probíhá v určité společenské a komunikační situaci, tlumočník tedy může velmi dobře využít poznatky **sociální psychologie a sociologie**. Tyto obory často zkoumají způsob používání jazyka v různých vývojových stádiích člověka. Mohou zkoumat i určité fáze rozvoje tlumočnických dovedností v závislosti na vývoji a zkušenostech tlumočníka. Tlumočník se také často pohybuje v mocensky nerovném prostředí a sám se může v nerovném mocenském postavení hravě ocitnout. Jednotlivé strany vůči němu vznášejí mnoho různých, a často protikladných očekávání. Nejednou musí zúčastněné upozorňovat na složitost, ba nemožnost přetlumočení některých termínů, vysvětlovat jejich mnohoznačnost či vývoj apod. Sociologie může například zkoumat vliv tlumočníků na

společnost nebo spolu se **sociální geografií a demografií** studuje migrační proudy a utváření podmínek pro vznik, akvizici a působení tlumočníků. Každá nová příchozí vlna migrantů vytváří nový potenciál pro tlumočnickou činnost.

11.4 Filozofie a poslání

Filozofie jazyka se věnuje nejobecnějším otázkám s touto disciplínou spojeným. Týká se například otázky souvislosti mezi pojetím světa různých kultur a jazykem, smyslem existence jazyka apod.

„Komunikácia v rozdielnych sémiotických systémov determinuje prítomnosť spoločného mediátorského kontinua na premostenie dvoch sémantických trojuholníkov, aby sa ideová představa o realite prekryla. Sprostredkovať komunikáciu v takto štruktúrovanej situácii je preto často práve úlohou tlmočníka. … jeho jazyková a širšia kultúrna erudícia aj dnes v mnohých prípadoch představuje nevyhnutnú podmienku pre sprostredkovanie dôležitých informácií potrebných na zachovanie mieru, podpísanie obchodného kontraktu, či vyrešenie iného konkrétneho problému. Z toho logicky vyplýva, že činnost tlmočníka nie je len mechanickýcm prekódovaním dvoch různojazyčných odkazov, ale aj momentom, v ktorom se stretávajú dva názory, dve rozdielne kultury, dva rozdielne svety. V osobe tlmočníka sa zosobňuje snaha o dialóg, snaha o pochopenie komunikačního partnera, snaha o nájdenie spoločnej cesty, cesty kompromisu, až shody v reálnej praktickej činnosti prostredníctvom dosahnutia kongruentnej kognície.“ [124]

[124] Michalčíková, J., 2015: *K vybraným aspektom konzekutívneho tlmočenia s notáciou.* Banská Bystrica: Belanium, s. 3.

12. Rozloučení

V tuto chvíli byste měli mít k dispozici potřebný základ pro orientaci v problematice tlumočení, komunitního tlumočení. Tlumočnictví je nauka o tlumočení, která je propojena s mnoha souvisejícími vědními disciplínami, stejně jako je tlumočení propojeno s mnoha aplikovanými obory.

V předchozích textech jsme mohli pozorovat, jak tlumočník:

- vnímá kulturní zázemí stran, pracuje s ním v rámci procesů ověřování efektivity přenosu sdělení a socio-lingvistických intervencích
- vnímá sebe jako součást dané situace – nějak na ostatní působí a ostatní na něj – má svá očekávání od stran a ony od něj, do různé míry transparentně, či nikoli představuje svou roli, hledí na vlastní duševní hygienu
- zajišťuje podmínky pro přenos informací – prostorové, lidské (neutralita, nestrannost)
- dekóduje a kóduje sdělení širokou škálou procesů a zvažuje, do jaké osobnostní a informační roviny má v analýze zajít, aby zajistil efektivní tlumočení
- technicky převádí význam sdělení z jazyka do jazyka.

Uvedli jsme si dále, co tlumočení je, jaké rozlišujeme jeho druhy a typy, jak je možné specificky vnímat tlumočení komunitní, v jehož rámci tlumočník pracuje nejen se specifickou slovní zásobou, ale využívá specifické techniky a postupy. Akcent se klade na vzájemné porozumění a práci s rolí. Uvedli jsme si základní etické principy.

Každý tlumočník nejen tlumočí – soustředí se na pochopení výchozího sdělení, ale potřebuje sledovat celý proces tlumočení shora a provádět jeho kontinuální reflexi:

- zachytávat signály od účastníků, které nesouvisí jen přímo se sdělením, ale spíše s celou komunikační situací,

- sledovat kompaktnost tlumočených výpovědí,

- sledovat, co sám vynechal, a rozvíjet se zpracováním chyb,

- chránit celý proces tlumočení, za účelem zabezpečení efektivní komunikaci dvou stran.

Rozumí-li tlumočník základní teorii, může mu to samozřejmě pomoci při podrobné analýze svých silných a slabých stránek, a to může být klíčem ke zlepšení.

Přejeme Vám hodně úspěchů v následující praktické části kurzu. V jejím rámci si budete moci:

- vyzkoušet tlumočení v základních komunikačních modelových situacích,
- rozšířit okruhy slovní zásoby v integračních tématech a lépe porozumět jejich souvislostem,
- vyzkoušet tlumočení v reálných modelových situacích,
- v případě úspěchu tlumočení pod dohledem supervizora přímo v praxi.

13. Literatura

Použitá literatura:

2004: *Sociologický časopis*. Volume 40: 1-2. Praha: SoÚ AV ČR, 254 s.

2004: *Sociologický časopis*. Volume 40: 4. Praha: SoÚ AV ČR, s. 412 - 560.

Aigle, D., 2005: The Letters of Eljigidei, Hülegü and Abaqa: Mongol overtures or Christian Ventriloquism? *Inner Asia*, 7, 2, s. 143 - 162.

Auer, P., 2014: *Jazyková interakce*. Praha: NLN, 312 s.

Baar, V., 2002: *Národy na prahu 21. století – Emancipace, nebo nacionalismus?* Ostrava: Tilia, 415 s.

Bauman, Z., 1999: *Globalizace: důsledky pro člověka*. Praha: MF, 157 s.

Bratr Oldřich, 1962: *Já, bratr Oldřich, Čech z Furlánska (Popis východních krajů světa).* Přel. Gel, F. a Kocourek, R. Praha: Lidová demokracie, 126 s.

Brtnová Čepičková, I., 2008: *Připravenost studentů učitelství na vyrovnávání handicapů žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí z pohledu psychosémantického výzkumu*. In: Brtnová Čepičková, I., Wedlichová, I. a kol.: *Edukace v kontextu sociální exkluze*. Ústí nad Labem: PF UJEP, s. 45–77.

Bucková, P. S., 1948: *Rozdělený dům*. Praha: Nakladatelství Rudolf Schütz, 327 s.

Čeňková, I. 1980: *Shody a rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem / studie na základě ruského a francouzského materiálu*. Praha: Univerzita Karlova (rigorózní práce).

Čeňková, I., 2001: *Nové možnosti pro tlumočníky v oblasti „community interpreting*“ v 21. století. In: *Lingua et communicatio in sphaera mercaturae. Bohemica, Britannica, Germanica, Rossica, Ostraviensia*. Ostrava: FF OU, s. 13 - 17.

Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK, 175 s.

Čeňková, I., 2008: *Úvod do teorie tlumočení.* Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 78 s.

Čeňková, I., 2013: Komunitní / sociální tlumočení v ČR, současný stav a perspektivy. META-OPS.CZ [online]. 9. 11. 2013 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z WWW: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/jtp_prezentace_9_11_2013_komunitni_tlumoceni_i_cenkova.pdf

Čeňková, I., 2014: *Metodika a didaktika tlumočení z listu.* In: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 218 - 219.

Čeňková, I. (ed.), 2019: *Česká společnost 21. století se nedomluví s cizinci. Co na to říkají komunitní tlumočníci?* Praha: FF UK, 163 s.

Čeňková, I., Šteffl, J., 2014: *Metodika a didaktika konsekutivního tlumočení s notací.* In: Kol. autorů: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 210 - 217.

Černý, J., 1998: *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 248 s.

Červinková Houšková, K., 2008: *Specifika tlumočení pro Neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka.

ČSN ISO 13611 (761502) Tlumočnické služby – Směrnice pro komunitní tlumočení. Odborový svaz Jednota tlumočníků a překladatelů (online) (https: www.os-jtp.cz/2022/01/15/csn-iso-13611-

Dam, V. H., 1993: *Text condensing in consecutive interpreting*. In: Translation and Knowledge. Turku: Univerzity of Turku, s. 297 – 313.

Devries, B. I., Mikk, B. K., Saphiere D. H., 2005: *Communicailon Highwire: Leueraging the Power of Diuerse Communication Sryles*. Boston, MA, USA: Intercultural press, 228 s.

Dörfl, L., 2009: *Zákon o znalcích a tlumočnících. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 208 s.

Fleschig, K. H., 2000: *Transkulturelles Lernen.* Internet Arbeitspapier. Göttingen: Institut für interkulturelle Didaktik [online; cit. 2021-06-15]. Dostupné z WWW: http://www.gwdg.de/~kflechs//iikdiaps2-00.htm

Fryšták, M., 2011: Spravedlivý proces a právo na tlumočení a překlad v trestním řízení*. Trestněprávní revue*, 10, 2, s. 35 - 39.

Genzor, J., Krupa, V., 1996: *Jazyky sveta v priestore a čase*. Bratislava: Veda, 356 s.

Gile, D., 1995: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: Benjamins, 277 s.

Grey, A., 2001: *Saigon*. Přel. Jiří Buchal. Praha: BB art, 591 s.

Grygar, J., 2007: Superdiverzita a antropologie globálního města na začátku 21. století*. Sociologický časopis*, 43, 1, s. 264-266.

Hajská, M., Bořkovcová, M., 2009: *Analýza kurzů multikulturní výchovy pro budoucí pedagogy na českých vysokých školách.* Praha: Varianty - Člověk v tísni, o.p.s., 107 s.

Hajská, M., Moree, D., Morvayová, P., 2008: *Situační analýza zaměřená na zmapování stávající nabídky na trhu institucionální podpory a realizace programů multikulturní výchovy v ČR ve vztahu k různým cílovým skupinám*. Praha: Varianty - Člověk v tísni, o.p.s., 95 s. [online; cit. 2022-02-05]. Dostupné z WWW: https://www.clovekvtisni.cz/situacni-analyza-zamerena-na-zmapovani-stavajici-nabidky-na-trhu-institucionalni-podpory-a-realizace-programu-mkv-v-cr-ve-vztahu-k-ruznym-cilovym-skupinam-1065pub

HALL, Edward T, 1983: *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 250 s.

Hirt, T., 2005: *Svět podle multikulturalismu*. In: Hirt, T., Jakoubek, M. (eds.) *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit: Antropologická perspektiva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 9 - 77.

Herodótos z Halikarnasu, 1972: *Dějiny aneb devět knih nazvaných MÚSY*. Praha: Odeon, 548 s.

Hofstede, G., 1991: *Allemaal Andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen.*, Amsterdam/Antwerpen: Contact, 352 s.

Holkupová, J., 2014: *Úvodem: O komunitním tlumočení obecně*. In: Kol. autorů: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 207 - 208 [online; cit. 2022-04-07]. Dostupné z WWW: https://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2015/10/formovani-profese-interkulturni-pracovnik_publikace.pdf

Holšánová, J., 1991: Nedorozumění v tlumočených bilaterálních rozhovorech. Praha: *Slovo a slovesnost*, 52, 4, s. 273 – 279.
Hruka, F. J., 1907: *Dialektický slovník chodský*. INTERNET ARCHIVE [online, cit. 2022-03-08]. Dostupné z WWW: https://archive.org/stream/dialektickslov00hrukuoft/dialektickslov00hrukuoft_djvu.txt

Janata, J., 1999: *Agrese tolerance a intolerance.* Praha: Grada, 220 s.

Janata, J., 2002: *Kapitoly z multikulturní tolerance*. Praha: I. – IV. EIS UK SVLP, 160 s.

Janebová, E., 2009: *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: FF UK, 96 s.

Janoš, J., 1997: *Dokonale utajená Korea*. Praha: Libri, 186 s.

Kol. autorů, 2014: *Chápete člověče, co vám říkám? aneb Komunitní tlumočení u nás (Návod, jak se domluvím s uprchlíkem, pacientem, neslyšícím…).* Praha: JTP ve spolupráci s Generálním ředitelstvím pro překlady Evropské komise a KST ČR, 32 s.

Klein, Z., 1998: *Atlas sémantických gest.* Praha: HZ, 201 s.

Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J. aj., 2012: *Evropská úmluva o lidských právech – Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1660 s.

Knap-Dlouhá, P., Bossaert, B., Macáková, D., Pajerová, K., 2019: *Komunitní tlumočení v České republice a v nizozemsky hovořících zemích.* Olomouc: FF UP, 188 s.

Kocourek, J., 2005: *Vybrané faktory vysvětlující současné česko-romské vztahy v ČR – teoretický rámec*. Praha: AMČR, 58 s.

Kocourek, J., 2008: *O čem je multikulturní výchova? Předmět zkoumání a cíle.* In: Šišková, T. (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, s. 34 – 43.

Kocourek, J., Pechová, E. (eds.), 2006: *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H&H, 223 s.

Kocourek, J. 2014: *Interkulturní kompetence v praxi*. Olomouc: Caritas, 42 s.

Kocourek, J., 2014: *Jazyková specializace vietnamština* In: Kol. autorů: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 237 -246.

Kocourek, J. 2018: *Práce s vybranými vietnamskými příběhy a tématy* In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. (ed.): *Porozumění a krize* (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Praha: Charita, s. 108 – 154, 159 - 172.

Kocourek, J. 2018: *Interkulturní komunikace ve vietnamském a českém jazykovém prostředí.* In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. (ed.): *Porozumění a krize* (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Praha: Charita, s. 62 – 77.

Kocourek, J., Ngo Quynh Nga, 2018: *Komunikační rituály při telefonickém rozhovoru s vietnamským volajícím*. In: Vodáčková, D., Obrátilová, E. (ed): *Porozumění a krize* (Podpora interkulturní vnímavosti české společnosti prostřednictvím rozborů krizových situací u Vietnamců a Mongolů žijících v ČR). Praha: Charita, s. 78 – 87.

Kocourek, J. (ed.), 2019: *Vietnamští mluvčí a zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt* (Interkulturní a metodická inspirace pro lektory). Praha: NUV, 94 s.

Kocourek, J. (ed.), 2021: *Inspirace k diskusi odborníků pracujících s osobami s odlišným kulturním zázemím*. Praha: SEA-l, 100 s.

Kol. autorů, 2002: *Kapitoly z multikulturní tolerance*. Praha: EIS UK SVLP, 160 s.

Kol. autorů, 2003: *Regionální identita obyvatel v pohraničí.* Sborník příspěvků z konference. Praha: SoÚ AVČR, 260 s.

Kol. autorů, 2004: *Kapitoly z multikulturní tolerance II*. Praha: EIS UK SVLP, 103 s.

Kol. autorů, 2014: *Sociokulturní a lingvistická specifika jazykové přípravy interkulturních pracovníků* In: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 222 - 250.

Kol. autorů, 2018: *Dějiny Vietnamu*. Praha: LN, 552 s.

Kol. autorů, 2019: Komunitní tlumočníci ve víru integrace. Praha: Meta, o. p. s. [online, cit. 2022-03-30] Dostupné z WWW: https://meta-ops.eu/wp-content/uploads/2019/12/meta_komunitni_tlumocnici_ve_viru_integrace.pdf

Kopczyńsky, A., 1980: *Conference Interpreting: Some Linguistic and Communicative Problems*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 139 s.

Krčmová, M. a kol., 2010: *Integrace v jazycích, jazyky v integraci*. Praha: NLN, 379 s.

Krupička, J., 1999: *Flagelantská civilizace*. Praha: Hynek, 340 s.

Kučera, K., 2018: *Období jezuitských misionářů,* 2018. In: *Dějiny Vietnamu*, kol. autorů. Praha: LN, s. 398.

Michalčíková, J., 2015: *K vybraným aspektom konzekutívneho tlmočenia s notáciou* (Metodologické aspekty evaluácie výstupov v dimenzii konzekutívneho tlmočenia). Banská Bystrica: Belianum, 119 s.

Michalík, J., 1999: *Školská integrace dětí s postižením*. Olomouc: UP, 135 s.

Migrace a integrace. In: *Salve – Revue pro teologii a duchovní život*, 1/04, 108 s.

Moree, D., 2008: *How Teachers Cope with Social and Educational Transformation; Struggling with Multiculturla Educaiton in the Czech Claasroom.* Benešov: Eman, 273 s.

Moree, D., 2015: *Základy interkulturního soužití.* Praha: Portál, 204 s.

Moree, D., Bittl, K. H., 2007: *Dobrodružství s kulturou; transkulturní učení v česko-německé práci s mládeží*. Plzeň: Koordinační centrum česko-německých výměn mládeže Tandem, 148 s.

Morvayová, P., 2008*. Multikulturní výchova jako (filosofický) problém.* Praha: Katedra občanské výchovy a filosofie PedF UK, 144 s. (disertační práce)

Nebeská, I., 1992: *Úvod do psycholingvistiky*. Praha: H&H, 127 s.

Nedvědová, M., 1983: Staročeské názvy tlumočník a tlumač. *Naše řeč*, 66, 3, s. 164-166. Naše řeč, Ústav pro jazyk český [online, cit. 2021-09-09]. Dostupné z WWW: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6396

Nguyen Van Sung, 2016: Cầu Tình ở Praha. *VIETINFO.CZ* [online]. 13. 7. 2016 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: http://vietinfo.eu/du-lich-bon-phuong/cau-tinh-o-praha.html

Nguyen Xuan Chuan, Tran Xuan Dam, Bui Duc Lai a kol., 1983: *Česko-vietnamský slovník*. Praha: SPN, 526 s.

Nový, I., Schroll-Machl, S., 1999: *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání.* Praha: Management Press, 168 s.

Palaščáková, D. (ed.), 2014: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, 313 s. Inbáze [online; cit. 2022-04-04]. Dostupné z WWW: https://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2015/10/formovani-profese-interkulturni-pracovnik_publikace.pdf

Patočka, J., 1992: *Co jsou Češi?* Praha: Panorama, 237 s.

Pelikán, M., 2003: Obchodní jednání ve Vietnamu. *SEA-L.CZ* [online]. 17. 12. 2003 [cit. 2022-04-03]. Dostupné z WWW: http://sea-l.cz/cs/clanky/posts/obchodni-jednani-ve-vietnamu/

Petrusek, M., 2018: *hypotéza Sapirova-Whorfova*. Sociologická encykopedie [online]. 15. 1. 2018 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z WWW: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hypot%C3%A9za_Sapirova-Whorfova

Phung Thi Phuong Hien, 2006: *Co jsem zažila při práci s dětmi – tři vybrané zkušenosti*. In: *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H&H, s. 167 – 170.

Pike, S., Selby, D., 1999: *Cvičení a hry pro globální výchovu 1.* Praha: Portál, 256 s.

Pike, S., Selby, D., 2000: *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha: Portál, 235 s.

Pospíšil, L., 1997: *Etnologie práva (teze ke studiu práva z mezinárodní perspektivy)*. Praha: Set Out, 144 s.

Pöchhacker, F., 2004: *Introducing Interpreting Studies.* London and New York: Routledge, 280 s.

Průcha, J., 2004: *Interkulturní psychologie.* Praha: Portál, 199 s.

Přibáň, J., 2004: *Jací můžeme být?* Praha: SLON, 115 s.

Puková, Z., 2014: *Metodika a didaktika konsekutivního tlumočení bez notace* In: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 208 - 210.

Rozan, J. F., 1984: *La Prise de Notes en Interprétation Consecutive*. Geneve: Université de Geneve École D'Interpretes, 71 s.

Řezáč, J. 1998: *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 268 s.

Salevská, H, 1990: *Interne Abläufe beim Dolmetschen und externe Dolmetschkritik—ein unlösbares Problem der Übersetzungswissenschaft?* TEXTcon-TEXT 5:3/4, s. 143–165.

Seleskovitch, D., 1968: *L´interpréte dans les conférences internationales.* Paris: Minard.

Semotam, M., 2004: *Malý česko-vietnamský slovník*. Bratislava: SLOVIET, 732 s.

Semotam, M., 2006: *Malý vietnamsko-český slovník*. Bratislava: SLOVIET, 231 s.

Sekyt, V., 2001: *Dospívající Romové a rizikové chování.* In: *Rizikové chování a jeho prevence*, *2. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press.

Slaměník, I., Výrost, J., 1998: *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 383 s.

Slaměník, I., Výrost, J. (eds.), 2001. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, 260 s.

Soukup, V., 2000: *Přehled antropologických teorií kultury.* Praha: Portál, 229 s.

Šnajder, B., 1984: *Zlatý trojúhelník*. Praha: Panorama, 256 s.

Špirk, J., 2014: *Metodika a didaktika simultánního tlumočení šeptem neboli šušotáž.* In: *Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR*. Praha: Inbáze, s. 220 - 221.

Šroněk, I., 2000: *Kultura v mezinárodním podnikání*. Praha: Grada, 168 s.

Šteffl, J., 2017: *Konsekutivní tlumočení - Úvod do tlumočnické notace* [online]. 20. 7. 2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: https://docs.google.com/viewer?url=http://dev.jtpunion.org/getattachment/K-profesi/Prednasky-a-prezentace-z-Mladeho-Jeronyma/Prednasky-a-prezentace-z-MLADEHO-JERONYMA-2017-(20/Jana-Steffl-KONSEKUTIVNI-TLUMOCENI-UVOD-DO-TLUMOCN/Jana_Steffl_Prezentace_notace_2017.pptx.aspx

Štěchová, M., 2001: *Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevraživosti.* Praha: IKSP, 55 s.

Třeštík, D., 2003: *Mýty kmene Čechů.* Praha: NLN, 291 s.

Tužinská, H., 2011: *Komunikace s cizinci: právní důsledky tlumočení Srovnání praxe v zemích V4: v Polsku, v Maďarsku, v České republice, na Slovensku a na Ukrajině*. Bratislava: Liga za lidská práva, 17 s. [online; cit. 2022-02-13]. Dostupné z WWW: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/komunikace_s_cizinci_pravni_dusledky_tlumoceni.pdf

Tužinská, H., 2010. *Otázky opisu a prekladu. Využitie poznatkov antropológie a etnografie vo vedení a tlumočení interview s cizincami*, Bratislava: Stimul.

Vasiljev, I., 1999: *Za dědictvím starých Vietů*. Praha: Etnologický ústav AVČR, 223 s.

Vasiljev, I., Nguyen Quyet Tien, 2013: *Velký učební česko-vietnamský slovník 1, A-G*. Sokolov: Fornica Graphics, 634 s.

Večeřa, M., Urbanová, M., 2017: *Interkulturní mediace v sociologickém a právním kontextu.* Brno: Masarykova univerzita, 194 s.

Vilímek, V., Hodáková, S., Raclavská, J.: *Nová cvičebnice pro rozvíjení kognitivních a komunikačních dovedností tlumočníků.* Ostrava: Ostravská univerzita, 107 s.

Mongolský kulturní okruh:

Sambuudordž, O., Erdenesuvd, L., 2002: *Mongol chelní etgéd üg chellegín tovč toľ* (Malý slovník mongolského slangu). Ulánbátar: Interpress.

Obrátilová, E., 2018: *Některé projevy tradičního nazírání světa v komunikaci mluvčích mongolského jazyka* (*Vybraná témata krizových situací)*. Praha: Ústav jižní a centrální Asie FF UK. (dizertační práce)

Diplomové a bakalářské práce:

Bortlová, V., 2014: *Tlumočník a právo na tlumočníka jako komponent práva na spravedlivý proces v českém civilním procesu.* Olomouc: Katedra soukromého práva a civilního procesu PF UP, 45 s. (diplomová práce) [online; cit. 2022-04-07]. Dostupná z WWW: https://theses.cz/id/ipnlnd/Veronika_Bortlov_DP_Tlumonk.txt

Černá, V., 2012: *Právní aspekty tlumočení ve správním řízení*. Brno: Katedra správní vědy a správního práva PF MU, 70 s. (diplomová práce).

Gutvirthová, J., 2008: *Vietnamští tlumočníci*. Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce) [online; cit. 2022-01-19]. Dostupná z WWW: https://theses.cz/id/5byhzb/11624003

Holkupová, J., 2010: *Role komunitního tlumočníka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace.* Praha: Ústav translatologie FF UK, 120 s. (diplomová práce).

Hrušovská, P., 2014: *Sémiotika tlumočnického zápisu*. Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

Jirkovská, M., 2019: *Etické kodexy ve světle současné tlumočnické praxe*. Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

Kotašová, D., 2008: *Komunitní tlumočení pro státní správu ve styku s cizinci.* Praha: Ústav translatologie FF UK, 83 s. (diplomová práce).

Kovaříková, L., 2011: *Volba strategií začínajícími tlumočníky při simultánním tlumočení v médiích.* Olomouc: Katedra anglistiky a amerikanistiky FF UP, 73 s. (bakalářská práce).

Kubištová, J., 2010: *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK (bakalářská práce) [online; cit. 2022-04-01]. Dostupná z WWW: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/37633/130013347.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Malkovská, A., 2009: *KISS: strategie tlumočníka při simultánním tlumočení do mateřštiny a do aktivního cizího jazyka (zkoumáno na česko-francouzském materiálu).* Praha: Ústav translatologie FF UK, 127 s. (diplomová práce).

Vávrová, K., 2015: *Komunitní tlumočení a jazykové zprostředkování na základních školách v Praze (případová studie),* Praha: Ústav translatologie FF UK (diplomová práce).

Vlasatá, K., 2017: *Komunitní tlumočení pro Neslyšící v ČR - popis situace*. Praha: Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK (bakalářská práce).

Webové stránky:

Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2022: Etický kodex. *CKTZJ.COM* [online, cit. 2022-04-04]. https://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/

Jednota tlumočníků a překladatelů, 2015: Etický kodex tlumočníka a překladatele. *JTP.CZ* [online]. 18. 6. 2015 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z WWW: http://dev.jtpunion.org/O-JTP/O-Jednote-tlumocniku-a%C2%A0prekladatelu/STANOVY-JEDNOTY-TLUMOCNIKU-A-PREKLADATELU

Jednota tlumočníků a překladatelů, 2017: Přednášky a prezentace z Mladého Jeronýma. *JTP.CZ* [online]. 20. 5. 2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z WWW: http://dev.jtpunion.org/K-profesi/Prednasky-a-prezentace-z-Mladeho-Jeronyma/Prednasky-a-prezentace-z-MLADEHO-JERONYMA-2017-(20

Komora soudních tlumočníků ČR, 2015: Etický kodex. *KSTCR.CZ* [online, cit. 2022-04-04]. Dostupné z WWW: https://www.kstcr.cz/cz/kst-cr-eticky-kodex

Meta, o. p. s. (nedatováno): Etický kodex komunitního tlumočníka. *META-OPS.CZ* [online, cit. 2022-03-11]. Dostupné z WWW: https://www.meta-ops.cz/sites/default/files/eticky_kodex_kt_1.pdf

MPSV ČR, 2018: *Interkulturní pracovník*. Národní pedagogický institut [online; cit. 26. 1. 2022]: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1151-Interkulturni_pracovnik

MV ČR (nedatováno): Vítejte v ČR. *VITEJTEVCR.CZ* [online, cit. 2022-04-05]. Dostupné z WWW: https://www.vitejtevcr.cz/cs/ke-stazeni

SCČ SAV, Encyklopedický ústav (nedatováno): *Encyclopadiea Beliana* [online; cit. 2022-03-25]. Dostupné z WWW: https://beliana.sav.sk/heslo/jazykovy-kod

SOHA Tra Từ (nedatováno): *Chơi* [online; cit. 2022-02-06]. Dostupné z WWW: http://tratu.soha.vn/dict/vn_vn/Ch%C6%A1i

SOHA Tra Từ (nedatováno): *Mụ* [online; cit. 2022-02-06]. Dostupné z WWW: http://tratu.soha.vn/dict/vn_vn/M%E1%BB%A5

Wikipedia, 2021: *Bà Mụ* [online]. 24. 10. 2021 [cit. 2022-03-22]. Dostupné z WWW: https://vi.wikipedia.org/wiki/B%C3%A0_M%E1%BB%A5

www.interkulturniprace.cz

www.jirkoc.cz

www.meta-ops.cz/komunitni-tlumoceni

www.sea-l.cz

www.vitejtevcr.cz

Videa:

Policejní tlumočení – Anglie

Claritiy Interpreting:

- Interpreter Training (Part I.):

  https://www.youtube.com/watch?v=3wg-qZjMhU4

- Interpreter Training (Part II.):

  https://www.youtube.com/watch?v=9e_nIDJV-Lk

Cambridge

- Module 1 – Language identification:

  https://www.youtube.com/watch?v=fYdbvFzIK4s

- Module 2 – Professional Interpreter:

  https://www.youtube.com/watch?v=-3P7LWZ_m2k

- Module 3 – How to meet, greet and brief an interprete:

  https://www.youtube.com/watch?v=-3P7LWZ_m2k

- Module 4 – Briefing a client on the role of an interpreter:

  https://www.youtube.com/watch?v=WMWaP9EV3_A

- Module 5 – Gaining an information via an interpreter:

  https://www.youtube.com/watch?v=qmFi4YsNQQs

- Module 6 – Summary:

  https://www.youtube.com/watch?v=tAmuADmK9Aw

SEA-liaison

- www.sea-l.cz: video o komunitním tlumočení z češtiny do vietnamštiny:

  https://youtu.be/2s5kE8F315A

Obrázek:

Zdroj: UNESCO, in: Čeňková, I. a kol., 2001: *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: Ústav translatologie FF UK.

Logo na deskách: Mgr. Jiří Kocourek